

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

MEGINDITOTTA PINTÉR JENŐ.

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA.

DR. PINTÉR JENŐ

1916. NOVEMBER—DECEMBER.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

===== BUDAPEST. 1916. =====

TARTALOM.

	Lap
Harsányi István: Felvinczi György «Igen szép historiá»-ja	353
Perényi József: Aranka György Erdélyi Magyar Nyelv- művelő Társasága	363

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Tolnai Vilmos: Zrinyi 1852-i és 1853-i kiadásáról	377
Wallentinyi Dezső: Ismeretlen jezsuita-dráma	378
Zsigmond Ferenc: Kemény Zsigmond: Jókai Manlius Sinister c. drámájáról	379

IRODALOM.

<i>Révész Imre:</i> Bod Péter mint történetíró.	
Ism. Madzsar Imre	382
<i>Valler Vilmos:</i> A magyar népdal kezdőképe.	
Ism. Morvay Győző	383
<i>A Gyöngyösy Irodalmi Társaság Évkönyve.</i> III. kötet. 1912—1915.	
Ism. Velezdi Mihály	384
<i>Magyar Shakespeare-tár.</i> VIII. kötet.	
Ism. B. Gy.	386
FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE	388

FIGYELŐ.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken. — <i>R. Fr.:</i> A berlini új tanszék. — <i>Gragger Róbert:</i> Három lap a magyar líráról. — <i>Leffler Béla:</i> Magyar szerzők svéd színpadon. — <i>Wallentinyi Dezső:</i> Kérelem Tompa M. levelei ügyében	422
A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke	428
Új füzetek és könyvek	429
Név- és tárgymutató az 1916. évfolyamhoz	439

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *dr. Kéky Lajos* jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *dr. Ágner Lajos* pénztároshoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *dr. Baros Gyula* ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

FELVINCZI GYÖRGY «IGEN SZÉP HISTORIÁ»-JA.

L

Felvinczi Györgynek, az énekeiről híres erdélyi poétának, 1689-ben Lőcsén megjelent Igen Szép Historiá-ja, az irgalmas szamaritanusról szóló jézusi példázatnak «bővebb beszéddel való Rhythmusokban meg-irattatott» eme verses földolgozása azok közé a magyar nyomtatványok közé tartozik, amelyek csupán csak egy példányban maradtak ránk. Pedig bizonyos, hogy ez is, mint sok társa, több száz példányban került ki a sajtó alól. Hogy példányaik hová lettek, merre tűntek, azt ma már csak sejtteni tudjuk. Az újabb nyomtatványok a régieket kiszorították az olvasók kezéből s így ezek, mint értéküket vesztett tárgyak, csak lomoknak tekintettek s az elkallódásnak, a megsemmisülésnek voltak átadva. A jövőre számára való megőrzésükre nem igen gondoltak. A könyvkötő-könyvárásnál megmaradt s a vásárokra már hiába hordozott, el nem kelt példányokkal aztán mit volt mást tenni, mint az új könyvek bekötési tábláinak készítésénél táblatöltelékül fölhasználni, bibula helyett. A könyvkötőknek persze halvány sejtelmük sem volt arról, hogy e nemű, takarékosagra irányuló törekvésükkel a tudománynak, az irodalomnak tesznek megfizethetetlen szolgálatot. Nem gondolták, hogy az így elrejtett nyomtatványok, vagy nyomtatvány-részletek századok múlva esetleg mint unikumok fognak, egyes ritkaság-éhes kutatók segítségével, a táblákból előkerülni. Számos könyvészeti adatunk igazolja, hogy ezek a könyvkötők, eljárásukkal, öntudatlanul is jóttevőivé lettek az utókornak.

Felvinczi fenti munkájából 1881-ig egy példány sem volt ismeretes. Csupán csak rövid címét ismerte Szabó Károly is, Seivert és Sándor után. (RMK. I. 1374.) 1881-ben azonban a Magyar Nemz. Múzeum Könyvtára, miután a mű címét a hallei magyar könyvtárnak a Múzeum Könyvtárában őrzött kéziratos katalogusában, Rotaridesnek egy kézirata alapján, megtalálta, kölcsön kérte négy más nyomtatvánnyal együtt a nevezett könyvtártól s Majláth Béla múzeumi könyvtárór könyvészeti leírta, egy másik, szintén a hallei magyar

könyvtárbeli unikummal együtt a Magyar Könyvszemle 1881. 240—42. lapjain. (V. ö. M. Kvsz. 1886. 259—260. l.) A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium támogatásával, más három Halléban őrzött unikummal¹ együtt fototipikus hasonmásban kiadta Obál Béla eperjesi theol. tanár Halléban, 1909-ben, *Hungarica Vitebergensia* címmel. Felvinczi Igen Szép Historiá-ja e nagybecsű kiadvány harmadik darabja. Teljes címe: IGEN SZÉP | HISTORIA. | avagy | PELDA | Az Jerusalemből Jerichóban | menő TOLVAJOKTÓL meg-febesit- | tetett embernek állapotjáról. | Mellyet ÚDVEZITÖNK elő hozott | Sz. Lukácsnal az X. Részben. | *Mostan pedig Historia szerent bővebb | befzeddel való Rhythmusokban meg-irattatott | és ki-bocsattatott* | FELVINCZI GYÖRGY | által. | Anno 1689. 29. Januarij | [Fametsz.] | LÖTSÉN, | Nyomtat: 1689. Ezstend: || 8r. A-B iv, 16 számozatlan levél.

II.

A Historia előtt Felvinczi e tájékoztatása olvasható:

*Az Maria Magdolna Eneke notájára.
Szentul eneklenek egy Halott énekben.*²

Ez a tájékoztatás nem azt jelenti, hogy az ő verses munkája a jelzett ének dallamára énekelendő, hanem azt, hogy versezete a jelzett ének mintájára, mértékére, versformájára van írva. A munka három Parsból meg egy Applicatióból áll. Az első Pars 40, a második 35, a harmadik 57 s az Applicatio 16, vagyis a munka összesen 148

¹ Ezek: GRATIARVM | ACTIO CVM ADIVN- | cta precatone, pro uni-
verfis ac- | ceptis et accoipendis Spirituali- | bus et Corporalibus Dei opti- | mi
beneficiis etc. | DEBRECENBEN | M.DIIC. | | 8r. 8 lev. — 2. A' | VARADI |
fíralmas Tömlöztnek | fenekén nyomorgó Magyar | RABOKNAX | keferves
rabságokat | egy keresztyén igy lirattya e' | Versekben. | NYOMTATTA-
TOTT. | | 8r. 4 lev. — 3. [Felvinczi fenti munkája]. — 4. AZ SZIKSZAI |
Templomon gyakor- | lott Iftennek itileti; az mel | lyet Iften az ő bölcs
itiletibül az go- | nofz embernek felgyujtani | megengedett, és az benne |
lévő fok Jo szággal és | Tizenkilencz emberrel | együtt az Tűz által | meg
emélf- | tetett, | *Mellyet versekben szedett edgy | Az bujdosok között* | LÖ-
TSEN. | M.DC.XCIV. | | 8r. 8 lev. — Az 1. és 2. számút Révész Kálmán
fedezte fel (M. Kvsz. 1886: 264., 266. l.).

² Ez ének szerzője *Szentmártoni Bodó János*. Írta 1632-ben. Sok ki-
adást ért. (RMK. I. 1311. 1671. sz. Petrik: Bibliogr. III. 525. l.) Ez az
ének, töredékesen, az énekes koldusok ajkán is szerepelt. (Ethnographia
XIX. 1908. 350. 1915: 138. l.) 1792-iki kiadása, melyet Petrik nem említ
megvan a sárospataki ref. főiskola könyvtárában. Jelzete: M. M. 33. 3.

négy-négy soros (6+6) versszakból áll. Lássuk előbb tartalmát, azután pedig méltassuk, értékeljük érdeme szerint. Vizsgáljuk meg a jézusi példázathoz való viszonyát, mondjuk el róla véleményünket és vázolatunk ránk gyakorolt hatását.

Az *első rész* első két versszakában az irgalmasság becsét és értékét rajzolja. Majd elmondja röviden és szárazon a példázat tartalmát (3—8. v.) Lukács X. 30—36-nak megfelelően. Csak ezután beszéli el részletesen, a költői szabadság érvényesítésével, a Jeruzsálemből Jerikóba menő s útközben tolvajok kezébe esett, kifosztott, megsebesített s félholtan otthagytott útas történetét addig, amikor az arra menő pap elkerüli. (9—40. v.). A szerencsétlen útas, szerinte, egy magánosan élő, családtalan, rokonok nélküli, gyámoltalan zsidó férfi, akinek állapota egyáltalán nem kívánatos. Könnyen bajba jut, mert nincs, akinek tanácsával éljen s midőn a bűk szertelen emésztik, celláját elhagyva, útra kél: csak a vak szerencsének kormányához bízik. A magánosan útas szerencsétlent három, különböző gyilkoló szerszámokkal felfegyverezett rabló támadja meg. Előadja miként sebesítik meg testének különböző részein, tizenkét sebet ejtve rajta, miként fosztják ki a félholtra vertet, igen megkotorván turbáját és zsebét; miként siettetik egymást a gyalázatos munka gyors befejezésére, nehogy más úton-járó meglássa őket s miként «rejteznek el» szokott barlangjukba, ott hagyván magára a szerencsétlent, aki mozdulatlanságában segítségért kiáltani nem is mer. Már dél felé jár az idő, még sem közelít senki sem felé. Segítségre hasztalan vár. De csakhamar jön egy pap Jeruzsálem felől, aki meghallván a «sebes»-nek nehéz «óhajtását», nem közelít hozzá, hogy ne neki kelljen felvenni a szerencsétlen «baját». Figyelmet lekötő elevenséggel rajzolja ezután a szerző a pap lelkiállapotát, hogy mikép igyekszik magát nesztelen járásával észrevehetlenné tenni.

Ott járását azért akarván titkolni,
Az járt útról el-tér nem akar rá menni,
Csak láb hegyen kezdte az útból ki-lépni,
Garcon barázdakon a' sebest kerülni.
Lába suhogását de nem titkolhattya,
Mint hogy álnok szívét az Isten jól láttya...

A szerencsétlen észreveszi; megkérdezi: Ki vagy Uram? Felelete után, hogy ő pap, a szerencsétlen segítségért folyamodik hozzá, de a pap a kérészt nem teljesíti. Üres kifogásokat sorol fel. Nem segíthet rajta, mert nekik tisztaságban kell az Istent szolgálniok. Megfertéztetettet, tisztátalant nem szabad érinteniök, egyedül csak az Isten törvényét mutató szent könyvet szabad «hurcolniok». Sebesültet nem. Ha a főpap tudná, hogy papi tiszttével ellenkező dolgot mivel, az oltártól is eltíltaná. A nyomorúlt ismét kéri, hogy segítsen rajta; legalább a pálcájával fordítsa meg a másik oldalára, ahol talán nincs rajta annyi seb. Feleletül a pap új kifogást említ. Sőt szemrehányást tesz neki, hogy őt, a tisztos embert, útjában feltartóztatni merészelte. Erre a beteg, reménytelenségében, halálsejtelmek között, sűrű könnyhullatással Istenhez fordul, hogy rendeljen olyan embert arra, aki neki segítsen.

Második rész. A papnak lassú ballagással történt távozása után, egy fertály óra múlva egy «Szentes Levita» ment arra, aki mikor meghallotta a sebben kinlódó nyögését, a járt útról balra «fog ki».

Ussaza a' gázt ő-is keresztül a' réten,
Siradoz a' lába sáron seppedéken,
Rakottyás fuz-fák kőszet mind egy-aránt megyen,
Akadoz a' lába mint tővisses helyen.

«Budoklása» hiábavaló. A «sebes» észreveszi s az Istenhez való panaszos fohászzkodás után torkaszakattában így szólítja meg:

Ki vagy Uram kérlek rajtam most könyörülly!
Engem nyomorúltat oh Uram ne kerülly!

Az Isten nevére kéri, feleljen kérő szavára. A levita, megszállván kemény szívét a «Sz. Lélek szikrája», nem tudja megállni, hogy, ha zúgolódva is, ne feleljen. Megkérdezi hát nemzetéről s hogy «miképpen esett el» s miért nem kelhet fel? A sebes elmondja, hogy a Ruben nemzetségéből való zsidó. Kéri, hogy emelje fel, ne hagyja ott éjtszakára a vadaknak; ha meghal, temesse el, ha életben marad, vezesse a városba. Igéri, hogy ha Isten életének kedvez, holtig szolgálja lesz. Isten áldása lesz rajta. A levita azonban nem reflektál a felajánlott szolgálatra, sőt rárivall, hogy bűnös volta miatt jutott bajba. «A' mit érdemlettél — úgymond — abban estél belé.» (15. v.). Annnyival is inkább, mert a Ruben nemzetségéből való. Majd elmondja, hogy ő levita. Szérinte az olyannal, mint e nyomorúlt, nem mé tő jól tenni, mert az ilyennel tett jót nem fizeti meg az Isten. Erre elmondja, mikép átkozta meg Jákób Rubent s ismét szemére veti bűnös voltát. Felsorolja az okokat is, amik miatt nem segíthet rajta. Gyenge természetű. Elájúl, ha vért lát. Meg aztán az Isten tőlük az oltárnál nagy tisztaságot vár. Vérével nem akarja magát bemocskolni. Holnap oltárhoz kell állania, azért kell sietnie, azért kell elkerülnie.

E beszéd hallatára a szegény sebes «meg-szonyolodék», de Istenbe vetett hitét nem vesztette el. Válaszol a levitának. Mentségét haszontalanak mondja. Isten a könyörülő szívet szereti, nem pedig az áldozatot. Fölhozza Tóbiás példáját, kinél könyörülőbb alig lehet valaki. Védi magát, mint Ruben-ivadékot s szemére lobbantja a levitának, hogy Levit is, akinek nemzetségéből ő való, gyilkosnak mondotta, tehát megátkozta Jákób. «Szemedben penig te nem látz nagy gerendát, Midőn én szememben harogatz kűs szálkát.» Szenrehányást tesz neki megátalkodottsága miatt. Mire a levita távozik s «haragjában for-s'-fő».

Harmadik rész. A nap délről elhanyaglik. A szerencsétlen segítségére senki sem érkezik. De mindhalálig bízik Istenben. Kínjai között is, mikor már lelkét ajánlja Istennek «testét a vadaknak s — azok által földnek» — Istenhez imádkozik (4—8. v.) segedelemért és szabadításért. Alig végzi fohászzkodását, jön egy szamaritánus, aki szamarát vezetí s az Istennek sok jótéteményit éneklei. Közel jut a beteghez,

De ő mint a többi az útból ki nem fűt,
Mert szívét öntözi a' Mennyei Sz.(ent) kút. (11. v.)

Látja, hogy a zsidó él, de el van alélva, teste meg van hülve. Gyorsan előveszi kis szelencéjét, melyben gyógyító eszközét tartja, olajjal meghinti s bekötözi sebéit. Bátorítólag, vigasztalólag, szeretettel szól hozzá. Egyik kezével felemeli fejét, másikkal megfogja jobbkezét, ápolgatja, mire a beteg Istenhez fohászkodik, hálát ad a nagy «jótétért», amely most hozzá jött. Igazolva látja Habakuk mondását: Várd az Urat s eljő. Majd meleg szavakban hálálkodik a szamaritánusnak jóságáért s neve után érdeklődik. Az irgalmas ember elmondja, hogy ő szamaritánus. Tudja, hogy a zsidók gyűlölik őket, de gondját viseli, mert megszánta, látván, hogy nagy a nyavalyája. Másfele kellene ugyan mennie, de mert nincs a szamarán semmi teher, menten kész fölsegíteni a sebesültet szamara hátára. Igéri, hogy meg is gyógyítja, van annyi pénze, amennyi e célra szükséges. Ráadja a saját ingét és köpenyegét, fölsegíti szamarára, s amint mennek a város felé, a nyomorult elbeszéli történetét, rátér a szamaritánusok és zsidók egymáshoz való viszonyának rajzolására. Isten sohasem tiltotta, hogy barátkozzanak, sőt a jócselekedetet parancsolta, ha arra szükség van, amit a szamaritánus mostani jócselekedete is igazol. Nincs ugyan vele egy hiten, de jócselekedetének jutalmát soha el nem veszti,

Mert mikor — úgymond — szerentséd szívesebben kéred,
Akkor fizeti-meg ezt az Isten néked. (38. v.)

Két felekezetbelije is elment mellette, de elkerülték. Mindkettő jól tudta Isten törvényét, de egyik sem tartotta meg. Ismételt hálával gondol jó szívére. Bő áldást kér rá Istentől. Majd elbeszéli részletesen egész sorsát. Ilyen beszélgetések közt értek a városba alkonyatkor. A szamaritánus szállás után tudakozódik. Találnak is. Bemennek. A gazda érdeklődik a jövények iránt. Leveszik a szerencsétlent, szolgák segítségével, a zamarról. Ágyat csináltak neki. Borbélyt (orvost) hívnak hozzá. Majd elbeszéli a szamaritánus, mint találta e szegényt félholtan, nagy kínban az úton. Közben megérkezik a borbély, belép a két fel-szomszéd is, mire a szamaritánus erszényébe nyúl, két pénzt vesz ki, az asztalra teszi s azután útastításokat ad a vendégfogadósnak s a borbélynak. Az ellátás és gyógyítás árát, valamint fáradságuk jutalmát, ha visszajön, megfizeti. E szavakkal vesz búcsút tőlük:

El-megyek én: Isten véletek marádgyon,
Illyen történetről benneteket ójjon.

Az *Applicatio* a szerzőnek az egész példázat értelmezéséről, magyarázatról s a benne rejlő tanuláságról szóló felfogását tárja elénk.

III.

Most már vessük egybe Felvinczi földolgozását a jézusi példázat szövegével (Lukács X. 25—37.). Vizsgáljuk meg: miben egyezik meg vele s miben tér el tőle, hogy aztán megállapíthassuk: van-e a F. földolgozásában költői hozzáadás, önálló alkotás s ha igen: mennyi

az és milyen értékű? Meg kell továbbá állapítanunk azt is, hogy mi a példázat értelme, célja, tanulsága Jézus szerint s milyen értelmet, célt, tanulságot olvasott ki abból Felvinezi, illetőleg magyarázott bele?

Mindenekelőtt megállapítjuk, hogy F. a jézusi örökszép példázatok emez egyik legkiválóbbját *nem dolgozta fel a maga teljes egészében*, a maga kerek alakjában, mert első részét, vagyis a példázat elmondására okot és alkalmat adó esetet (a törvénytudónak Jézussal való párbeszédét, Luk. X. 25—29.) egyszerűen elhagyja. Pedig ez az első rész, — bár igaz, hogy — a 29. vers elvonásával — önmagában is megállhatna, aminthogy Máté XXII. 35—40-ben a példázat nélkül fordul elő, — szorosan odatartozik a másodikhoz, a tulajdonképeni példázathoz, mint annak szerves alkotó része. E nélkül, vagyis az alkalmi ok kikapcsolásával, a példázat csonka s értelme, tulajdonképeni célja, ama vitás kérdés eldöntése, hogy: *kicsoda a felebarát*, nem tárul kellőképp az olvasó elé. És miután az első részt elhagyja, egészen természetzerűleg el kell hagynia a példázat záradékát is (36—37. v.), mint amelyben az elhagyott első részben feltett kérdésre adott felelet foglaltatik.

A példázat anyagát F. három részben adja elő. Az I. rész a Lukács X. 30—31. versének eseményeit öleli fel 40 versszaknyi, tehát húszszoros terjedelemben, de úgy, hogy e részben már a 3—8. versekben, tájékoztatásul jóelőre elmondja röviden az egész példázat tartalmát. Az említett két bibliai versszak tartalmi keretét messze túlhaladó részletek, ez első részben, a következők: Az irgalmasság értékének és becsének (1—2. v.), a szerencsétlen útas személyi viszonyainak és lelki állapotának leírása (9—14. v.); a tolvajok számának (3) s gyilkoló szerszámaiknak (15. v.), a sebek helyeinek és számának (16—17. v.) megállapítása; a kifosztás részletezése (18—19. v.), a kifosztás miveletének siettetése (az eredeti szerint előbb kifosztották s úgy sebesítették meg), a tolvajoknak barlangokba való elrejtőzködése (20. v.), a sebesült félholt állapotának festése (21—22. v.), a pap lelki állapotának (24. v.) s az útról nesztelenül és titokban való letérésének eleven rajza (25—26. v.), a sebesült és a pap között folyó párbeszéd a maga egészében (26—37. v.) s a sebesült reménytelensége, Istenhez való fohászzkodása (38—40. v.).

A II. részben szerzőnk a Lukács X. 32. versének tartalmát adja elő, de 35 versszakra bővítve. E részben is sok új vonás és új részlet ékesíti az egyszerű eseményt. Ezek: A szentes levita a pap után *egy fertyó órácska* múlva érkezett a szerencsétlenhez (1. v.); *balra* tér le (2. v.); a rétre történt letérés leírása (3. v.); bujdoklása hiábavaló (a sebesült észre veszi) (4. v.); a sebesült Istenhez való panaszos fel-

kiáltása (5. v.); hosszú párbeszéde a levitával (6—35. v.) s az ő és a levita beszéde közötti, mindkettőjük lelki állapotát jellemző leíró részletek.

Számos olyan részlet van az 57 versszakból álló III. részben is, amelyet szerzőnk a magáéból szőtt a Lukács X. 33—35. verseiben olvasható eseményszálak közé. Ilyenek: A nap szakának körülírása; a sebesültnek Istenben való bizakodása (1. v.), akitől erőt kér a megfordulásra (2. v.); lelkét Istennek, testét a földnek ajánlja; szívbéli töprenkedése s kínjai között is (3. v.) Istenhez imádkozik segedelemért, szabadításért (4—8. v.); a samaritánus barma egy meg nem terhelt számár; a samaritánus énekelve közelít felé (9—10. v.), lelkiállapotának rajza (11. v.); a sebesült helyzetének esetelése (12); a samaritánus kicsi szelencéből vette elő gyógyszerét (13. v.); a sebesült, a samaritánus és a vendéglős párbeszéde (14—57. v.); a samaritánus beszéde a borbélyhoz; a beszédek közötti leíró részletekkel [alkonyatkor érkeznek a városba (46. v.), a fogadós szolgálai is segítenek levenni a beteget a számárról (50. v.), borbélyt (orvost) hívnak a beteghez (51. v.), aki meg is érkezik (53. v.), sőt a két fel-szomszéd is].

Ime megállapítható, hogy F. a Jézus fenségesen egyszerű, csupán a tényeket megrögzítő, mindössze hat versnyi (elejét és záradékát, mint említettük, megmellőzi) szövegből álló példázat-részletét hatalmasan megbővítve dolgozta föl, és pedig úgy, hogy a szereplőknek ajkára azok helyzetének, körülményeinek megfelelő beszédeket ad, s úgy szólaltatja meg és beszélteti őket, amint lelkükbe látva s képzeletben állapotukba helyezkedve -- gondolja, hogy olyan viszonyok között beszélhettek. A szereplők beszédei tehát, a melyekből alapos bibliai ismeret tükröződik, a maguk egészében a Felvinczi lelkének alkotásai, fogalmazványai.

A példázatbeli eseményeken *lényegileg* nem módosít, vagy alakít, hanem csak részletezi, bővíti azokat képzelt helyzetek, mozzanatok, jelenetek teremtése, szemléltető leírások, rajzok s önállóan szerkesztett és helyel-közzel egészen szónokias beszédek által.

A saját invenciójából tehát sokat tesz póétánk a rendelkezésére álló eseményanyaghoz, de nem a lényeg megváltoztatása, hanem az események részletekre boncolása, s a színező előadás által. Mint az Applicatio tárgyalásánál majd látni fogjuk, az eseményeknek részletekkel való fölékesítése eszközül szolgál szerzőnknek ama fölfogása, álláspontja igazolásánál, amely a példázat értelmének megállapításánál nyilvánul. Más szavakkal: a maga céljának megfelelően részletezi, színezi és tárja elénk az eseményeket (a rablók *hármán* voltak; *tizenkét* sebet ejtettek a szerencsétlenül stb.), anélkül azonban, hogy a példázat-törzset lényegileg átalakítaná vagy csak részben módosítaná

is. A példázat-törzs eseményei tehát a földolgozásban is maradnak ugyanazok, de odailő részletekkel fölbokkrétázva.

Lássuk most már, hogy mi a példázat igazi értelme és célja Jézus szerint és mi Felvinczi szerint?

Jézus e megkapó, rövid történettel feleletet ad egy tőle már előbb zavarba hozott és megszegyentített törvénytudó ama kérdésére: kicsoda a felebarát? Hogy csupán csak ez — és semmi más — az egyszerű példázat értelme, alapgondolata, azt kétséget kizárólag igazolja a záradék (36—37. v.), melyben Jézus, a példázat elmondása után, nyomban azt kérdezi a törvénytudótól: E három közül (pap, levita, szamaritanus) ki volt *felebarátja* annak, aki a tolvajok kezébe esett vala? Mire a törvénytudó így felelt: Az, aki könyörült ő rajta. Monda azért neki Jézus: Eredj el és te is aképen cselekedjél! — Vagyis más szavakkal: Felebarátunk minden ember, akinek csak munkás szeretetünkre szüksége lehet. E példázat bizonyossága szerint a felebaráti szeretet jellemvonásai: nem önző (nem pénzért, vagy valamelyes előnyért segített a szerencsétlenül), nem személyválogató (nem kérdezte, hogy milyen nemzetiségű és vallású), segít azonnal, késedelem nélkül (nem mondta neki: majd ha visszajövök, segíték rajtad) és áldozatkész (megfizette az ápolási költséget, bár erre jogilag nem volt kötelezhető).

Felvinczi szerint e példázatnak értelme «kettő» (az az kétféle). És pedig mindkettő titkos értelemmel. Az egyikben mi rólunk szól az Idvezítő, a másikban magáról. Egyik értelme szerint Jézus azt tanítja, hogy nem az az embernek az ő jó barátja, kivel rokonságban és egy hiten van, hanem az, aki a nyavalyáson könyörül, aki mikor kára van, annak nem örül s ha segítséget kér, szívesen lehajlik hozzá s az ilyennek az Isten is segítségére van.

A példázat másik titkos értelme: az emberiségnek Jézus által Isten kegyelméből történt megváltása (5. v.). Az Isten ugyanis az embert, mikor megteremtette, tiszta, szent életbe (a paradicsomba) helyezte, de a gonosz kívánság sarkából kiveté s miként ez az útas lejött Jeruzsálemből, úgy távozott el az ember az Úr Istentől. S amint ez az útas Jerikóba ment a Szent helyről (Jeruzsálemből): úgy az ember a Sátán házába távozott a szentségből (paradicsomból). Mikor a gonosz kívánság feltámadt az ember szívében az édenkertben: akkor esett a három lator kezébe. A három lator pedig: a gonoszra vágyó *test*, az ólálkodó *sátán* és a hizelkedő *világ*. A seb, szerinte, a bűnt jelképezi. A tizenkét seb: a gyilkosság, a rút paráznaság, a bálványozó vakság, az orzó hamisság, a részegeskedés, a haragtartó kegyetlenség, a fukar fősvénység, a szitok, az irigység, a rágalmazó nyelvenség, a hamis hitű vakmerőség és a rút kevélység. A tolvajok vagdalják, a

sebek nyomorgatják az embert, mert elhagyta Istent s az ördögnek adta át magát. A félholtan hagyás = a kárhozat útja; a kifosztás = a jók elhagyása; a pap és levita hiában járása = a törvény rólunk a bűnt le nem moshatja (a törvény által nem lehet megigazulni). A szamaritánus = maga az Úr Krisztus, ki az embert megszáván, a bűnből kiveszi (megváltja); a vendégfogadó = a ker. egyház; a sebek bekötése = a bűnből vigasztalás; a két pénz = a két sákramentom vagy pedig az Ó- és új-testamentom; a hátramaradt pénz = a jövőendő jutalom.

Már első pillanatra látható, hogy az első értelmezés lényegében teljesen fedi a példázat igazi értelmét. Nem így a második. Ez igazán titkos. A jámbor olvasó sehogysem tudná azt a titkos értelmet kihüvelyezni a Felvinczi uram feldolgozta példázatból, amit ő önkényesen beleerőszakol, belemagyaráz. Még kerülő úton, fárasztó magyarázatok segélyével sem lehet ezt a titkos értelmet felfedezni e történetben. Csupa belekényszerítés az egész.

Felvinczi, a második értelmezés bizonyossága szerint, nem azt látja e példázatban, ami tulajdonkép benne van s ami belőle már első pillanatra is kisugárzik a figyelmes olvasó szívébe, lelkébe; hanem azt, amit benne ő maga látni, találni óhajt. Neki célja mindenáron, a példázat egyszerű, természetes értelme mellett, sőt ellenére is, erőszakolt, de azért eléggé szellemes vonatkoztatással kimutatni, hogy e példázatban az irgalmas szamaritánuson a Jézus Krisztust kell érteni, aki Isten kegyelméből megváltotta a bűneiben fetregő emberiséget. Ezért szemlélteti az ember ellen támadó ellenségeket (tolvajokat) a test, a sátán (ördög) és a világ, a bűnöket pedig a tizenkét seb képében és így tovább.

Az a magyarázási mód, amely szerint Felvinczi értelmezi e példázatot, az u. n. *allegóriai*, amely a szavak mögött más (képes) értelmet keres, mint amit azok valójában kifejeznek. E magyarázási módot misztikusnak, szimbolikusnak is szokták nevezni. A ker. teológiai irodalomban, ahova a zsidóságtól jött át, Origenes († 254) tette divattossá, uralkodóvá. F. tehát a régi írásmagyarázók példáját követi s *azok hatása alatt áll*, mikor allegorizál s a példázatot csak külső formának, buroknak tekinti, melybe attól teljesen független tartalmat, jelentést erőszakol bele. Pedig helyes magyarázat (nyelvtani és történeti) szerint egy szövegnek csupán csak *egyféle* értelmet lehet adni. Mindenesetre érdekes, hogy F. ezt a helyes értelmet nem mellőzi meg (elsőnek említi), de nem elégszik meg ezzel az eggyel, hanem egy másik értelmét is bemutatja, bebizonyítván ez által, hogy ő «jól vonnya hegedűjét», mert «a fel tött nótán tartja elméjét.» (Appl. 1. v.)

E példázat kettős értelmét nem Felvinczi állapította meg először.

Mint kolozsvári deák, mindkettőt bizonyosan írásmagyarázó tanáraitól tanulta.

Ha most már tisztában vagyunk azzal a helyesnek bizonyult értékelési móddal, amelyet Szilády Áron, a régi magyar irodalom legalaposabb ismerője és magyarázója oly tárgyilagosan és oly klasszikus tömörséggel formulázott meg¹: akkor el kell ismernünk, meg kell állapítanunk, hogy ha Felvinczi nem tartozik is a XVII. század elsőrangú költői közé: de mégis tiszteletre méltó póéta, akinek érdeme a szemléltető leírás és előadás, a költői érzékeltetni, láttatni tudás, amelyek segélyével a tárgyalt eseményeket az olvasóra nézve olyan könnyen elképzelhetőkké teszi, mintha azok jelenetről-jelenetre, mozzanatról-mozzanatra a saját szemei előtt folynának le. Különösen lekötik figyelmünket az elevenséggel szerkesztett párbeszéddek, továbbá a pap (I. r. 25—26. v.) meg a levita útjának leírása (II. 3. v.), valamint ugyanezek lelki állapotának visszatükröztetése abban a percben, mikor azon nyargalnak, hogy mit rendel a törvény betűje s amiatt méltatlankodnak, hogy a sebesült őket, panaszos beszédével, útjokban feltartóztatja. Szinte magunk előtt látjuk a dohogó, dúló-fúló, szívtelen embereket (I. 37. II. 9. v.), mikor üres mentegetődzéssel igyekeznek lerázni nyakukról a szerencsétlent, hogy minél előbb tovsiethessenek. De épp így előttünk áll a meleg keblű szamaritánus is, aki útján énekelve ballag s szíve sugallatát, Istennek emez örök törvényét követve, nyomban segít a szerencsétlenen. (III. r.) Figyelemre méltó szerzőnknek a párbeszédekben több helyen érvényesülő szónoki heve és ereje, a sorok között is olvasni tudása s alapos biblia ismerete.

HARSÁNYI ISTVÁN.

¹ «A más korban élt s küzdött író s nem a mi számunkra készült művét, mely a maga idejében nemcsak hézagot pótol, hanem ízlést is nemesített, ismeretkört is bővített, vagy buzdítani tudott, nem lehet tetejébe aprított szabály-forgács alá borítva eltemetni» (R. M. K. T. V. IX. l.) s így «helytelen kritika az, mely a régiségeket felvont szemöldökkel állítja a mostani idő mértéke elé». (U. o. V. 339. l.)

ARANKA GYÖRGY ERDÉLYI MAGYAR NYELVMŰVELŐ TÁRSASÁGA.

Aranka György halála után (1817. márc. 11.) az Erdélyi Nyelvművelő Társaság iratai a marosvásárhelyi királyi tábla levéltárába kerültek és ott őriztettek 1827-ig. Ebben az évben (jun. 25.) a kormányzó elnök a teljes tanácsülésben indítványt tett, hogy az erdélyi tudós társaság írásait Kolozsvárra kellene szállítani, valamely olyan helyre, ahol a tanulni kívánók könnyen hozzáférhessenek és felhasználhassák. Ekkor határozták el, hogy mivel a kolozsvári kath. líceum könyvtárhelyisége alkalmas arra, hogy ez értékes iratok benne elhelyeztessenek, külön szobát jelöltek ki elhelyezésükre. *Kilyéni Székely Mihály*, az erdélyi királyi tábla elnöke rendeletet kapott, hogy az iratokat vétesse jegyzékbe, rakassa ládába s küldje Kolozsvárra a kir. lyceum igazgatójához és az eredményről tegyen annak idején jelentést. Az igazgatót 1827 június 10-én értesítették a küldeményről és ennek rendeltetéséről. A kir. táblai elnök jelentése ugyanaznap érkezett meg azzal a tudósítással, hogy az irományokat a jegyzékekkel együtt a lyceumi igazgató gr. *Lázár Lászlóhoz* elküldötte. Ez július 24-én jelentette a küldemény megérkezését és elhelyeztetését a 19. tétel alatti könyv híján, amelynek címe: *Novissimum Silesiae Theatrum*, amelynek utólagos utánküldését elrendeltetni kérte. E társulati vagyon további sorsáról az erdélyi kormányzó levéltárában nincsenek adatok.

A kéziratok a lyceumi könyvtár egyik szobájában maradtak rendezetlenül amíg *Vass József* kegyesrendi tanár *Toldy Ferenc* felkérésére hozzá nem látott a nagy anyag rendezéséhez, az értékesebb darabok kiválogatásához és lemásolásához. 1852-ben készítette el *Vass József* az írások jegyzékét, melyet *Toldy Ferenchez* április 12-én küldött be. Egy későbbi levelében a többek között ezeket írja az érdemes *Vass József*: (*Toldy Ferenchez* 1852 aug. 21.) «Szíveskedett ön uram egyebek közt az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság részletes történeteinek megírására felhívni. A bizalmas felhívást örömmel fogadván: azonnal hozzáfogtam az Augiás óljánál nem rendezetebb közel két-

száz ívre terjedő *társasági lomtár* átvizsgálásához. Az ide zárt 19 és fél ívre terjedő hű másolatok nagyobbbrészt abból szemezgettek. Hogy történetírás helyett másolással foglalkoztam, két ok határozott el. Első mert az enyészettől mielőbb megmenteni törekedvén e becses irodalmi kiadatlanokat. A szerzetes tanár állása mindig csak egy évre biztosítottatván, tartanom kelle, nehogy valamely szűkkeblű s irodalmunkkal keveset törődő utódom azokat ignorálván, a pusztíttásnak és végromlásnak engedje. Második, mert a tanév folyamán mint tanár, komoly s előttem nagyrészt új tantárgyakkal levén elborítva, magánfoglalkozásul fontosbb s a lelkierő megfeszítését igénybe vevő tárgyhoz sem kedvet sem erőt nem érezheték. De közeleg a hosszú szünidő, melyet az érdekes monographia elkészítésére szántam. Egy kis várakozással tehát, s ön, Uram! veendi azt mint ön iránti őszinte tiszteletem s készségem újabb zálogát. Addig is vegye szívesen az irodalmi kiadatlanok eme gyűjteményét, s tekintse használja úgy mint sajátját». — Vass József a pontos jegyzék elkészítésével és a majd húsz ívre terjedő másolással igen hasznos és nehéz munkát végzett. A kéziratgyűjtemény ugyanis elképzelhetetlen rendetlenségben hevert a könyvtár szobában s könnyen megeshetett volna, amitől Vass József tartott, hogy az értékes kéziratok elkallódnak. Kár, hogy az ígért monographiát Vass József nem írta meg. Mindössze az *Új Magyar Muzeumban* (1854. I. 401—426. l.) olvashatunk a szerző tollából egy rövidebb közleményt, amelyben a többek közt megismétli Toldynak tett ígérését: «Míg hazám tudomány-szerető közönsége mindkettőnek (a Nyelvművelő és kéziratkiadó társaságot érti) részletes történeteit tölem az Új Magyar Muzeumban veendi, türelemmel bevárva az egészet: tekintse addig ezen közlésben annak éltető szellemét, mindenható és mindentevő titoknokát, a melegkeblű, szilárd akaratú s fáradhatatlan hazafit, Aranka Györgyöt». — Vass József hiteles jegyzéke részletes felvilágosítással szolgál Aranka György irodalmi hagyatéka felől, melyet néhány levél kivételével teljesen felölel. Ezt bizonyítja Jakab Elek is, ki a nyolcvanas években átvizsgálta az Aranka féle iratokat és a Vass jegyzékében csak három levelet nem talált meg, mely a hag. atékban meg volt. (Gr. Bethlen Imrének Jénából 1795 szept. 20; Gyarmathinak Göttingából 1797 febr. 19; Dallmann Mihálynak 1799 márc. 9-én kelt leveleit) Jakab Elek kutatásainak eredményét Abafi Figyelőjében *Aranka György és az Erdélyi Nyelvművelő és Kéziratkiadó Társaság* című nagybecsű tanulmányában (XVI. k. 1884.) tette közzé. Részben Jakab Elek jeles tanulmányán, részben *Döbrentei Gábornak* a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában levő kéziratcsomójának *Erdélyi magyar nyelvművelő társaság felbresztése körül volt iratok*, továbbá több kiadott és kiadatlan levél felhasználásával írta *Rubinyi Mózes* *Az erdélyi magyar*

nyelvművelő társaság története című kitűnő tanulmányát (Magyar Nyelv 1911). A következőkben megkíséreljük a társaság megalapítását és munkásságát az átvizsgált jegyzőkönyvek, levelezések és egyéb kéziratok alapján ismertetni — megjegyezvén, hogy a rendelkezésünkre álló eredeti levéltári anyag tetemesen szegényebb, mint a Vass József jegyzékében foglalté. Hová lett, vagy hol lappang a ma még elő nem került kézirati anyag — még nem tudom. Az Erdélyi Múzeum kézirat-tárában és levéltárában Aranka Györgynek igen gazdag gyűjteménye található. A kéziratok legnagyobb része az Erdély történetére vonatkozó forrásművekből áll. A levélgyűjtemény irodalomtörténeti szempontból is igen nevezetes. Néhány az Erdélyi Nyelvművelő Társaság történetéhez szolgáltató becses adatokat.

Az Aranka György buzgólkodása következtében létrejött Erdélyi Nyelvművelő Társaság tulajdonképpen viszhangja *Révai Miklós* egy magyar tudományos társaság megalapítása érdekében kifejtett izgatásainak. Elsőnek ugyan Erdélyben gr. *Batthyány Ignác*, erdélyi püspök próbálkozott meg egy tudományos társaság szervezésével, de fáradozásai hiábavalóknak bizonyultak. 1790-ben Aranka György, marosvásárhelyi királyi táblai bíró látott a szervezés munkájához. Aranka kiterjedt levelezésben állott már ekkor is a magyar írókkal s ő szeretett volna Erdély irodalmi életének vezetője lenni. 1791-ben az erdélyországi országgyűlés tagjai és az erdélyi nagyfejedelemség főkormányzójele elé terjesztette tervét, amelyet nagy elismeréssel fogadtak. Belátták, hogy az Aranka javasolta új intézmény, mely a magyar nyelv ápolását, fejlesztését és terjesztését tűzte ki célul, mennyire fontos és szükséges. De a szép terv nem valósulhatott meg egyhamar. Hiányzott a költség. A gyűjtés igen kevés eredménnyel járt, de még a bécsi udvar is akadékoskodott. Attól félt, hogy az új társaság megerősödvén, hatalmasan ellensúlyozza a szászokat. Így történt, hogy amikor a karok és rendek egyértelműleg kérték a felségtől a nyelvművelő társaság fejedelmi jóváhagyását, a törvénycíkket Bécsben nem erősítették meg. Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság tehát 1793-ban csak ideiglenesen alakulhatott meg gr. *Bánffy György* elnöklése alatt. Mi volt a társaság célja? Aranka körlevele (Eredeti a kolozsvári r. kath. lyceum könyvtárában) részletesen válaszol a kérdésre. *A Nyelvművelő Társaságnak célja* — írja Aranka — *a magyar nyelvnek, mint nemzeti nyelvnek fennmaradása, tisztán megtartása s világának terjesztése.*

A társaság fennmaradt jegyzőkönyveiből kísérlem meg a nyelvművelők munkásságának képét adni. A kolozsvári lyceum könyvtárában az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak Marosvásárhelyen tartott üléseiről felvett jegyzőkönyvei megvannak 1793 dec. 3-tól

(első ülés) 1800 jún. 23-ig, mindössze negyvenöt ülés jegyzőkönyve ; a 16-ik ülés jegyzőkönyve hiányzik, továbbá 1800 jun. 23-án túl nincs eredeti adat a lyceumi iratok között.

Az első ülésen, amelyen gr. *Teleki Sámuel*, gr. *Teleki Mihály*, *Cseri János* és *Tüzi János* «télő mesterek» továbbá *Borosnyai I. Simeon*, marosvásárhelyi ref. pap és *Aranka György* a társaság titkára voltak jelen, Aranka György előterjesztése a társaság rendeltetését és munkásságát illetőleg, vonta a figyelmet magára. Bennünket különösebben az utóbbi érdekel. A társaság munkásságának lényegét négy pontban foglalja össze : 1. Szükséges a magyar nyelv jó rendbe való szedése ; 2. bővítése ; 3. tisztítása ; 4. gyakorlása. Az első pontra vonatkozólag kifejti, hogy ezt a célt legjobban úgy lehet elérni, hogy a nemzeti iskolákban taníttassanak meg jól a nyelv elemei. Erre a célra készít majd a társaság egy jól használható elemi nyelvtant. «De ez a munka — mondja — csak röviden és tisztán készüljön és melléje semmi tudós vizsgálódás — ne tétessék». Miután az iskolákban az anyanyelven kívűl idegen nyelveket is tanulnak, azt ajánlja, hogy készítsenek latin, görög és zsidó nyelvtant is magyar nyelven iskolai használatra. Az iskolai nyelvtanon kívül szükségét látja egy tudományos grammatikának is, továbbá a magyar nyelv szótárának is, végre pedig oly elemi nyelvkönyvet sürget, amelyből az idegenek is könnyen megtanulhassák a magyar nyelvet. A magyar nyelv «bővítése» alatt a nyelv fejlesztését érti. Miután a magyar nyelv — így érvel —: «793 esztendőktől fogva az oltár, királyi tanácsok és pecsétek mellől és a bölcselkedés székeiből kizáratott, a kereskedésben pedig és mesterségekben azok által a nemzetek által, kiknél ezek nagyobb virágzásban vagnak a hazában is elnyomatott» — a nyelv is elszegényedett. A mesterségek, a kereskedés, a tudomány műszavai idegenek, de még a társalkodás nyelve is fogyatékos. Helyes nyelvérzékkel mutat rá a nyelv-bővítés forrásaira : az élő nyelvre, a régi könyvekre, kéziratokra, régi szótárokra a nyelvjárásokra, ajánlja új szók készítését s felhívja a figyelmet a bevett, meghonosodott idegen szókra. Behatóan foglalkozik a nyelv «tisztításá»-nak fontos kérdésével. A nyelvhibák kiküszöbölését sürgeti. A fölösleges új szók használata ellen kel ki hevesen, majd a hibás képzésű szavak ellen emel kifogást rámutat a helytelen szóösszetételekre, a hibás nyelvtani alakokra, az erőltetett szófűzésre és kikel a rossz fordítások ellen. Kifogásait 12 pontba foglalja össze. Az összefoglalás Aranka György egészséges nyelvérzékéről tanúskodik. A társaság magáévá teszi Aranka fejtegetéseit és elhatározza, hogy minden igyekezetével rajta lesz, hogy e hibákat a nyelvből kiküszöbölje. A nyelv «gyakorlása»-t illetőleg fontosnak tartja, hogy a nemzet jó magyarságú könyveket kapjon és az olvasáshoz szokják. A társaságnak feladata tehát,

hogy az írók segítségére siessen, istápolja a játékszínt és gondoskodjék jeles regényeknek és útleírásoknak helyes fordításáról. Kívánatosnak tartja, hogy a hazai történetet, földrajzot magyarul adják az olvasók kezébe. Figyelemmel van a különböző korú és műveltségű olvasók szükségleteire, amelyeknek kielégítését igen fontosnak tartja. Érdekes mint vélekedik a »játszó szín» segítésről. Ajánlja, hogy «a jobbízú és érdemesebb játékdarabok, melyek a fordítást megérdemlik, rövid recenziók által megismerjék... sőt a játékszín érdemes előljáróival egyetértvén, nevezetesen a kijátszott darabokat, minekelőtte nyomtatás alá adatnának, meg kívánja nézni, hogy jó tiszta magyarságok legyen.» Majd rátér az idegen irodalmak nevezetesebb termékeinek fordításaira. Ezeket igen fontosaknak és hasznosaknak tartja. A társaságnak lesz gondja, hogy a nevezetesebb regényeket, így pl. a Don Quijote-t lefordítsa, továbbá a régi görög és római szellemek jeles műveit *Dugonics*, *Szilágyi* és *Kovácsnai* példájára jó magyarsággal adja az olvasók kezébe. Szól végül a tudományos művek fontosságáról is. «A társaság kötelességének tartja azokat a jó módokat és találmányokat, melyek a gazdaságnak minden rendiben és nemeiben más országokban közönségesekké tételnek a hazával megismerjétek és azokat hazánk és földünk állapotjához és természetéhez alkalmaztatván, abban a haza fiának ösztönök és némely részben avagy csak útmutatójok is lenni» — Az előadottakból is látható, hogy az egész tervezet komoly és józan megfontolás eredménye, hogy Aranka helyes érzéssel figyelte meg a hiányokat és célravezető eszközökkel igyekezett a hibákat elenyésztetni. Kár, hogy nemes törekvései csaknem leküzdhetetlen akadályokba ütköztek és a társaság munkásságát nem koronázta megfelelő siker. Az alakuló gyűlés után egy hétre (dec. 10-én) másodszor ülnek össze a társaság vezetői és lázas buzgalommal folytatják a megkezdett munkát. Ennek az ülésnek legfőbb tárgya a társaság munkásságának további körvonalozása volt. Ekkor határozták el, hogy a társaság munkásságáról a hazának is beszámolnak olyképpen, hogy a jegyzőkönyveket időközönként közrebocsátják, ezzel a munkával Aranka Györgyöt bízták meg. Szükségesnek tartja a társaság, hogy évenként egy »naplókönyvet» vagy »*Journal*»-t adjon ki, amelyben a világnak főképen pedig Európának rövid évi története foglaltassék, a nevezetesebb hazai események, a tudomány, ipar és gazdaság terén történt újabb találmányok, vívmányok ismertessenek, közöljék az új magyar könyvek jegyzékét és számoljanak be a termésről, időjárásról, az egészségi állapotokról, népesedésről. Ezen kívül egy naptár kiadását is tervbe vették. Sürgetik a társaság könyvtárának felállítását; régi okiratok, kéziratok, érmek, pénzek, régiségek, ásványok és ércek gyűjtését. Egyszóval itt pendítik meg először egy nemzeti múzeum

létesítésének eszméjét. Ismertetik a társaság vagyoni állapotát és gondoskodnak tagok beválasztásáról is. A társaság tagjai közé azokat a hazafiakat óhajtják beválasztani, «akik beces munkákkal tudományoknak és hazaszereteteknek jeleit magyar munkák kiadásában megbizonyították.»

1793 december havában még két ülést tartott a társaság, még pedig 21-én és 31-én. Ezekben az ülésekben intézkedtek a könyv és egyéb gyűjtemények lajstromozásáról is. Aranka György előterjesztette azok névsorát, akiket részint a társaság munkás tagjaiul, részint pártoló tagjaiul kívánt meghívni. Elhatározzák a folyó kiadások fedezésére szolgáló tagdíjak összegét. Újból előkerül a magyar grammatika kérdése és megállapodnak abban, hogy az ifjúság számára készítenendő nyelvtan megírására *Gyarmathy Sámuel*t kéri fel és végül elhatározzák néhány régi kézirat kiadását.

A következő 1794-ik évben nyolc ülést tartott a társaság. Majdnem három havi szünetelés után, március 26-án gyűlnek össze a társaság tagjai nagyobb számban Aranka György házánál. Az ötödik ülésen egy közgyűlés megtartását határozzák el, amelyen a társaságnak eddigi munkásságáról számolnak be. A közgyűlést két nap múlva (márc. 28-án) tartották meg gr. Teleki Mihály elnöklete alatt huszonnyolc tag részvétele mellett. A hetedik ülésen (máj. 7.) Aranka György tett előterjesztést az irattárakban talált régi magyar kéziratoknak közléséről és a magyar szótárról. A VIII. és IX. ülésen (máj. 15. és máj. 21.) semmi nevezetesebb dologról sem esik szó; a X. ülésen újból az ifjúság számára készítenendő magyar nyelvtan ügyét tárgyalják és felolvassák a Kolozsvárról érkezett névtelen jelentést a kolozsvári «játszó szín» hanyatló állapotáról, melynek orvoslását kéri a társaságtól. A társaság a jelentést az erdélyi kormányzó figyelmébe ajánlja. Végül pedig ismertetik *Óri Fülöp István* kolozsvári színész tervét, amely szerint Marosvásárhelyen lehetne színházat alapítani. A következő (XI. ülésen) újból előkerül a marosvásárhelyi színház ügye. Ez alkalommal gr. *Bethlen Elek* tervéről esik szó, de véglegesen nem döntenek, mert a színház esetleges jövedelmeit sem állapíthatják meg. A színház helyiségeül gr. *Teleki Sámuel* marosvásárhelyi házánál (Szt. Miklós út) levő székérszint találják alkalmasnak, ez ügyben gr. Teleki Lászlót és Kakutsi Jánost bízzák meg a tulajdonossal folytatandó tárgyalással. Az 1794-ik év utolsó ülésén (június 20) Aranka György néhány munka kiadását ajánlja, egyszersmind kívánatosnak tartja, hogy a társaság kiadásában megjelenendő művek a társaság gyűléseiben felolvastassanak.

1795-ben mindössze már csak két ülést tartott a nyelvművelő társaság az egyiket november 8-án, a másikat december 28-án. Az

előbbit kiválasztják a kiadásra szánt beküldött dolgozatokat, az utóbbit pedig beszámol Aranka az új működő tagokról (Mátyus István, Szalkay Antal, Zeyk Dániel) és fölhívja a figyelmet a régiségekre, kéziratokra, régi magyar könyvekre és különös természeti tüneményekre és ezekről jelentést kér a társaság számára, sürgeti Marosvásárhelynek földrajzi, politikai és statisztikai leírását. «Ma igen módiba jött, — olvassuk a jegyzőkönyvben — hogy egy ifjú ember, aki egy falut s egy várost sem esmér jól, ne csak azt gondolja, hogy Európának statisztikáját esmeri, hanem arról egész könyvet is írjon. Mint aki a kövek közt a Marosban termő jáspist, a füvek közt a mindennapi káposztát, s az állatok között a balhát se esmerné, s azt tartaná maga felől mégis, hogy a Naturális Historiát tudja és könyvet írna róla. Ha tetszik, kezdjük mi hazánk esméretén, ezt pedig lakhelyünkön, azután mehetünk nagyobbakra.»

1796-ban szorgalmasabban gyűlnek össze a társaság tagjai. Hét ülést tartanak, de ezek egyikének (a XVI. ülés) jegyzőkönyve hiányzik. Az első ülésen szó esik a többek közt a magyar és török nyelv rokonságának kérdéséről, melynek megvitatására felhívják az összes működő tagokat. A második ülés jegyzőkönyvében a titkárnak a tagokhoz intézett következő felszólítása olvasható; — «hogy a mint ennek a zsengejében levő kicsiny társaságnak erősödését s előmenetelét kívánják: ne felejtsek el és ne sajnálják magok történet szerint való szép tapasztalásaikat és gondolataikat mind a nyelvre, mind más történetekre s jelenésekre nézve, úgy a melyeket hallanak, olvasnak, közleni, hogy a miképpen a kőd és a harmat apró cseppjeiből s ezekből eredő forrásokból és patakocskákból a Maros és kevély Duna származnak: úgy az egyben tett sok apró igyekezetből ez a társaság is naponként nevedést vehessen» — A XVII. gyűlésen számol be a titkár a társaság által kiadandó munkák első darabjainak lajstromáról s a kiadásnak a kormányzó által való helybenhagyásáról. Ezen olvassák fel a Hunyadi János származását tárgyaló munkát, továbbá az oláh és székely házakról szólót. Mindkettőt bírálat alá bocsátják. A XVIII. gyűlés jegyzőkönyvéből arról értesülünk, hogy a társaság végleges szervezése megtörtént. E szerint a társaságnak külső dolgait a királyi tábla elnökének vezetése alatt egy öt tagból álló tanács intézi, míg a tudományos dolgokat továbbra is a munkás tagok vezetik. Szükségesnek tartják, hogy az első kiadvány függelékeképen csatolják a társaság eddigi történetét. Ugyancsak ebből a jegyzőkönyvből értesülünk az egyéb készen levő dolgozatokról, amelyeket bírálatra adtak ki. Két tagot megbíznak az egységes orthographia kidolgozásával és végül jelenti a titkár; hogy gr. *Teleki Domokos* utirajzának 100 példányát a társaságnak ajándékozza. A következő gyűlés (XIX.) jegyzőkönyvé-

ben beszámol Aranka György, miképen egyezett meg Hochmeister szebeni könyvnyomtatóval a *Magyar Nyelvművelő Társaság munkáinak első darabja* nyomtatási költségeit illetőleg és felsorolja az újabban beérkezett munkákat. November 13-án rendkívüli gyűlést tartott a társaság. E gyűlésen számolnak be a társaság életéről. A kép, a melyet a gyűlés jegyzőkönyve ad, nem kápráztató ugyan, de eléggé megnyugtató. A társaság él, dolgozik, hiszen kiadványa már-már készen van, de az elmúlt esztendő «kényes környülállásai» nem kedveztek a társaságnak. «Azért ma — olvassuk a jegyzőkönyvben — akkor amikor más nemzeti szép igyekezetek, minémű a pesti játékszin is volt, meg nem állhattanak, ez a társaság elég szerencsésnek itéli magát, hogy ha világát nem ragyogtathatta is, ártatlanságát s azzal legalább életét fenntartotta.» Az előadó visszapillantást tett a társaság múltjára, beszámol a kiadvány sorsáról és indítványozza, hogy írják össze a társaság jötevőinek, dolgozó társainak, gyűjtőinek névsorát és azoknak küldessék meg a társaság kiadványa, hogy így az érdeklődést a társaság iránt szélesebb rétegekben is fölkeltsék s a társulat anyagi segélyforrásokhoz is jusson. Az 1796. és utolsó gyűlésen (dec. 23-án) a társaság szerény anyagi viszonyairól számolnak be és felolvassák a Csikból szerzett és a Székelyek eredetéről szóló érdekes kéziratot.

A következő esztendőben fokozottabb munkásságot fejt ki a társaság és április 24-től december 20-ig összesen kilenc ülést tartott. Már az első gyűlés tárgysora is elég gazdagnak mondható. *Szalkay Antal* a mezei gazdaságról szóló magyar ujságnak egyes cikkeire tesz megjegyzéseket. *Miklós István* a székelyek történetével foglalkozik *Otrckocsi, Behamb, Oláh és Bonfinius* nyomán. *Blasy Bonavita*, csik-sómlói ferencrendi atya megírja a székely katonaság felállításának történetét, *Kovács Lőrinc Pál* tudósítást küld a társaság gyűjteménye számára szerzendő régiségekről, kövekről. Végül pedig a titkár az «emberről» olvasott föl. A következő (XXIII.) rendkívüli gyűlés kizárólag a társasági életre vonatkozó tárgyakkal foglalkozik s helyben hagyják Schedius professornak magyarországi főlevelezőül való megválasztását. A XXIV. ülésen olvassák fel a társaság elnökének levelét, amellyel egyidejűleg küldte meg a göttingai könyvtárban levő magyar vonatkozású könyveknek és kéziratoknak jegyzékét és egyszersmind arról értesíti a társaságot, miként lehetne a wolfenbütteli hercegi könyvtárban levő hasonló munkák jegyzékét megszerezni. *Zabolai Sámuel* ugyanekkorra római uzsoráról és az örökösödségről tartott felolvasást, *Balázs Márton* széplaki unitárius pap beküldi gr. *Bethlen Miklósnak* néhány költeményét. *Németh József* csíki esperes a károlyvári templomban talált feliratokat közli a társasággal; *Krausz András* Rákóczi Ferencnek Gömörnél mondott beszédét.

Székely László búcsuztató verseit és a 1742-iki csuda gyermekről szóló feljegyzést küldi meg. A XXV. ülésen *Eder Károly* ismét a székelyek eredetéről szól, a kérdéshez *Beregszászi Pál* is hozzászól. A XXVI. ülés tárgysora rendkívül változatos és gazdag. Elhatározzák, hogy felkeresik Gyarmati Sámuellet a Wolfenbütteli könyvtárban levő magyar vonatkozású kéziratok ügyében. A székely-kérdés újból előkerül. Megkezdik az előkészületeket a társaság második kiadványához (II. darab) de előzőleg alapos recenzió alá kívánják venni az elsőt. Erre a munkára felszólítják *Schediust*, *Révait*, *Földi Jánost*, *Kovachichot* és másokat. A tudományos kérdések mellett ismételten naivitással majd gyakorlati értékű hirtelével találkozunk. Így pl. érdekes a jegyzőkönyv c) pontja, mely szószerint a következő: «Előadatulán, hogy nemes Magyarországon Bihar vármegyében volna valami kigyópor, melyet aki vészen, a kigyó soha meg nem marja. Esmét, hogy az írt vármegye állított volna fel két hasznos fabrikát u. m. selyem és szürposztó fabrikákat. Ezek eránt kérettessék tudósítás Prof. Tertina urtól» — Érdeklődik a társaság a szombatosok története iránt is. Fel is kéri a farkaslaki plébánost, akinél a szombatosok históriája meg volt, küldje be a kézirat másolatát. Ugyanekkor felszólítják a nagyernyei és újfalvi plébánosokat is, hogy küldjenek tudósítást a társaságnak a szombatosok multjáról és jelen állapotáról. Ugyanilyen érdekes a XXVII. gyűlés jegyzőkönyve is. Ebből arról értesülünk, hogy ezen mutatja be a titkár a társaságnak felajánlott új könyveket, amelyek közül *Beregszászi Pálnak* Erlangenből beküldött *Versuch einer magyarischen Sprachlehre* című munkáját említjük meg. A titkár beszámol körutazásának eredményéről és útközben szerzett tapasztalatairól, fölfedezéseiről. Jelentését a a következő ülésen folytatja és fejezi be. Ezen a gyűlésen jelenti be a titkár *Cserey József*, marosvásárhelyi esperesplébános levelét, amely szerint a társaság egy jó magyar lexikont dolgozhatna ki, «mely a társaságnak becsületet és tekintetet is szerezne»; — bejelenti továbbá, hogy *Engel* kiadta a magyar történetének első részét és *Schlözer* az erdélyi nemzetekről szóló munkáját — s ezzel egyidejűleg szól a kissármási fogat gyógyító vízről és a Szilágysomlón talált királyi kincsről. (!) A XXIX. gyűlésen semmi lényegesebb dolog nem történik. A XXX. gyűlés helyett (dec. 20.) pedig, mely tulajdonképen rendkívüli gyűlés lett volna, a rendes tagok nagyobb számmal való elmaradása miatt csak «conferencia» tartatott, amelyen mindössze négy tag vett részt. Ezen az ülésen javasolja a titkár, hogy a társaság üléseinek jegyzőkönyveit legalább kivonatban kellene közzétenni, hogy a társaság munkásságáról szélesebb körökben is tudomást szerezhessenek az érdeklődők. A konferencia a javaslatot elfogadja.

1798-ból kilenc gyűlésről van tudomásunk. Nyolc gyűlés jegyző-

könyve teljesen megvan, egyé (a XXXVII-iké) csak töredékesen. A XXXI. gyűlésen elhatározzák, hogy a jegyzőkönyvek kivonatait a szebeni német ujságokban, a bécsi Mercurius-ban, *Pántzél Dániel* erdélyi írónak ujságjában fogják közzétenni. Beszámolnak a társaság igen szerény anyagi viszonyairól és a gyűjtemények figyelemre méltó gazdagodásáról. A gyűjtemények közül a régészeti, a könyv és kéziratár mutat tetemesebb gyarapodást. A XXXII. gyűlésen bemutatják Nagymagári *Kósa István* három rendbeli gyűjteményét u. m. a Magyarországon talált némely köfeliratokat, régi római pénzeknek és régebbi magyar talékoknak a leírását; *Pápai István*, szebeni ref. paptól az almekéri híres sírhalomnak a leírását és a verestoronyi emlékkő leírását, továbbá a székelyek pecsétjeit és elrendelik a társaság régiség, kézirat, könyv- s ásványgyűjteményeinek hiteles jegyzékbe vételét. A XXXIII. gyűlés nevezetesebb pontjai: gr. *Fekete János* beküldi Schiller Orleansi Szűzének verses fordítását. A «rendes» munkák közt találjuk *Eder* tudósításait az Erdélyben talált új fémekről és felolvassák *Schlözer* *Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* című munkájára tett megjegyzéseket. A XXXIV. gyűlés jegyzőkönyvéből értesülünk, hogy *Teutsch János* beküldötte a következő munkákat: *Moldauische Chronica aus dem Italienischen*; *Illustratio Articularum quorundam Historicorum, rem ac historiam Valachorum concernentium*. A könyvtár állapota ez időszerint 109 nyomtatvány, 19 kézirat és 116 oklevél. Felolvassák a székelyek eredetéről szóló munkát; *Borsos Tamás* életét és viselt dolgairól szóló tudósítást; néhány levelet és *Pápai István*, szebeni ref. pap munkáira vonatkozó levelét. Ebben említi következő munkáit: Új esztendői ajándék jó gyermekek számára; u. az jó leányok számára; *Popenak* az Emberről írt négy levelének fordítása franciából. Elhatározzák, hogy felszólítást tesznek közzé régi oklevelek, régiségek, ritkaságok gyűjtésére, természeti jelenségek megfigyelésére, feljegyzésére és beküldésére; felszólítják a török és a francia háborúban résztvett vitézeket, hogy nevezetesebb élményeiket, történetileg nevezetes tapasztalataikat a feledékenységűtől óvják meg, közölgék a társasággal. Felszólítják az olvasókat, hogy a társaság első kiadványára való megjegyzéseiket szintén közölgék; a tudósokat is felkérlik, adjanak véleményt, milyen legyen egy jó szótár. Miután pedig a hazának jó földrajza nincsen, fölhívják mindazokat, akiknek ilyen munkára hajlandóságuk van, hogy legalább vármegyéjüket, vagy lakóhelyüket és ennek környékét írják le. A XXXV. gyűlést gr. *Bánffy György* névünnepe, ennek tiszteletére tartotta a társaság. E gyűlés legfontosabb tárgya a kiadandó második darabba szánt cikkek rövid kivonatban való bemutatása. A következő (XXXVI.) gyűlésben ezekről az érdekes kéziratokról számolnak be: gr. *Fekete János*: Ovidius első könyve

a szerelemről (verses fordítás), gr. Dezsőffi János: Voltaire A lissaboni veszedelem (verses fordítás), Péteri Takács Józsefnek Mohács vidékéről írt versei. Gr. Teleki Domonkos három ércet mutatott be s végül Domonkos Ferenc jelenti, hogy a juhmétey ellen orvosságot talált fel. A XXXVII. gyűlésről csak a jegyzőkönyvi kivonat maradt fenn, de ez is eléggé tájékoztat a gyűlés lefolyásáról. Gr. Fekete János felajánlja a társaságnak pénzbeli támogatását és megküldi verses műveit; hasonlóképen szolgálatát és segítségét ajánlja fel Binder János. Édes Gergely jelentést tesz készülöben levő magyar nyelvtanáról és a magyar versszerzés mesterségéről. A gyűlés többi pontját a szokásos felolvasások töltik be. A XXXVIII. gyűlésen Schedius professor levelet tárgyalják és köszönetet mondanak neki a társaság érdekében kifejtett munkásságáért. Az 1798-ik évről még egy gyűlés jegyzőkönyve maradt fenn. Ezen a gyűlésen (jun. 26-án) vette át gr. Teleki Mihály a társaság igazgatóságát, miután Aranka György a titkárságról lemondott. Ezen a gyűlésen mutatják be a társaság kiadványának második darabjába szánt és elfogadott cikkeket. Különös, hogy Aranka György lemondásáról nem emlékezik meg a hivatalos jegyzőkönyv. Mindössze a jegyzőkönyv hátlapján olvasható Aranka sajátkezű följegyzése: «Ekkor u. m. junius 26-án 1798. vette által Mgs. gr. Teleki Mihály úr mint helybeli előlülő a társaság igazgatását, az eddigi való titoknok Aranka György hivataljáról lemondván.» A társaság többi ülésének jegyzőkönyvei nagyobbrészt elkallódtak. Aranka György a XXXIX. gyűlés jegyzőkönyvének külső lapjára feljegyezte: «A XXXIX. után (t. i. gyűlés) valók, én lemondván nem jöttek kezembe. A Mgs. Praeses úr fogja tudni». — Aranka többé nem gondozta a jegyzőkönyveket és a társaság egyéb iratait, innen van, hogy ettől az időtől kezdve oly hiányosak adataink. 1799-ből mindössze négy jegyzőkönyv van meg; 1800-ból egy, ez is másolatban és 1801-ből ismét négy darab. A XL. XLI. XLII. gyűlés jegyzőkönyvei elvesztek. A XLIII. gyűlést 1799. jún. 17-én tartották meg. Ekkor újból szóba kerül a társaság szervezetének átalakítása. A külső és belső körülmények kényszerítő hatása alatt változtatják meg a társaság szervezetét, hogy annál inkább megfelelhessen hivatásának. Két nap múlva (jún. 19) megtartják a XLIV. gyűlést, amelyen Aranka György benyújtja utolsó elszámolását a társaság anyagi állapotáról. E szerint a társaság vagyona 61 rénes forint és 58 krajcár. Beadja a társaság kultágjainak névjegyzékét és a társaságnak ajándékba küldött könyvek jegyzékét és ezzel megszűnt az 1801-ik március 17-én tartott gyűlésig a hivatalos összeköttetés a nagyszorgalmú, fáradhatatlan izgató Aranka György és a nyelv-művelő társaság között. Július 1-én ülnek össze újból a társaság vezető tagjai gr. Teleki Mihály elnöklete alatt. E gyűlés újból foglalkozik a

társaság munkálatainak II. darabjával és elhatározza, hogy a kötetbe szánt s már felülvizsgált cikkeket újból megbíráltatja. Július 2-án már ismét gyűléseznek. A társaság belső ügyei kerülnek ez alkalommal szóba.

Az 1800-ik év munkásságáról csak egyetlen egy jegyzőkönyv (kelt jún. 23-án) tanuskodik, amelyből kiviláglik, hogy a társaság egy időre felfüggesztette gyűléseit, mert a társaság elnöke a társaság újabb organizációjáról készített javaslatot még nem erősítette meg. Ezen a gyűlésen Aranka György ismét megjelent, de most már csak mint a társaságnak rendes tagja és még egyszer szolgál felvilágosítással a társaság szegényes anyagi állapotáról. Az új titkár, Székely Mihály, jelenti, hogy a társaság által kiadandó II. darabba szánt munkálatok már együtt vannak s így azok kiadásáról is lehetne már gondoskodni.

Az 1801-ik esztendőből négy gyűlés jegyzőkönyve található a lyceumi könyvtárban. A március 17-én tartott ülésen, amelyen ismét gr. Teleki Mihály elnökölt, végre megerősítést nyert a társaság új szervezeti szabályzata, amelyet azonban az időközben tett tapasztalatok alapján némileg módosítottak. Mivel az új szabályzat értelmében a társasághoz benyújtott munkákat a tanácsosoknak kellene megbírálniok, de ezek többnyire saját hivatásukkal lévén elfoglalva, s így nem tehetnek eleget társaságbéli köteleességeiknek, a tanácsosok mellé négy referenst ajánlanak, a hivatalos munkák végzésére. Az ajánlatot az elnök elfogadja és referensekül kineveztetnek Lakatos Ferenc, Antal János, Tompa János és Köteles Sámuel professorok. Véglegesen megállapodnak a beküldött munkák megbírálásának módjában. Az elnök a beküldött munkákat a tanácsnak bemutatja és kiadja a referenseknek, akik megvizsgálják azokat «Nincsenek-e a religio, fejedelem, haza alkotásai és a jó erkölcs sérelmével készítve és a társaság közhasznóra intézett céljára szolgáló munkák-e?» — bírálataikat a társaság elé terjesztik. A kifogás alá eső munkák sorsáról a társaság rendes gyűlésein döntenek. A tárgyalások folyamán sikerült az elnöklő gr. Teleki Mihálynak Aranka Györgyöt újból rávenni a főtitkári bokrós teendő végzésére. Ugyancsak ezen a gyűlésen vitatják meg újból az elkészítendő földrajzi lexikon ügyét. A következő gyűlésen (május 5.) nem kerül fontosabb tárgy megbeszélésre. A társaságnak felajánlott munkák a következők: gr. *Fekete János* fordítása *Ariosto Orlando Furioso*jából (két darab); *Harsányi Sámuel* fordítása *B' Arnaud: Érzékeny mesék*; *Haner Jeremiás* könyve a magyarországi és erdélyi történefirókról; *Tholdalagi Zsigmond: Nemes Marosszéknék topographiai leírása*. A harmadik jegyzőkönyv tanúsága szerint az elnöklő gr. Teleki Mihály a társaság rendes tagjait «A szorgalmatos munkál-

kodásra és anyanyelvünknek célban vett gyarapítása eszközlésére serkenti.» — A referensek beszámolnak működésükről, részletes jelentést tesznek a beadott munkákról. A társaság szellemi állapota általában véve kielégítőnek mondható, de annál sanyarubb anyagi viszonyok között tengődik. A pénztári jelentés szerint a társaság vagyona 29 forint 22 krajcár! Gr. Teleki Mihály felszólítja a társaság tagjait az anyagi áldozatra is, «hogy a kiadandó munkák kinyomtatásában is akadály ne legyen.» A jelenlevő tagok közt megindult gyűjtés eredménye 53 forint 20 krajcár volt. Az utolsó ülés jegyzőkönyve 1801. jún. 17-én kelt. E gyűlésen folytatólagosan számol be Aranka György a megindult gyűjtés eredményéről, mely most már 88 forint 20 krajcárra emelkedett. Megvitatják újból a kiadandó II. darab sorsát és Aranka György bejelenti Földi János halálát és a társaságnak megvételre ajánlja hátra hagyott kézirati munkáit.

Meddig állott fenn az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság? A Magyar Tudós Társaság Évkönyveinek I. kötetében (Pesten, 1855. 35. l.). A Magyar Tudós Társaság történetei c. értekezés írója szerint a társaság tagjai üléseiket 1810-ig tartották. «Akkor — írja — gr. Teleki Mihály sok izgágái miatt a 61 esztendő Aranka, nála tartott üléseikkel felhagyott, híjába várván az útkészítő Társaságnak országossá váltával az Egésznek helyes összefüggésbe jöhetését.» Ezt az adatot vette át Toldy Ferenc is irodalomtörténetébe (Pest, 1872. I. k. 138. lap) állítván, hogy a nyelvművelő társaság 1810-ig állott fenn névleg. Ugyanezt az adatot találjuk Ballagi Aladár művében is. (A magyar királyi testőrség története. Pest, 1872. 258. l.) «A társulatot Aranka buzgalmának egy ideig sikerült együtt tartani, de végre mindenfelől támasz nélkül maradván, 1810-ben föl kellett oszolnia.» Amikor aztán Jakab Elek (Abafi Figyelő XVI. k. 1884. Aranka György és az erdélyi nyelvművelő és kéziratkiadó társaság) a társaság iratait részben a Vass József másolataiban (a M. Tud. Akad. kéziratárában), részint pedig a kolozsvári róm. kath. lyceum könyvtárában lévőket átkutatta, megállapította, hogy a társaság 1801. június 11-ig tartott gyűléseket, még pedig mindössze 51-t, de tizenkettőnek a jegyzőkönyvét ő sem találta már meg. «A kolozsvári kir. lyceumban levő adatok szerint — írja Jakab — (U. o. 274. l.) az Erdélyi M. Nyelvművelő Próbátársaságnak az előadottakból láthatólag 1793 december 3-iki első alakuló gyűlésétől a 1801 jún. 11-én tartott s jegyzőkönyvileg igazolható gyűlésig összesen volt ötvenegy ülése, hiányzik tizenkettőnek jegyzőkönyve.» Jakab Elek adatait átvette gr. Kuun Géza (Erdélyi Tudományos igyekezetek. Erdélyi Múzeum XVII. k. 1900. 71. és 73. l.) és újabban Rubinyi Mózes is (Az erdélyi magyar nyelvművelő társaság története. Magyar Nyelv. VII. k. 1911. 153., 204—205. l.). «Ügy-

látszik — írja — 1801 január (!) 11-én jöttek össze utoljára. -- Végre az olyan erélyű férfiak is, mint Aranka volt, elfáradnak. Bár a társaság fennállásának szüksége még éppen nem veszett ki a köztudatból, úgy látszik, különösen gróf Teleki Mihálynak izgágásagai miatt Aranka végkép elkedvetlenedett.» Közbejátszhattak szerinte még az örök emberi gyarlóság azon ismert eltévelyedései is, melyek minden ideális törekvés útjaira odavetik a töviseiket. Erre nézve idézi Cserey Farkasnak Kazinczyhoz 1806. márc. 30-án intézett igen jellemző levelét. Aranka tehát elkedvetlenedett és ki is fáradt és megírta a társasághoz intézett bucsuzóját. «Az én Testamentumom a Magyar Nyelvművelő Társasághoz» cím alatt. Ebben olvashatók a következő meghatározások: «Azt kívánom szívemből, hogy a társaságnak majdan idővel leendő virágzása, fénye és dicsősége tegye éjszakába az én nevemet és csak mint egy régiséget ugy emlegethessék a következő boldog nyomok, hogy valaha egyszer volt a Társaságnak egy jó barátja és első titoknok — Aranka.»

Kutatásaink eredményeivel kiigazítjuk Jakab Elek adatát és kijelenthetjük, hogy Aranka társasága jegyzőkönyvileg igazolhatóan 1801. június 17-én tartotta utolsó ülését. Az első, vagy alakuló üléstől 1793. dec. 3 tól kezdve 52 ülést tartottak, ezek közül négynek a jegyzőkönyve hiányzik. A nyelvművelő társaságot Döbrentei Gábor akarta újból életre kelteni 1818-ban, de minden törekvése hiába valónak bizonyult. 1820 júl. 7-én a 7970—1820. sz. főkormányászéki rendelet a társaság működését betiltotta. (A felélesztési kísérlet történetét l. Rubinyi M. id. m. 207—210. l.)

Dr. PERÉNYI JÓZSEF.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Zrínyi 1852-i és 1853-i kiadásáról.

Az Irodalomtörténet tavalyi évfolyamában (IV. 115.) ismertettem Zrínyi munkáinak, könyvészetünkben eddig mellőzött, az Újabb Nemzeti Könyvtár első folyamában megjelent 1852-i kiadását, de nem tudtam magyarozatát adni annak, mért olyan ritka ez a kiadás s hogy mért adták ki a következő, 1853. esztendőben újra, bővített és nyomdászatiilag kissé más alakban. Azóta megtaláltam a magyarozatát.

A Pesti Napló 1853. évfolyamában, februárius 1-n Kemény Zsigmond egy három folytatásból álló cikksorozatot kezd meg: «Az Újabb Nemzeti Könyvtár iránt» címmel. Ez a kis tanulmány voltaképp előrajza a vállalatnak, egyszersmind azonban rövidre fogott, tömör és igen jellemző méltatása a költőknek (Zrínyi stb.) és emlékiróknak (Cserei, Esterházy stb.), akiknek munkáit a kiadványok közé fölvették. Nagyon kár, hogy Keménynek ez a cikksorozata nem került bele gyűjteményes kiadásába s ezért a szakemberek figyelmét elkerüli, bár Szinyei a Magyar Írókban cím szerint fölemlíti. Az első, febr. 1-i cikkben szól a félbemaradt s újra-kezdett Zrínyi-kiadásról.

«Az Újabb nemzeti könyvtár I-ső évi folyamának két füzetét foglalják el Zrinyinek mostanig ismert költői és prózai munkái. De midőn a kiadók Zrinyi iránti kötelességöket már bevégeztnek hitték, akkor lepettek meg azon kellemes hír által, hogy e híres írónak, Kazinczy Gábor egészen ismeretlen munkáit fedezte fel. Ezen előbb merésznek látszó reményünk csakhamar elvitathatlan tényné lön. A meglelt kézirat az, melyet maga Zrinyi rendezett volt sajtó alá; de a mely a bán véletlen kimulásával, egy meghitt barát kezénél maradt, hogy később családi levéltárakba tévedvén, elfeledtessék. [Következik rövid tartalmi áttekintés.] S a Nemzeti könyvtár kiadói kötelességöknek tartották Kazinczy Gábort, ki a kéziratok birtokában volt, felkérni, annak . . . közzétételére. Ily örvendetes zavarnak tulajdonítsák előfizetőink, hogy Zrinyi munkája nem lön — mint ígértük — az első évben befejezve». ¹

A kéziratról magáról Kazinczy Gábor ad tudósítást; a Pesti Napló

¹ A kézirat fölfedezéséről a Szépirodalmi Lapok már jan. 27-n tesznek jelentést (1853, 118. l.).

március 20-i számában u. i. mutatványt közöl Zrínyi eladdig ismeretlen prózáiból — egy másik mutatvány az Új M. Múzeum I. füzetében jelent meg (1853. I. 1.) — a lap alján pedig, jegyzetben, elmondja a következő fontos dolgokat, melyek a kézirat származására vonatkoznak: «Több ízben említettett, hogy Zrínyi ezen lappangott munkáit *felfödözöm* sikerült. Mint *felfödözés*, parányi dolog, miután, mint már mondtam valahol [hol?], e művekre csak a *legujabb* kor gondatlansága hagyá eltévedni. Hanem a legszívesb tisztelet hálájával én tartozom, Bónisné, szül. Pogány Sarolta öngának, ki ezen irodalmi kincs *egykoru* másolatát, kérésemre átadni kegyeskedett. Szabadjon reménylenem, hogy tetézve irántami kegyeit, megengedendi, azzal n. muzeumunkat szerencsételni. Megjegyzendő, hogy azon töredék, mit az Uj [Magyar] Muz.[eum] jan. füz. [ete] adott, számos, értelemzavaró sajtóhibákkal közöltetett.» Kazinczy Gábor e megjegyzéséből már most azt tudjuk, hogy az Ujabb Nemzeti Ktár 1853-i Zrínyi-kiadás prózái a Nemzeti Múzeum kéziratán alapulnak s hogy ez Bónisné Pogány Sarolta ajándékából került oda. A kéziratot kötet ma 412. Quart Hung. jelzést visel. Első leírását az Új M. Múzeumban közölt mutatványhoz Toldy Ferencről írt jegyzetben találjuk, de ez a leírás csak tartalmilag hű, könyvészetileg, a lapszámok feltüntetésében nem egészen pontos. Mint-hogy a Kazinczy Gábor-féle kiadás szövege nem betűről-betűre hű mása az eredetinek, addig, míg a tervezett teljes Zrínyi meg nem jelenik, mindig az eredeti — talán egykorú — kézírathoz kell fordulnunk.

TOLNAI VILMOS.

Ismeretlen jezsuita-dráma.

Gróf Rákóczy László sárosi főispán kéziratosa Naplójába 1656 augusztus 6-án, a következő irodalomtörténetileg felette érdekes napi élményét jegyezte be sajátkezűleg:

«... Ebéden Palatinus ¹ Uramnál; ebéd után voltunk Páter Jesuvitáknál; szép Comédiájok volt: Murány megvételét representálták...»

Mint-hogy szerény tudomásom szerint, Murány várának a történelemben semmi más nevezetesebb szerepe, vívatása nem volt annál, melyben 1644-ben Wesselényi akkor még csak füleki kapitány a «megvíthatatlan» gömöri kuruc-erősséget és szépséges asszonyát a labanc-pártra térítette a pajkos Amor-isten nyilával; s mint-hogy eddigi ismereteink e romantikus vár-megvétel első hazai irodalmi feldolgozásul Gyöngyösinek 1664-ben megjelent eposzát tartják: Rákóczy László Naplójának fenti bejegyzése kettős érdekű.

Felette érdekes első sorban az, hogy alig 12 évvel a nevezetes történet lejátsszódása után, ime, ezt a kassai jezsuiták iskolai színpadján is lejátsszották már. Még pedig a «Comédiá»-nak nevezett iskolai dráma

¹ Wesselényi Ferencnél és feleségénél, Széchy Máriánál Kassán járt ekkor látogatóban Rákóczy László a feleségével, Nagymihályi Bánffy Erzsébettel.

valószínű főhőseinek: Wesselényinek és Széchy Máriának jelenlétében s alighanem az ő tiszteletükre.

Érdekes másodszer e talán *«Murány Megvétele»* címen nevezhető iskolai dráma azért is, mert e hiteles egykorú feljegyzés szerint a darab ismeretlen szerzője — bizonyára valamelyik kassai jezsuita tanár — az egykorú esemény költői feldolgozásával nemcsak az eddig legelsőnek ismert Gyöngyösit előzte meg 8 esztendővel, hanem megelőzte összes epika- és drámairó utódait is.

Amíg tehát újabb kutatás, szerencsés véletlen újabb felfedezéssel ránk nem cáfol: addig a *Rákóczy László Naplójában említett Murány Megvétele című kassai jezsuita drámát kell a híressé vált murányi szerelmi történet legelső magyar költői feldolgozásának tekintenünk.*

Hogy aztán vajjon csakugyan «Comédia» volt-e? avagy inkább amolyan pedagógiai célú s egyben hízelgő iskola-dráma, mely a császárpárti, buzgón katolikus Wesselényi palatinus viselkedésében talán a politikai és hitbeli hűségnek és szilárdságnak — Széchy Máriában pedig talán a jobb meggyőződésre térésnek boldogító jutalmát ábrázolta és magasztalta? — továbbá, hogy vajjon magyar avagy — ami valószínűbb — latin nyelven szólt-e...? Mindemé kérdésekre ma még nem tudunk válaszolni. Hiszen az említett puszta feljegyzésen kívül eddigelé még ez iskolai drámái termékek még a nevével sem találkoztunk.

Legalább alulírott nem voltam szerencsés e kutatásban. Amennyire t. i. a mai nehéz viszonyok és akadályozó vidéki helyzetem megengedték, átnéztem az idevágó szakirodalmi munkákat, repertóriumokat, kisebb-nagyobb cikkeket, de eddig nem akadtam sem a XVII., sem a XVIII. századbeli iskolai drámák között a Murány Megvétele-nek sem címére, sem előadására, a Rákóczy László Naplójának közöltem szűkszavú bejegyzésén felül.

Mivel pedig e Naplót a M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága rövid időn belül ki fogja adni, kívánatos volna, hogy azok, akik többet tudnak e XVII. századbeli jezsuita iskola-drámáról, adataikat vagy e folyóiratban, vagy egyebütt szintén közöljék.

Dr. WALLENTINYI DEZSŐ.

Kemény Zsigmond: Jókai Maunius Sinister c. drámájáról.

Fiatalon elhunyt jeles tudósunk, Vértesy Jenő *Gibbon mint szepiróink forrása* címen érdekes cikket közölt folyóiratunkban nem régen (1916, 16—18. l.). Ez a cikk elismerő sorokkal adózik Gibbon «gigászi munkájának», mely oly sok költő képzeletének adott szárnyat. Gibbon általános, rövid jellemzése után, négy magyar írónál állapítja meg Vértesy a híres angol történetíró hatását; e négy magyar író: Teleki, Szigligeti, Madách és Jókai. Vértesy maga is tudja és jelzi, hogy pl. a Teleki *Kegyenc*-ében és Szigligeti *Világ urá*-ban nyilatkozó Gibbon-hatást már ő előtte észrevették mások, ha nem bocsátkoztak is e téren behatóbb fejtegetésekbe; így a *Kegyenc*-re vonatkozólag Hoffmann Frigyes (1879), a *Világ urá*-ra vonatkozólag Péterfy Jenő (ugyancsak 1879-ben) már megjelölte Gibbont,

mint forrást. Úgy látszik, kikerülte Vértesy figyelmét az, hogy Jókai *Manlius Sinister* c. drámáját illetőleg Gibbonra mint tárgyi forrásra Kemény Zsigmond mindjárt e darab első előadása alkalmával egészen világosan rámutatott egy terjedelmes és a dolog mélyére ható színi bírálat keretében (*Divatcsarnok* 1853, 74. sz.). Igaz, hogy Vértesy tulajdonképen Jókainak *Carinus* c. novellájáról beszél; az ebből (még ugyanabban az évben) csinált drámát, melynek tárgya a *Carinus*-éval teljesen azonos, csak futólag említi s így nem csoda, ha a Kemény Zsigmond cikkét figyelmen kívül hagyja (noha — ismételjük — a *Manlius Sinister*-re vonatkozó forrás-megállapítás eo ipso a *Carinus*-ra is érvényes). Fel-tűnőbb mulasztás a Vnutsko Bertáé, akinek disszertációja a legújabb — s alighanem egyetlen önállóan megjelent — dolgozat *Jókai Mór drámai munkásságá-ról* (Bp. 1914.). Csodálatos, hogy e szorgalomról tanuskodó könyv szerzője, aki kegyeletesen idézgeti a Jókai előadott színműveiről szóló egykorú hírlapi ismertetéseket s aki a többek közt a *Divatcsarnok* évfolyamait is forgatta (lásd pl. a *Dózsa György* tárgyalását), épen a — mondhatni — legértékesebb és egész bizonyosan legtárgyilagosabb hangú egykorú hozzászólásról, a Kemény Zsigmondéról tudomást sem vesz és persze a Gibbon-kérdésről is hallgat.

Az érintett okok alapján illőnek véljük leszögezni, hogy Gibbon érdemeinek első méltatója — általánosságban is, egyik írónkra gyakorolt hatását illetőleg is — nálunk Kemény Zsigmond volt. Ime, mily magas szárnyalású szavakkal zengi a nagy angol historikus világirodalmi jelentőségét, hatvanhárom évvel ezelőtt:

«... Ezen halhatatlan férfiak között volt főleg egy, ki történelmi munkája által az európai szépirodalomra is nagyszerű befolyást gyakorolt. Gibbont értem. *A római birodalom elenyészésének története*, mely irodalmunk szégyenére magyarul maig sem jelent meg, — Byron london kívül száz meg száz költőnek s különösen regény- és drámaszerzőnek adott örökéletű vagy mulékony hatásra számított művekre anyagot. S ki tudja, meddig fog még a szépelmék kincsaknája lenni, melyből a készü-lendő darabokra majdnem részletekig kikerekített mesét s majdnem minden más kutatásokat feleslegessé tevő korismét bányászhatnak ki? Minket magyarokat a híres Gibbon még csak néhány dráma s egy pár novella anyagával látott el. De hánytal nem fog ezentúl, kivált ha fiatal szer-zőink az írás mellett az olvasáshoz is szoktatják magokat... Gibbon nekünk és a nyomunkban felserdülő fiatalabb nemzetek irodalmainak is, sokáig fog költői elbeszélésekre és színművekre mesét és szellemet ajándékozni...»
A Nilus «nemcsak nagy folyó, — ő maga a termékeny föld, ő maga Egyiptom. Ilyen a történetírói pályán Gibbon és Macaulay. Mindkettőnél legelőször is az őtlik szemünkbe s olvasásukkor tüstént az ragadja meg figyelmünket, hogy a remek történetírásnak mintái, egyszersmind az irodalom más szakainak megtermékenyítésére végzettszerű tényezők...»¹

¹ B. Kemény Zs. összes művei. Közrebocsátja Gyulai Pál. XI. köt. (1906, 66—68. l.)

A Jókai színművét ismertető említett bírálat manapság is mintaszerűnek mondható. A *Divatcsarnok* 1853. évi 74. számában öt legnagyobb 8-rétű apró betűs, sűrű nyomású lapra terjed. Az általános érdekű, tanulságos bevezetés után áttérve magára a drámára, így szól: «*Manlius Sinister* történeti dráma. Tárgya Gibbonból van merítve. S hogy olvasóim tájékozhasssák magukat a költő alkotási tehetségére nézve, közleni fogom a nyers anyagot, mely rendelkezése alatt volt. Gibbon szerint Carinus imperator . . . » stb. « . . . ennyi a történelmi anyag. » Azután kiemeli a tárggyul választott korszaknak — a kereszténység és pogányság erjedő küzdelmének — drámai nagyszerűségét, de hozzát teszi: ennek a nagyszerű anyagnak «egyenítése oly óriási nehézségekkel jár, hogy szívemből örvendek, ha a valódi talantumok által sem kísértetik meg». Finom megjegyzéssel mutat rá arra, hogy a tárgy alapeszmék a híres költőket is absztrakciókra esábitják, míg a szűkebb körű témákkal közepesebb elmék is megbirkóznak, ha kellő színpadi és világismeretük van. «Jókai ügyes tapintattal lelta a középútat meg», «*Manlius Sinister* nem mindennapi becsű mű», sőt «zajt támasztott volna a külföldi színpadokon is», mondja Kemény, nem akarva megvonni Jókaitól semmi lehetséges dicséretet, de azután a színmű «kétségtelen gyarlóságai» előtt sem hűny szemet s benne megrójjá a romantikus dramaturgia néhány téves pontját: Jókai túlon túl sokszor változtatja a darab színhelyét s a cselekvény szoros egysége is tönkre megy, tableaukra szakad; melodrámai eszközökkel, díszítványekkel és látványokkal igyekszik a hatást minél erősebbre fokozni, pedig «a szomorújáték egész ereje abban fekszik, hogy a néző ne vezetessék félre a darab célján kívül eső hatások által»; ha a költő nem lehet el ballejtáncosnok s egyéb látványosságok nélkül, alkalmazza az ilyesmit a dráma elején, «midőn még a hatás jelleme nincs kifejlődve». Ime, ezt az ad hoc kritikát is ugyanaz az okos és mélyreható felfogás lengi át, amelyből az *Esznek a regény és dráma körül* c. elméleti cikksorozat született ugyanabban az esztendőben (1853.). Jókai egy emberöltővel később is (*Negyven év visszhangja*, 1883.) hálásan emlékszik vissza Kemény Zsigmond jóakarató, bölcs kritikai tanácsaira s azt mondja, hogy Gyulainak sem köszönhet annyit, mint Keménynek. E szép nyilatkozat őszinteségében a *Manlius Sinister*-ről szóló bírálat is megerősíthet bennünket.

ZSIGMOND FERENC.

IRODALOM.

Révész Imre: Bod Péter mint történetíró. Kolozsvár, 1916.
42 l. (Budapest, Kókai L. bizománya.) Ára 1 K 50 f.

E dolgozat azok közé tartozik, melyek a címökben foglalt ígéretet igazi tudományos lelkiismeretességgel váltják be. Révész Imre tanulmánya alaposságával, anyagának logikus csoportosításával és világos előadásával jó példát szolgáltat ahhoz, mint készítenő rendszeres és kimerítő felvétel arról a szellemi műhelyről, melyben egyik vagy másik történetíró munkái fogantatnak. Szerzőnk, ki egy korábbi tanulmányában az egyháztörténetírás természetével és feladataival elméleti szempontból foglalkozott, ezúttal a XVIII. század derék, nagyszorgalmú pap-írójának a történettudomány hivatásáról vallott, főleg Mosheim-ot követő általános felfogását, vallásos meggyőződésének, felekezeti és politikai nézeteinek, faji és nemzeti érzésének történetírásában való visszatükröződését, anyagkutató munkásságát, kritikai képességeit (érdekes Bodnál pl. a Szilveszter-bulla vagy a szent korona eredetének vizsgálata), formális történetírói készségét, — az egyháztörténetírás tartalmát, a történeti fejlődés terjedelmét és felosztását illető szempontjait ismerteti főleg nyomtatásban megjelent részben kéziratossá egyháztörténeti és irodalomtörténeti művei alapján. Elismerésre méltó tárgyilagossággal mutat rá Bod P. történetírásának talán legfőbb hibájára: erős felekezeti meggyőződésében gyökerező elfogultságára, mely munkáinak polemikus és apologetikus jellemében nyilvánul. Másik gyengéje a kompozíció, a jellemzés és feldolgozás formális követelményei iránt tanúsított csekély érzéke, amiből előadásának laza, egyenetlen pongyolasága származik. Érdemei közül Révész szerint első helyre teendő, hogy elődeihez (Pápai Páriz, Haner, Ember Pál stb.) képest az egyháztörténetírás tartalmát magasabb szempontból mérte ki: intézmények, mint az egyházalkotmány, tan és kultusz fejlődését is nyújtja, nem csupán külső csemények krónikás egymásutánját. Érdekes a 18. és k. oldalakon Bod Péter politikai nézeteinek ismertetése. Ez az igaz magyar ember, büszke székely-ivadék és Rákóczi katonájának fia, őszinte meggyőződésből híve az uralkodó politikai renddel való egyetértésnek s épen ez okból nagy magyar egyháztörténetében a Rákóczi-felkelésről élesen elítélő szavakkal nyilatkozik. Ebben is, mint egyebütt, szubjektivizmusának megnyilvánulását láthatjuk, bár nem hiányzanak nála az önfegyelmzésre, a tárgyilagosságra irányuló kísérletek és törekvés jelei. Általában osztja korának hibáit és előnyeit, nem

tartozik az elsők közé, de igen vonzó egyéniség becsületes őszinteségével, nagy szorgalmával és magyaros lelkesedésével. Mint igazi pap és kora pragmatizmusának követője, elsősorban nevelni, építeni akarja a lelkeket a mult tanúságaihoz való utalással. Példaképeihez és kortársaihoz való kapcsolataira gyakran utal a szerző, bár azt hisszük, nem ártott volna a munkának e fejlődés- és korbéli összefüggések, a történetirodalmi háttér kissé szélesebbkörű megrajzolása.

MADZSAR IMRE.

Valter Vilmos: A magyar népdal kezdőképe. Budapest, 1916.
160 l. May János könyvnyomdája.

A magyar népdal «kezdőképe», vagy a «nótakezdő» sorok vagy mint Riedl — egyetlen példányban nyomtatott «Az iniciális a népdalban és Petőfi költészetében» című füzetében: nevezi — az «iniciális» sokféle fölfogásra s megoldásra adott alkalmat. Foglalkozik vele Erdélyi János, Gyulai Pál, Imre Sándor, Riedl Frigyes, Sebestyén Antal, Vikár Béla. Megtaláljuk a török-tatár, a baskir, az oszmán, a kirgiz, a kalmük, a finn-ugor és más keleti népek dalában. Ezeknél nemzeti sajátosság. A nyugati népdal is ismeri, a német Schnadahüpfben, a tótban és az oroszban is megeljük nyomát, de oly általánosságban mint nálunk, alig lehetö föl egyebütt.

Valter Vilmos ezeken a nyomokon haladva becses doktori értekezésben összefoglalja mindazt, mit a kezdőképröl irtak és a példák nagy tömegével bizonyítja az összefüggést a dal szövege és a kép között. Példáit nemcsak a magyarból, hanem az irodalmunkban fordításokban meglevö és a német irodalomban rendelkezésére álló gyűjteményekből veszi. Ezeknek majdnem mindegyikénél túlbuzgó lelkiismeretességgel külön-külön megállapítja a kezdőkép szerepét. A könyv, ebböl a szempontból, a kérdés nagy példatára. Másik érdeme, hogy a kezdőképeket csoportosítja. Még pedig a kép tárgya szerint. Pl. Állatok szerint: a ló, az ökör, szarvasmarha, juh, disznó stb., növények szerint: az erdő, élöfa, rózsa, liliom stb., stb. Ezzel értekezésének lényeges fejtegetése kissé elnyúló, mert inkább vártuk volna a kezdőképek egyes fajtája szerint induló fölosztást és a hozzátartozó példákat. Így az oki, az analogiás, az asszociációs, a rimes és gondolatrímes és más egyéb kapcsolatot. Vele eljutott volna egy szerves csoportosításhoz, mely a kérdést egy áttekintésre megérttette volna. Amint van, így is nagy haszonnal forgatható. Együtt van mindaz, amit róla mondtak.

A kérdés megfejtésében mindeddig nem vették tekintetbe a magyar ösi ritmust, az ütemezést, mint az táncunkban, zenénkben és a népdalokban is megnyilvánul és amely a hangulat kifejezésénél, legyen az pajkos, dévaj, haragos vagy szomorú, mindig keres bizonyos külsö indítékot, melyhez kapcsolódva érzelmeit kifejezi. Nem osztom azt a nézetet, mely igen sok kezdőkép és a dal tartalma között semmiféle logikus (okfejtö, csonkán következtetö) összefüggést nem talál. Megvan az, csakhogy ismerni kell a nép kifejezéseinek történetét.

Némelyik kezdőkép visszavezethetö a népies szölamokban, példabeszé-

dekben, közmondásokban és népmesékben, vagy más népdalokban lefektetett tárgytörténeti tradícióra, sőt még annál is tovább: metafóras, jelképes, babonás vagy mitoszi eredetre. Itt már a részletes tárgyalás, mivel újszerű megvilágítás forog fönn, elmellőzhetetlen volna. Egyszóval az etnografikus magyarázat elmaradhatatlan.

Tekintetbe jön a népnél is meglévő szimpatetikus érzés, mely a természet és az ember között kifejlődik. A nép beleolvassa hangulatait, érzelmi állapotát az érzéki képekbe, melyeket ismételten használ és ez az ismétlődő képzetkapcsolás, kulcsa az egyes dalok kezdőképének. Végül maga az ének, a zene igen sokszor megfejtője az érzelemadta kezdőképnek. Különösen az olyan dalok összehasonlítása lesz magyarázóvá, amelyeknek közös nótájuk van, azaz az egyik dal nótájára, dallamára készült a másik.

Ilyen kapcsolatoknak földerítésével a kezdőképek miszticizmusa, homálya és érthetlensége a tudományos kutató előtt megszűnik. Ámde a fölhozott esztétikai és etnografikus vonatkozások hiánya nem kisebbíti a könyvnek főtjelzett érdemét, hiszen a szerző előzői sem merültek ily módon a kezdőképek taglalásába.

MORVAY Győző.

A Gyöngyösy Irodalmi Társaság Évkönyve. III. kötet. 1912—1915. Nyomatott Székely és Illés könyvnyomdájában. 1915. 212 l.

«Az ungvári Gyöngyösy Irodalmi Társaság egyik feladata, hogy Ung vármegye történeti adatait felkutassa és összeszedje, valamint az ungi írók életére és működésére vonatkozó értékes anyagot megmentse.» Hogy a Társaság mennyi jóakarattal igyekszik ezt a feladatot megoldani, annak bizonyosága a jelen kiadvány, melynek főbb fejezetei (a tudományos dolgozatok) az előbb megjelölt cél terjesztésében állnak. Deák Gyula bevezető cikke a Gyöngyösy Irodalmi Társaság utóbbi három évi működéséről és tagjainak irodalmi munkásságáról tájékoztat. A továbbiak során a következő pályatételről értesülünk: «*Ung vármegye írói a legrégibb időktől napjainkig*» (L. folyóiratunk 1916. évf. 153. l.) A kötet irodalomtörténeti szempontból érdekes dolgozatai közül *Császár Elemérnek Bárd Miklós lírája* c. tanulmánya megjelent a Budapesti Szemle 1915. évi nyolcadik füzetében (Ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf. 332. l.), *Mazuch Edének Dayka Gábor ungvári tanársága* c. értekezése pedig előzetesen folyóiratunk 1913. évfolyamában látott napvilágot. Az Évkönyv többi cikke közül olvasóinkat közelebbről érdeklik: 1. *Gyöngyösy László: Az Andrásyak és Gyöngyösy István*. A XVII. századbeli jeles magyar költőnek s a ma is virágzó előkelő család őseinek összeköttetését ismertető dolgozat egyebeken kívül kiemeli, «hogy az Andrásyak közül Miklós volt Gyöngyösy első pártfogója, akivel különben sógorságban volt». A szerző itt azt is megemlíti, hogy a Gyöngyösy Istvánnal foglalkozó írók szeretnék úgy tüntetni fel a dolgot, hogy költői tehetsége emelte közpályáján. A valóság pedig — úgy mond — az, hogy családi összeköttetései, amelyek a Baranyayak révén érték, egyengették útját. A Baranyay-család a Koháryakkal is rokonságban volt.

«A verselgető Koháry nemcsak hajlandósága folytán, de mint sógora is érdeklődik a költő munkássága iránt.» Folytatólag a költő házasságának történetével kapcsolatban számos utalás található Gyöngyösy műveire is. A befejezés szerint Gyöngyösy emléke később is sokáig élt az Andrássyak szívében; életrajzi adatainak gyűjtése se indulhatott volna meg anélkül a hathatós pártfogás nélkül, amelyben a szerzőt Andrássy Gyula gróf részecskített. — 2. *Berzeviczy István: Nemzeti egyéniség az irodalomban.* A cikkíró azt ajánlja, hogy irodalmunkat, költészetünket igyekezzünk a világ által is előnyösen elismert faji tulajdonságainkra építeni fel. Költőink énekeljék bár az emberiség egyetemes nagy érzéseit, íróink foglalkozzanak bár az örök emberi törvényekből származó tragédiák megrögzítésével is: érezzük mindig a magyar lelket, az egyetemes nagy érzések magyar fel-fogását. — 3. *Minay Lajos: Erdélyi János első szerelme.* Erdélyi János és Vachott Kornélia házasságának története. 1841 tavaszán kelnek egybe. A fényes esküvő után, melyen a násznagyi tisztet a menyasszony rokona — Kossuth Lajos — töltötte be, az ifjú pár egy budai nyaralóba költözött. A boldognak induló családi élet — a fiatal asszony halálával — alig egy év múlva romba dől. — 4. *Mauks Ernő: Irodalmi témákról és irányzatokról.* A szerző az egyik folyóiratban kifejezésre jutott nézetel szemben — tárgykörül — a multat ajánlja költőink figyelmébe. Egyfelől a közelmúltat, a minket két nemzedékkel megelőző időt tartja novella- és regénytémákban gazdagnak. «Hogy is nem jutott még eszébe magyar írónak egybegyűjteni, elmondani a «Szédült fészkek legendáit?»... Hogy milyen modorban? Legyen benne Jókai ragyogó nyelvéből, Eötvös mélységéből, Kemechey kegyeletéből, Tompa melankóliájából és Vay Sándor tájékozódottságából. A másik — témákban gazdag korszak — az Árpádok dicsőséget sugárzó századai... Főképp a XII. századnak az a része, amelyben az ifjú magyarság Európa akkori legcivilizáltabb államával, Bizánccal jutott érintkezésbe. A ciklus első regénye játszhatnék II. Géza korában, a királlyal, mint főhőssel. II. Istvánnak, a mártir-királynak élete még ennél is hálásabb regénytárgy lehetne. Az effajta művekre már csak azért is szükség volna, mert «egy-egy jól megírt, érdekes történelmi regény a nacionalista eszmének valóságos védőbástyája lehet, és — sajnos, de úgy van — ma (1913. XII. 6.) az ifjúság egyes rétegeiben a nemzethez való tartozás eszméje megerősítésre szorul. A szerző ezután azt hangsúlyozza, hogy a mai történelmi regényírónak tisztában kell lennie a művelődéstörténet adataival; alapos tudásra kell szert tennie, hogy átérthesse a korszellemet és át kell hatva lennie a kegyelet érzésétől. A maga részéről örömmel üdvözlőné a romanticizmus visszatérését s a most divó túlságosan reális irodalmi irányoktól eltérő, ideálisabb világnézetet tartana szükségesnek. — Az Évkönyv egyéb cikkei: Romanez Mihály: Beszéd Bercsényi Miklós arcképének leleplezésekor. Bárd Miklós: Részlet egy verses regényből. Somló Sándor: Hazafelé. (Vers.) Berczik Árpád: Üdv neked, Ungmegye! (Visszaemlékezés.) Fülöp Árpád: Részlet a Hunyadi-eposzából. Antal Miklós: Hangulatok. (Három vers.) Pap János: Szamovolszky Ödön (Az ungvári Dayka-szobor és a budapesti Szabadság-szobor pályanyertes — 1914,

XII. 28-án elhunyt — művészenek életrajza.) Vidor Marci: Halotti ének. (Vers.) Gálósi Zoltán: Az aradi országgyűlés. (Történelmi értekezés.) Magyar Bálint: Versek. Deák Gyula: Dobó István emléke. (A dobóruszakai Dobó emlék Egerbe kerülésének története). Krüszelyi Erzsike: Ki a menyasszonya? (Vers.) György Oszkár: Erő. (Vers.) Gáti József: Az ungvári várban. (Novella Rákóczi-iról, Bercsényi-iról és Czinka Pannáról.) Izsák Imre: Három vers.

A kötetet a Gyöngyösy Irodalmi Társaság tagjainak névsora zárja be. (A Társaság — melynek 45 tagja van — 1906. XI. 6-án alakult. Elnöke: Romanecz Mihály; titkára: Deák Gyula).

VELEZDI MIHÁLY.

Magyar Shakespeare-tár. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter támogatásával kiadja a Kisfaludy-Társaság Shakespeare-bizottsága. Szerkeszti *Ferencki Zoltán*. VIII. kötet. Budapest, 1916. 320. l. Kilián Frigyes utóda bizománya.

Ez a könyv a szellemi értékek halhatatlanságában való hitünket erősíti. Tartalmát jórészt azok a vizsgálódások teszik, melyekből a nagy angol drámaíróknak a magyar alkotó lélekre tett hatásáról értesülünk. Egyik-másik cikk megjelent ugyan már előzőleg egyebütt is, felvételük a kötetbe mégis nagyon helyénvaló volt, mert azonkívül, hogy a kép teljességét szolgálják, a hatás sokoldalúságának s a magyar tudományos kutatás tárgyilagosságának is bizonyítékai. *Berzeviczy Albert* (Shakespeare és a magyar nemzetiélek) és *Beöthy Zsolt* (Sh. és Arany) szép tanulmányai, melyek a legsajátabb magyar szempont alkalmazásával a bölcséleti elmélyedést egyesítik, eredetileg a Budapesti Szemle 1916. évfolyamának márciusi füzetében voltak olvashatók. (Ismeretésük megjelent folyóiratunk 1916. évf. 227, 228. lapján.) A többi dolgozatok közül a magyar irodalom-történethez való viszonyuknál fogva olvasóinkat közelebbről érdekelheti *Bayer Józsefé*, aki *Egy magyar beszély «Romeo és Julia» motivuma* címen P. Szathmáry Károly 1857-ből való «Julia» című beszélyéről értekezik. Szathmáry novellájára valószínűleg hatással volt Gyulai Pálnak A vén színész c. elbeszélése. Ebben a féltékenységet játszó színészt elragadja a féltékenységet érző férj szenvedélye s fölindulásában valósággal megfojtja a szinpadí Desdemonában hűtlen feleségét. Amabban a műkedvelő Romeo szinpadí vallomása teszi féltékennyé Juliáját. Ez a novella — Bayer szerint — lélektanilag igen gyenge munka. Írója csak érzelmes frázisokat tanult el Shakespearétól, de lelke nem ihlette meg. *Czeke Marianne: Lemouton Emilia Shakespeare fordítása* (I.) c. dolgozatában — Bayer József kételyeivel szemben — azt bizonyítja, hogy Lemouton Emilia 1845-ből való fordításában (A szélvész, A két veronai nemes, A windsori víg nők, Viola, Szeget-szeggel) angol eredetiből fordított, azonban mint minden más Shakespeare-fordító, ő is segítségül vette előzőit, tehát fordítását német és francia fordítással ellenőrizte vagy saját tudása hiányát azokból pótolta. *Ferencki Zoltán: Shakespeare-emlékünnepek* c. értekezéséből egyebeken kívül megtudjuk, hogy az első Shakespeare-ünnepet

1769. szeptember 6—8-án Stratford-on-Avonban Garrick Dávid, dr. Arne és Boswell tartották. Erről nálunk is megemlékezik a Honművész 1834. évfolyamának három kis közleménye. Magyarországon az alkalmi jellegű Shakespeare-ünnepnek 1864-ben kezdődnek, amikor a Kisfaludy-Társaság a nagy költő művei fordításának első kötetét éppen a születés háromezred-éves fordulóján adja ki. Ugyanebben az évben ápr. 23-án a Nemzeti Színház azzal ünnepelt, hogy fényes előadásban színre hozta Arany János fordításában «A szentivánéji álmot».

A Vegyesek rovatában *Ferenczi Zoltánnak* több cikke olvasható. Az egyikből — *Kölcsey Shakespeareről* — kitűnik, hogy a Parainesis jeles szerzője a három legnagyobb költői lángésznek Homerost, Shakespearét és Goethet tartotta. A többi cikkeiben Döbrentei első Macbeth-fordításával, az aprosdokétonnak (az élc egy fajtája) Shakespearenél és Petőfinél előforduló példájával, továbbá gróf Dessewffy Józsefnek Shakespeare-ből vett idézeteivel foglalkozik Ferenczi. *Joseph de Perrott* — Sh. Viharjával kapcsolatban — Antonio de Eslavanak (Faludi fordítása útján nálunk is ismert) Téli éjtszakák c. munkája hetedik fejezetéről értekezik. *Rexa Dezső* (Nyomozás első Othello-fordításunk ügyében) kutatásai valószínűvé teszik, hogy Sh. Othello-jának Boér Sándortól, 1794-ből való magyar fordítása egy 1785-ben megjelent német fordításon alapul. Ugyancsak Rexa Dezső közli a Hamlet-monolog angol parodiájának Döbrenteitől is kiadott magyar fordítását. *Hellebrant Árpád* az 1914. évi magyar Sh.-irodalmat állította egybe. Az érdekes kötet végén a Sh.-bizottság működését ismertető jegyzőkönyvi kivonatok s a Sh.-bizottság kiadványainak jegyzéke foglal helyet.

B. Gy.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Cél. 1916. évf. 6. sz. — —x—: *Aktuális dolgok.* Reflexiók Ady Endrének a Nyugat 1916. évf. 10. sz.-ban megjelent cikkéhez.

U. i. 7. sz. — —z—: *A magyarság jövője a háború után.* Ismertetés Hegedűs Loránt könyvéről, mely «politikai helyzetünk s a jövőben szükséges tevékenységünk bírálatában Kemény Zsigmondnak a „Forradalom után” gyűjtött tanulságaiból indul ki». «Mi vagyunk a kapocs, mely a német kultúrában szervezett keretet a bolgáron és törökön át a Turánnal összeköti.» — A. B.: *A régi ház.* Nagy dicsérettel szól Tormay Cécile regényéről. Egy nagyon finoman látó, finoman érző és finoman gondolkodó lélek tükre ez a könyv. «Sok helyütt Dickens jut eszünkbe, Thomas Mann módján átszűrve; helyel-közzel Jókaira emlékezünk, sőt néha Anatole France is elénk bukkan.» — x—y: *Ez Pest!* Elitélő kritika Feld Mátyás revü-operettjéről.

U. i. 8. sz. — *Kiss Sándor: Feladataink.* «Ép pedagógiai érzékű irodalomtanárok, családjuk erkölcsét szívükön viselő apák kétségbe vannak esve attól a förtelmes, buja erotikát hordozó áradattól, amely az egész magyar sajtót és szépirodalmat előzönlötte.» «Égető szükség van fajmagyar sajtóra.» — *Aktuális dolgokról.* (Hol vannak a magyar színműírók?) Névtelen gúnyos cikk újabb drámaíróinkról.

Az Est. 1916. évf. 203. sz. — *Levelek a Kalváriáról.* Mutatvány Gyóni Géza ily című új verseskönyvéből. (E mű ismertetését l. Pesti Hirlap: 237. sz. — Élet: 32. sz. (Sz—n-től.) — Néptanítók Lapja: 31. sz. — Sárospataki Református Lapok: 33. sz.) — *Zuboly könyve.* Hír a Bányai-émlékkönyv megjelenéséről. (E mű ismertetését l. Népszava: 237. sz.)

U. i. 208. sz. — *Új magyar szindarabok.* Az a különös érdeklődés, amellyel a közönség a múlt évben a magyar szindarabokat fogadta, a fővárosi színházak vezetőiben azt a tervet érlette meg, hogy ez évben lehetőleg csak magyar darabokat fognak bemutatni. A cikk ezután röviden tájékoztat Bródy S., Drégely G., Farkas I., Földes I., Hajó S., Harsányi Zs., Hatvany L., Heltai J., Herczeg F., Lengyel M., Pásztor Á., Ruttkay Gy., Szép E. és Szomory D. készülő darabjairól.

U. i. 228. sz. — *Magyar tanár a berlini egyetemen.* Napihír arról, hogy a berlini egyetemen szervezett magyar nyelvtudományi és irodalmi tanszékre a budapesti polgári iskolai tanárképző-intézet tanárát, Gragger

Róbertet hívták meg. [L. a többi lapot is. Pl. Az Ujság: 228. sz. — Pester Lloyd: 1916. évf. aug. 18. — Az Érdekes Ujság: 36. sz. (arcképpel).]

Az Ujság. 1916. évf. 181. sz. — *Dalmady Győző meghalt.* (1836 febr. 11.—1916 jún. 30.) Hosszabb napihír a veterán költő és műfordító haláláról. (Életrajzi adatokkal.) L. a többi napilapban is. Pl. Pesti Napló: 181. sz. — Az Érdekes Ujság: 29. sz. (arcképpel). — Budapesti Hirlap: 181. sz.

U. i. 183. sz. — *Dalmady Győző temetése* 1916 júl. 2-án volt a kerepesi-úti temetőben; a Kisfaludy-Társaság nevében Beöthy Zsolt mondott gyászbeszédet. — (p. g.): *Farkasverem.* Ifj. Radó Antal ily című háborús szépirodalmi munkájának ismertetése. A könyv szerzőjének írói kvalitásai — úgymond — sok jóval biztatnak, mert amiket ebben az első könyvében nyújt, határozottan értékes megnyilatkozásai a talentumnak.

U. i. 186. sz. — *Új magyar film.* Hír arról, hogy Molnár Ferencnek «Doktor úr» c. vigjátékát Incze Sándor mozidarabbá alakította át. — (h. a.): *Ex Pest!* Feld Mátyás ily című négyfelvonásos revü-operettjének színi bírálata. (Először adták a Városligeti Színházban 1916 júl. 5-én.) A darab «sem revü, sem operett, hanem tipikus Feld Mátyás-bohózat». (L. a többi lapban is.)

U. i. 189. sz. — *Ortvay Tivadar halála.* (1843 szept. 18.—1916 jún. 8.) Napihír és életrajzi adatok. O. T.-nak, a jeles történetírónak «Habsburgi Mária, II. Lajos felesége» c. munkáját a M. T. Akadémia legutóbbi nagygyűlésén a Marozibányi mellékjuttalommal tüntették ki. (L. a többi lapban is.)

U. i. 190. sz. — (p. g.): Az Alba Nevis álnévű írónő «Bibor» című legújabb verskötetét ismerteti és bírálja. Alba Nevisnek két novelláskötetén kívül két verseskönyve is jelent meg régebben. A most megjelent kötet szebb, vagy jellemzőbb darabjaira is utaló cikk szerint «Alba Nevis Bibora új állomás értékes költői pályáján, amely sokat ígérő ivben hajlik fölfelé».

U. i. 193. sz. — *Az élet komédiája.* Színi bírálat Pogány Dánielnek a Budai Színkörben 1916 júl. 12-én előadott 3 felvonásos színdarabjáról. «A dráma naiv, valószínűtlen, és csupa közhely, amit a szereplők mondanak.»

U. i. 196. sz. — (p. g.): Salamon Lászlónak Eros oltárára és Peterdi Andornak Háborús versek c. költeményköteteit ismerteti.

U. i. 197. sz. — (R. D.): *A Kisfaludy-Társaság új Shakespeare-kiadványai* címen Shakespeare: Coriolanus, Ahogy tetszik és a Velencei kalmár c. darabjai fordításának új kiadását, továbbá a Magyar Shakespeare-Tár VIII. kötetét ismerteti. — h. r.: Böszörményi Gézának Őszi este szembe a halállal és Böszörményi Zoltánnak Magyar gyász c. verskötetét méltatja. Ezekon kívül a Tudomány-Irodalom-rovat, röviden, még a következő művekről emlékezik meg: Viczmándy Jenő: Vörös ördög szabadságon. Tiszt úr itthon; Samassa Désy Annie: A háború a lelkem tükrében; Kunos Ignác: Tatár foglyok táborában; Felber Pál: Negyvennégyesek a világháborúban; Szántó Róbert: A déli végeken (versek); Törökne

Kovács Hermin: A tüzes hajnal (regény); Popperné Békefi Hermin: Muzsikaszó mellett (versek).

U. i. 199. sz. — *Csatatűzben*. Ifj. Pintér Imre ilycímű háborús könyvének rövid ismertetése.

U. i. 200. sz. — (p. g.): *A hét sváb*. Herczeg Ferenc ilycímű regényének ismertetése és bírálata. [L. még Budapesti Hirlap: 180. sz. — Világ: 155. sz. (Kosztolányi Dezsőtől).]

U. i. 203. sz. — —án: Szitnyai Zoltánnak *Az én arcom*, — (G. B. dr.): Szörényi Tivadarnak Sziria titkos szektái c. könyvét ismerteti. — N. n.: *Magyar hadi foglyok élete orosz és olasz földön*. Barabás Béla ilycímű könyvének ismertetése.

U. i. 204. sz. — (p. g.): Pogány Józsefnek *A földreszállt pokol* c. háborús könyvét. [L. még Népszava: 174. sz. (Révész Bélától.) — Világ: 168. sz. (Miklós Jenőtől).] — (p. r.): Molnár Jenőnek, Ima 1916-ban c. verskötetét, — (p. g.) pedig Kaczér Illésnek *Khafrit* c. «napkeleti» regényét ismerteti és bírálja. (L. még: Budapesti Hirlap: 180. sz.) Pogány József könyve egyes fejezetei előtt egy-egy Dante-idézet olvasható.

U. i. 205. sz. — *Visszhang Jókai földjéről*. Ghyczy Dénes komárom-megyei alispánnak a vármegye nevében Lőrinczy Györgyhöz intézett köszönő irata, amiért «Az özvegy falu» c. háborús könyvét Komárom vármegyének ajánlotta.

U. i. 210. sz. — Hír arról, hogy Tompa Mihály születésének százéves fordulóján 1917 szept. 28-án Rimaszombatban díszközgyűlésen fogják méltatni a nagy költő emlékét. Gömör megyében mozgalom indult meg a «Tompa Mihály kultúrtársaság» megalapítása érdekében. — *Minden csak álom*. E címen Csikszentmihályi Mária hosszabb háborús beszélyt írt, mely újabbán német fordításban is megjelent.

U. i. 211. sz. — —án: *Zuboly könyve* címen a Bányai Elemér-emlék-könyvet, — *Tinta* címen Kosztolányi Dezső ilycímű új kötetét. (L. még: Népszava: 174 sz. (H. A.-tól.) — A Hét: 24. sz. (Lakatos Lászlótól), — továbbá Keleti Arturnak *Angyali üdvözet* c. verseskönyvét ismerteti és bírálja.

U. i. 214. sz. — h. a.: *Hivatalnokleány*. Ráskai Ferenc ilycímű háromfelvonásos színművének színi kritikája. A darabot először 1916 augusztus 2-án a Fővárosi Nyári Színházban adták. [L. a többi lapban is. Pl. Pesti Hirlap: 214. sz. (p. b.-tól).] — *Magyar szerzők darabjai Prágában*. Hír arról, hogy az elmúlt színi évadban micsoda magyar darabokat adtak elő a prágai Deutsches Landestheaterben. — *Magyar darab Bécsben*. Hír arról, hogy Kardos Andornak *Az álarcos* c. darabját elő fogják adni Bécsben és Berlinben. — *Hol vannak a magyar színműtrók?* Rövid cikk a Duna-korzón üdülő magyar írókról, akiknek szinte terhére van a népszerűség.

U. i. 216. sz. — (p. g.): *A varjú a toronyórán*. Csathó Kálmán ily című regényének bírálata. Mit sem tesz, hogy Csathó egy kicsit a Herczeg Ferenc választékosan finom izléséből, meg a Szemere György dzsentri világának a levegőjéből és jóskán ád a francia irodalom romanticizmusá-

ból a maga gazdag és színes fantáziájához, azért igaz-vérig magyar lélekre vall az írása... ha vannak is a regénynek gyöngébb részletei, maga a nagy egész sok élvezetet nyújtó jeles munka.

U. i. 234. sz. — *Két irodalmi filmattrakció.* Hír arról, hogy a Star-filmvállalat Rákosi Tibor tanár közreműködésével a «János vitéz» és a «Karthausi» alapján filmeket készített, melyeket 1916 aug. 22-én mutattak be a Mozgókép-Otthonban.

Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez. 1916. évf. 1. sz. — *Az Arany-család nemessége.* Zemplén vármegyei jegyzőkönyvi adat arról, hogy 1586-ban élt Izsép (Isup) helységben egy Arany István nevű nemes ember, ki Lasztóczy János ugyanazon helységbeli nemesnek osztályos «attyafia» volt.

Akadémiai Értesítő. 1916. évf. 6—8. sz. — *Viszota Gyula: Jelentés a Kóczán-jutalomról.* Az 1915-dik évi Kóczán-jutalomra oly színművek pályázhattak, amelyek tárgyukat a kuruc-korból (1664—1711) vették. A jutalomra nyolc mű érkezett be. Az összes ülés a bizottság (Ambrus Z., Heinrich G., Viszota Gy.) javaslatára a jutalmat a «Kurucvilág» c. darabnak ítélte oda. Szerzője: Lampérth Géza. — A többi jelentésből megtudjuk, hogy az elbeszélő-köteményre kitűzött Nádasdy-díjat s a Lehr Albert-jutalmat (A népiesség elmélete irodalmunkban Dugoniestől Petőfiig) nem adták ki. — A M. T. Akadémia jegyzőkönyvei az 1916. évi április hó 3.—május 29. közti időből. Ezekből egyebeken kívül megtudjuk, hogy az Igazgató-Tanács Berde Mária dr.-nak Bacsányi János és neje Baumberg Gabriella életének és munkásságának fölkutatása és ismertetése körül kifejtett fáradozásai elismeréseül hatszáz koronát szavazott meg, Beöthy Zsolt indítványára pedig Toldy Ferenc két leányának évi hatszáz korona segélyt. (Az 1916 május 4-diki nagygyűlésen megválasztott új tagok névsorát s a M. T. Akadémia irodalomtörténeti vonatkozású új pályatételeit l. folyóiratunk: 1916 évf. 343. l.)

Alkotmány. 1916. évf. 114. sz. — *Túri Béla: Széchenyi—Kossuth probléma.* A két politikai irány jellemző tulajdonságait megvilágítván, megállapítja, hogy történeti fejlődésünk mai napig Kossuth és Széchenyi politikájának elemeiből mit szívott magába.

U. i. 116. sz. — *Milotay István: Eötvös Károly.* E. K. egyéni sorsa s a liberális magyarságnak, a nagy tékozlónak, az egykori magyar nábobnak sorsa egy és ugyanaz.

U. i. 136. sz. — *(tb.): Az igazi Rákóczi.* Ballagi Aladár ilycímű könyvéről írott tárca.

U. i. 181. sz. — *a: Dalmady Győző.* Nem volt kiemelkedő, új csapásokon járó egyéniség, de önérzetes, tehetséges, lelkes, nemesszívű munkása a nemzeti literatúrának.

U. i. 182. sz. — *syd.* Berend Miklós Harotéri Naplóját ismerteti.

U. i. 195. sz. — *N.: Az irodalom boudoirjában.* Megjegyzések Roboz Imre ilycímű kötetéről.

U. i. 202. sz. — N.: Harmath Imrének Fogadjunk o. «eredeti magyar operett»-jét bírálja.

U. i. 214. sz. — P. Á.: *Lengyel mezőkről és Szibériából*. Gyóni Géza versköteteit ismerteti. Hirtelen kifeslett tehetség, amelynek munkái magukon viselik a fejlődés nyomait, de az így eltűnő formai botlások munkájának nagy irodalmi értékét nem csökkentik.

U. i. 223. sz. — *Mauks Ernő: Magyar színészet 1816-ban*. Kilényinek, a múlt század első felében élt jeles magyar színésznek hagyatékából egy jegyzőkönyvtöröredéket közöl, amely az akkori színészek rendszeretetére, erkölcsi érzésére, lelkiismeretességére, kicsinyes perpatvarkodására vet világot.

U. i. 224. sz. — (t. b.): *A szabadságharc eszméi*. Tárca Pethő Sándornak ilycímű könyvéről.

Budapesti Hírlap. 1916. évf. 240. sz. — *Szegedi-Maszák Hugó meghalt*. Napihír és rövid életrajz.

Budapesti Szemle 1916. évf. 6. sz. — *Marczali Henrik: Görgei Artur (1818—1916)*. Megemlékezés a szabadságharc fővezérééről halála alkalmából. — *Kozma Andor: Baksay Sándor*. (Emlékbeszéd a M. T. Akadémiának 1916 május 7-ikén tartott közülésén.) Aki Baksay műveit ismeri, tudja, hogy az ő írásainak lelke amaz Írásból lelkedzett, melyet neki hivatása adott kezébe. Elbeszéléseinek tárgyai is az ő vallásabeli lelkipásztorok vagy környezőik életéből valók. Az írónak illetően különlegessége korlátozza általános népszerűségét. Baksay íróművészetének ereje elbeszélő művei között a «Patak banyá»-ban leghatalmasabb. Iliász-fordításának alexandrinusai egyenrangúak Arany és Petőfi alexandrinusaival. A kifejezésnek általában oly nagy mestere, aminő csak az a költő lehet, akinek elképzelő tehetségén kívül a nyelve is kimeríthetetlenül gazdag. — *Alexander Bernát: Shakespeare a világirodalomban*. A világirodalom az a munkafolyamat, mellyel az emberi nem szellemi egységének az előbbrevitelén fáradozunk. A világirodalom történeti folyamat. E folyamatnak egyik leghatalmasabb mozzanata annak a Shakespearenek költészete, ki életében legtöbbet tett az emberi nem szellemi egysége érdekében. Hogyan juthatni be a világirodalomba? A művészi formálásban való rendkívüli készség magában nem elegendő. Mi teszi valamely mű világirodalmi karakterét? Felelet: új és nevezetes értékeket kell adnia a világirodalmi műnek. Mik azok a nevezetes értékek? Itt három mozzanat jó tekintetbe. Első a nemzeti, második a korszakbeli, harmadik a művészetformai szempont. Nincs világirodalmi mű, melynek nemzeti karaktere nem volna. A legmélyebb ponton legközelebb állnak egymáshoz a nemzetek. A nagy költők a nemzet lelkét szólaltatják meg; a világirodalmak a nemzeti számára hódítják meg az emberiséget. Fontos az is, hogy a kor legyen arra való, hogy az alkotás számára anyagot szolgáltatson. Az a világirodalmi költő, író, aki kora lelkét tudja megszólaltatni. Végül nagy szerepe van a művészi formának. Világirodalmivá az a költő válik,

ki megragadja azt a formát, mely alkalmas annak a megörökítésére, amit meglátott. Ez a forma néha lassú fejlődés eredménye. Az emberiség hősi korszakát csak az epikus műforma tudta igazán kifejezésre juttatni. Az igazi drámát, az individuum feltüntetetésének műformáját Shakespeare alkotta meg. Ő elsősorban jellemrajzoló, emberalkotó. Az is nevezetes és igazi shakespeare-i vonás, hogy mindegyik egyéniség fejlődik előttünk. A görögök inkább a lelki élet statikáját adják, Shakespeare a dinamikáját. A dráma ő általa válik történetivé. Talán legragyogóbb vonása művészetének, mikép eszközi a jellemek koordinációját az egyes drámákban. Hatását illetőleg megjegyzendő, hogy a Shakespeare-ek igazi hatása nem az utánzásra oszabítás, hanem a művészi erők magára eszméltetése. A világirodalmi élet igaz mivolta az, hogy a régi értékekhez újak kelnek ki a teremtő elmék lelkéből; az újak a régiekhez csatlakoznak és együtt készítik elő a végtelenben elérendő célt: az emberi szellem testvériesülését. — *Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet.* (I.) E terjedelmes tanulmány elején a szerző rámutat arra, hogy Shakespeare hatása nem szorítkozott drámaíróinkra, hanem — bár kisebb mértékben — áttért a két másik ág művelőire is; a magyar epika és líra szintén fölfejta a költészetének sugarát. Majd 1. a nagy angol író szerepéről szól az európai irodalmakban. A magyar drámairodalom életébe — úgy mond — saját szerűen kapcsolódik bele Shakespeare. Ebben a tekintetben nincs semmi hasonlóság a magunk irodalma, meg annak a két népnek, a németnek és franciának drámairodalma között, melyek a mienkkel együtt a legnagyobb mértékben érezték meg az angol költő hatását. A nemzeti elfogultságában elvakult francia lélek megrettent, mikor megismerkedett Shakespeare költészetével; lassanként azonban mégis felébredt az iránta való érzék és csudálat, nem nagy öröme azoknak az íróknak, akik eredetiségüket és híréket féltették tőle. Kitört a harc s maga Voltaire indította meg a támadást Shakespeare ellen. A német irodalomban szintén nagy harc indult meg, de más természetű: méltóbb és nemesebb. Még javában virágzott a franciás ízlésű német dráma, mikor 1741-ben Julius Cæsar német fordítása megjelent. A német irodalom akkori diktátora, Gottsched, époly megvetéssel tekintett Shakespearere, mint Voltaire: ugyanazokat a széptani elveket vallotta s ugyanazokat a vétségeket látta az angol költőben. Gottscheddel szemben Friedrich Nicolai szállott síkra 1755-ben, majd hét év múlva Wieland megindítja Shakespeare drámáinak művészi és hű fordítását. Így mikor Lessing 1759-ben a francia dráma ellen fellépett, már kész talajra talált. Míg Franciaországban a nemzeti hagyomány érdekében Shakespeare ellen izgattak, Németországban éppen a nemzeti irányt juttatták diadalra az ő nevében. Nálunk Shakespeare költészetére nem az a feladat hárult, hogy mint külföldön, megneemesítse a nemzeti drámát, hanem közre kellett hatnia annak megteremtésében. Drámairodalmunk állapota s az a feladat, mely viszonyaink között Shakespeare-re várt, leginkább az oroszoknak a helyzetére emlékeztet.

2. Shakespeare hazánkban. Magyar író Shakespeare nevét 1777-ben írja le először. Ez az írónk Bessenyei György volt. 1790-ben Kazinczy Ferenc

lefordítja Hamletet. Shakespeare magyarországi szerepének első korszaka erre a tizenhárom esztendőre terjed s ez időszakban Shakespeare mindvégig pusztá szó marad. (Francia könyvben először 1685—86-ban jelent meg Shakespeare neve s az első fordításkísérlet 1745-ből való. Első német említése 1682-ben történt; németre először 1741-ben fordítják.) A második korszak jellemvonása, hogy Shakespeare-t fordítják, művei iránt — a művelt körökben — érdeklődnek. 1834-ben Macbethnek budai előadásával megkezdődik a harmadik korszak, melyben már kialakul a közvélemény, hogy Shakespeare a legnagyobb modern drámaíró. Shakespeare-kultusz támad, melynek fészkei: a M. T. Akadémia, a Nemzeti Színház és a tudományos folyóiratok. Egressy Gábor 1848-ban az Életképekben azzal az indítvánnyal lép a nyilvánosság elé, hogy a nemzet fordítsa le három legnagyobb költőjével: Arannyal, Petőfivel, Vörösmartyval közköltésen az egész Shakespeare-t. Ez eszme 1858-ban komoly formát öltött s 1878-ban bírtuk a teljes magyar Shakespeare-t. A Kisfaludy-Társaság vállalta magára a fordítás elkészítését és irányítását s a magyar közönség helyett egy magyar tanár, Tomori Anasztáz viselte költségeit. Azóta benne élünk az új, negyedik korszakban. A Shakespeare-kultusz magasabbra többé nem emelkedhetett. Míg azelőtt a Shakespeareben való gyönyörködés nem volt ment bizonyos arisztokratikus színezettől, újabban mind demokratikusabb jelleget ölt. Életének és költészetének rendszeres ismertetése 1880-ban indult meg Greguss Agost könyvével (Shakespeare pályája). Ennek a törekvésnek legjelentősebb mozzanatai: Alexander Bernát könyve Hamletről (1902), továbbá Bayer József hatalmas kétkötetes műve (Shakespeare drámái hazánkban, 1909). Shakespeare műveinek — az egyes korszakokban — íróinkra tett hatása nem kapcsolatos a Shakespeare-kultusz egykorú állapotával. Ennek magyarázata, hogy a Shakespeare iránti fogékonyság a magyar kultúra függvénye, míg a készség a hatás értékesítésére szubjektív természetű. Az a költő, aki megnyitja Shakespeare követőinek sorát, Katona József, mesterének oly igaz megértéséről tesz bizonyosságot, hogy nemcsak időrendben, de értékben is első helyen áll. 3. Magyar Shakespeare-utánezatok. Idegen költő követésének legkezdetlegesebb módja: műveinek vagy azok egyes részleteinek eltulajdonítása. Shakespeare-utánezatok csekély számmal vannak irodalmunkban s azok is az igazi drámai irodalmunkat megelőző korból. Ilyen Dugonics Andrásnak: Etelka Karjelben című színműve 1794-ből, mely nem egyéb mint a Vihar, Cymbeline és a Téli roge c. darabok alapján készült, eddig ismeretlen német dráma átültetése. Mérey Sándornak 1795-ből való, Szabolcs vezér c. elkallódott műve Lear király-ra viheto vissza. Mérey, ha németből is, de azzal a tudattal dolgozott, hogy Sh. szellemének természet hozta át irodalmunkba, Dugonicsnak azonban sejtelve sem volt arról, hogy az angol költő világában él. Sh.-nek magyar plagizátora nincs. Tóth Lőrinc: Vata c. darabjában (1836.) a VI. Henrik II. részéből ír át egy részletet. Gaál József: A feleskei notarius (1838) III. felvonásába komikus hatás kedvéért szószerint iktatta bele az Othello nagy jelenetét. (Az ötlet nem Gaál leleménye; Kotzebuetól vette.) Ugyan-

ezt a jelenetet olvasztja bele A vén színész c. novellájába Gyulai Pál is (1851), s nem lehetetlen, hogy épen Gaál hatása alatt. Gyulai példájára fonja P. Szathmáry Károly: Julia c. beszélyének bonyodalmát a Romeo és Julia cselekménye köré. Egyes gondolatok átvételére példakul említethetők Tóth Lőrinc Vata-ja és Madách Imre Csák-jának első kidolgozása. Hamlet híres monológjának felhasználását mutatják: Katona József kétes eredetiségű Aubigny-jén kívül (III:6), Kisfaludy Sándor Kún László-ja (1816—20; III:7.), Bolyai Farkas Párisi per-e (1818; III:1), Szatmáry Király Antal Oltovány-a (1825; IV:1.), Obernyik Károly Messiás-a (1843; V:8.). Bolyait illeti az a kétes dicsőség, hogy az ő nevéhez fűződik az első magyar Sh.-paródia. (Az Erdélyi muzeum VI. 174. l. olvasható Hamlet-paródia egy évvel korábbi ugyan, de pusztá fordítása egy angol eredetinek.) Jókai Mór s az ő nyomán az élclapok kedvelték e műfajt s főként a Hamlet és Lear torzításával törekedtek mulattató hatásra. — *Huszár Vilmos: A magyar irodalom helye az európai irodalomban.* IV. (A reneszánsz, a reformáció, az olasz irodalom európai hegemoniája és a magyar irodalom.) A reneszánsz új korszakot jelent az európai civilizációban; az életről való felfogása merőben ellenkezik azzal, amely a középkorban meghonosodott volt. A reneszánsz, melynek világnézetét Brunetiére «a természet filozófiájá»-nak nevezte, az olasz irodalom révén indult hódító körútra egész Európában. Az új irányzat mélyén rejlt keresztényellenes felfogást, amely egyértelmű volt minden morális fegyelem megtagadásával, mint később Luther, már Temesvári Pelbárt is észrevette. Ha e szellemi áramlat a déli, vagy mondjuk a román szellem reneszánsza volt, a reformáció a germánság géniuszának újjászületésül tekinthető. A magyar kultusz természetesen belekapcsolódik a reneszánsz és a reformáció európai áramlataiba. A reneszánsz a Hunyadiak századában éri el hatásának legnagyobb fokát, hogy aztán Mátyás alatt európai jelentőségűvé emelkedjék. Ámde Mátyás és fényes kora a tulajdonképeni irodalom fejlődésére alig hatott. Hiába volt Janus Pannonius a reneszánsz latin irodalmának egész Európában elismert költője, . . . az «újjászületés» úgyszólván nyomtalanul suhan el magyar litteraturánk fölött. Később nálunk is akadt a reneszánsznak európai értékű képviselője az irodalom terén. Még pedig Balassa Bálint személyében. Nála úgyszólván átmenet nélkül jelentkezik a «természet» esztétikai értékének költői megsejtése. A reneszánsz révén virágzásra jutott olasz irodalom még egy ponton érintette a mi irodalmunk fejlődését. Ez az érintkezés a magyar eposz terén történt, melynek fellendülése Zrinyi Miklós nevéhez fűződik. Zrinyi akkor működik, amikor már Európában Spanyolország ragadta magához az irodalmi hegemoniát. Őt az olasz irodalom ihleti, de költészete egy szállal a spanyol szellem hódító korszakához kapcsolódik. Tasso, akit utánoz, az ellenreformációt szolgálja Felszabadított Jeruzsálem-ével. V. (A spanyol irodalom európai uralma és a magyar irodalom.) Az olasz után a spanyol irodalom kezd uralkodni Európában (1600—1660). Általában három alkotást köszönhet Európa a spanyol irodalomnak: a lovagregény, a pikareszk elbeszélés és a dráma a spanyol szellem segítségével futotta be a világ-

irodalmi pályát. E műfajok révén azonban a magyar irodalom nem kapcsolódik a spanyolhoz, bár a pikareszk elbeszélés nyomai a Ludas Matyi-féle elbeszélésekben talán erre vezethetők vissza. De azért Hispániának volt hatása a mi kulturális életünkre, még pedig a jezsuitizmus, illetve az ellenreformáció által. Pázmány Péter és követői műveinek érvelései kétségkívül sokat köszönhetnek a spanyol jezsuiták erős dialektikájának, bár nem lehetetlen, hogy e ponton a francia és olasz közvetítésnek is jutott szerep. — *Hegedüs István: Shakespeare. Költemény.* (Felolvasta a szerző a M. T. Akadémia 1916. V. 7-én tartott közülésén.) — *Berzeviczy Albert: Shakespeare emlékezete.* Megnyitó beszéd az 1916. IV. 30-iki Sh.-ünnepélyén. — *Beöthy Zsolt: Mária Terézia emlékünnepe.* (Rektori beszéd a budapesti tud. egyetemnek 1916. V. 3-iki ünnepi ülésén.) Úgy tetszik, mintha Mária Terézia a magyarság dicső védelmét legkivált a kultusz terén törekedett volna megszolgálni, melyen nemzetünk létharóának meg kellett vívatnia és el kellett dőlnie. Mikor a két eszme: a kulturáé és a magyarságé, Bessenyei és Kazinczy kezdései után Széchenyi lelkében s az ő lángszavára a nemzet lelkében találkoznak, ápoló, fejlesztő, terjesztő fészkekül találják Mária Terézia egyetemét. A nagy királyné reformja megindítja a fejlődést a magyar kultura egysége felé. A nagyszombati egyetem áthelyezésének eszméje először 1769-ben Niczky Kristófnak egy emlékiratában merül fel. Ez az áthelyezés Budapestet az ország tudományos és iskolai életének középpontjává tette. Ezzel indult meg jóformán az egész országos élet központosításának, egységesítésének, a közös céloknak nagy történeti folyamata. Bizonyossága ennek, hogy az egész Aurora-kör: Vörösmarty, Bajza, Toldy, Czuczor, Zádor, Kovács mind egyetemi tanulókból és patvaristákból gyülekezett össze Kisfaludy Károly körül. Bessenyei György, ha nem is költői ihletében, de tüzes és mély magyar érzésében, nem volt rossz próféta, mikor a magyar szellemi ébredés első megnyilatkozását, az Ágis tragédiáját Mária Terézia nevével kezdi. — *r. r.: Malonyay Dezső utolsó könyve* címen A virtus című regényt ismerteti és bírálja. «A virtus» Mikszáth regényének modorára emlékeztet. Az egyezés valószínűleg esetleges; alig több, mint hogy mindketten a magyar vidéki nemesség jelenéből merítik a tárgyat s igazi magyar életet, magyar alakokat mutatnak be. A műnek minden részlete jobb, mint az egész. — *Szegedy Rezső: Petőfi horvát fordítása* c. cikkéből megtudjuk, hogy Horváth Béla, németi-i (Baranya m.) plébános, Petőfi lírai költeményeiből százötvenet bocsátott köze horvát fordításban. A munka sok helyt sikerült, vannak azonban fogyatékoságai is. A fordító — ha műve kedvező fogadtatásra talál — legközelebb egy lírai antológiát óhajt közrebocsátani.

U. i. 7. sz. — Heinrich Gusztáv: Lope de Vega Magelona drámája. A hozzánk is korán eljutott tárgy spanyol feldolgozásának ismertetése. Lope de Vega idetartozó drámája a Los tres diamantes (A három gyémánt) 1609-ben jelent meg; egyetlen német fordítását gróf Soden tette közzé 1820-ban. — *Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet* (II.) 4., Sh. indítékai a magyar irodalomban. A komoly, irodalmi jelentőségű Sh.-hatás azon a fokon kezdődik, amikor az író tárgyat vagy indíté-

kot keres a nagy drámaköltőnél, nem pedig anyagot, s amit átvesz tőle, azt nem beleilleszti, hanem beledolgozza a maga művébe. Ha szerencsétlen kísérlet is épen a nagyok nagyja vállán törni magasra, mégis különösen irodalmunk fiatal korában, az ambiciónak és az irodalmi izlésnek jele. Sh. követőinek ebben a csoportjában találjuk egyik legnagyobb költőnket is Vörösmartyt. Őt egyéb, mélyebb kapcsok is fűzik Sh.-hez, de egyetlen vígjátéka «A fátjol titkai» (1835), amint Weber Artur kimutatta anyagának és indítékainak nagy részét is neki köszöni. Vörösmarty ugyanazzal a módszerrel élt, mint Dugonics német forrása: több shakespearei vígjátékból szerkesztette meg a magáét. E darabok: Sok hűhó semmiért, a Fölsült szerelmesek, Vízkereszt. Szintén változatos shakespearei motívumok összefűzése jellemzi Fogarasi Nagy Pálnak 1827-ben megjelent «Véres örökség»-ét. Drámája jelentéktelen mű, de nagyszerű kísérleti anyag az esztétikusnak, ha a költői képzelet útjait kutatja. Az egész egy nagy mozaik, a drámaírók egész sorát megdézsmálta érte a szerző. Sh. darabjai közül: Hamlet, Macbeth, Julius Caesar és Lear hatása állapítható meg rajta. Gaal József «Gyűlölség és szerelem» c. novellájának forrása Romeo és Julia. Szintén e darab szellemében indul meg Szigligetinek Gritti c. tragédiája, melybe a Téli regéből is keveredik némi shakespearei indíték. Nagyobb számmal vannak irodalmunkban oly drámák, melyek csak egy-két indítékot vesznek át Sh.-től s ezt sokszor átalakítva, szervesen illesztik bele a cselekvénybe. Ezt látjuk Katona József «Luca széke» (1812) c. drámájában, melyben a Romeo és Juliára s Hamletre visszavihető elemek találhatók; viszont Katona egy másik darabjában a «Ziská»-nak egyik helyzetén Hamlet, másíkan Macbeth rokon jelenetének halvány reflexe figyelhető meg. Katona «A borzasztó torony» (1814.) c. kétes eredetiségű darabjában Stirling Lear Edmundjának prózában jelenik meg. Vörösmarty «Kincskeresők»-jében (1832) a Romeo és Julia indítékei ismerhetők fel. Kisebb jelentőségű, de nyilvánvalóan tudatos kölcsönzések Vörösmartyinak majd minden drámájában találhatók. Így ott van a «Salamon király»-ban (1821) a Julius Caesarból a jós rövid jelenetének párja; a Hunyadi sírját fölhintoló két sírásó — «Cillei és a Hunyadiak»-ban (1844) — a Hamlet sírásóinak halvány mása; Vörösmarty darabjában a Kapisztrán-féle Hunyadi sírató beszéd mintaképe Antoniusé Caesar fölött. Eötvös József «Boszú»-jában (1834.), mint Riedl Frigyes is említette, egy helyzet Othello alapján van megalkotva. Horváth Cyrill «Kupa» c. tervezett szomorújátékában a jóslat: Macbeth-reminiscencia. Bárány Boldizsár «Árpádház»-ában (1836) a szellemjelenések Hamlet és Macbeth mintájára készültek. Kevés Sh.-indítékkal találkozunk Szigligetinél; lehet, hogy e kevés is öntudatlan. A «Liliomfi»-ban van egy mozzanat, mely A windsori víg asszonyok-ra viheto vissza; míg a «Michán családja» megindító színe — erre már Beöthy Zsolt utalt — a Cymbeline egy színére. Tóth Kálmán tragédiája «Az utolsó Zách» (1858) a Coriolanusból és Hamletből sarjadt indítékok alapján fűzhető Sh.-hez. Madách Imre «Nápolyi Endré»-jének befejező mozzanata való Hamletből; a «Csák végnapjai» (1843) s a «Mária királynő» egy-egy indítéka is egyezik a shakespeareivel. Érdekes találkozást

mutat Faludi Ferencnek Dardanus bolgár királyról szóló elbeszélése a Téli Éjszakák c. munkában a Viharral. Erro Beöthy Zsolt hívta fel a figyelmet. Szintoly érdekes párhuzam fedezhető fel — s erre Bodrogi Lajos mutatott rá — Sh. VI. Henrikje II. felv. 3. j. és Kisfaludy Sándor Hunyady-ja II. felv. 3. jel. között. E két esetben közvetlen Sh.-hatásról nem lehet szó. — 5. Shakespeare költői eszméi a magyar irodalomban. Mélyebben rejlőd, nemesebb kapcsolatok fűzik az angol költőhöz azoknak az írónak a műveit, kik Sh. műveiből nem kész elemeket, tárgyat stb. vettek át, hanem egy-egy dráma költői alap gondolatát s ezt igyekeztek a maguk erejéből kiépíteni. Különösen Romeo és Julia, Othello, meg Lear igazta meg írónkat. Igazi Roemo-dráma egy van irodalmunkban. Ez Bolyai Farkasnak «Párisi per» c. ötfelvonásos érzékeny játéka. Jóval nagyobb hatást tett Othello. E körbe tartozik Garay «Ország Iloná»-ja (1837), továbbá Szigligetinek «Gerő» (1844), «Az egri nő» (1851), «A cigány» (1853.), «Török János» (1870) és «Béldi Pál» (1857) c. darabja. Lear király Kisfaludy Sándor «Kún László»-jával hozható eszmei kapcsolatba. Dobsa Lajos «I. István király» (1861) c. drámája és III. Richárd között is van valami közösség, de ez aligha szándékos lelki munka eredménye. I. Rákosi Jenőnek «Régi dal régi dicsőségről» (1867) c. színműve a Romeo és Juliával meg a Velencei kalmárral mutat fel érintkező pontokat; viszont Szigligeti «Trónkereső»-jétől a Coriolanus felé vezetnek — alig észrevehető — nyomok. Végül a teljesség kedvéért megemlíthető a humorista Rákosi Viktor komoly hangulatú, lélektani regénye «Egy falusi Hamlet», mely már címével utal a megfelelő shakespearéi kapcsolatra. — *Huszár Vilmos: A magyar irodalom helye az európai irodalomban.* (III.) A spanyol irodalom fényéből, mikor ez európai pályáját futotta meg, alig esett sugár a magyar irodalomra. Bessenyei ideálja Voltaire volt, míg testőrtársainak egy másik csoportja Rousseaut vette mintaképül. A «genfi filozofus» nemcsak politikailag és társadalmilag, hanem irodalmilag is mélyebb nyomot hagyott hazánk szellemi életében. Az Új Heloïse szerzője az első nagy anglo-man a francia irodalomban. A romanticizmus szintén Rousseaura vezethető vissza. A romanticizmus voltaképpen a rousseaui kozmopolitizmus feléledését és érvényesülését jelentette a XIX. század első évtizedeiben. A magyar irodalom eleurópaisodása annyival gyorsabb ütemben történik, mennél közelebb jutunk az új korhoz: a Rousseau inaugurálta kozmopolitizmus terjedésével a mi írónk is mindinkább kiveszik részüket a nemzeti eszme- és érzésáramlatokból. A modern magyar irodalom magvetőinek legfőbbjei, akik a XVIII. század fordulóján és a XIX. század elején működtek, nem tudták magukat kivonni az Új Heloïse szerzőjének hatása alól. A mi «németeseink» főideálja, Gessner lelki rokonságban állt Rousseauval. Kölcey maga mondta magáról, hogy ő «rousseau-i karakterrel» bír, bár a kritikát a «gonoszlelkű Voltairétől tanulta». Berzsenyiben is sok a szentimentalitás. Horatius mellett ő is Rousseau kedvencét Gessnert forgatta. Csokonai Vitéz Mihály szintén csodálója volt a nagy franciának, kinek hatását Kisfaludy Sándor példája is mutatja. A Rousseau megindította túlérzékeny és mélabús szubjektív

költészetnek adott hangot Kármán József a Fanni hagyományaiban. Eötvös is a poétája volt, mint Rousseau. Ányos is ez irányban talál bő inspirációt. A természet szeretete és mély átérzése révén Tompa is rokonságban van Rousseauval. — *Kéky Lajos: Sebők Zsigmond* (1861—1916). Annak az írói csoportnak, mely a mult század végén a magyar falu életének aprólékos megfigyelésével mintegy visszahatást jelent elbeszélő irodalmunknak kalandos romantikára s nyers naturalizmusba tévedt irányaira, egyik legjelesebb tagja hunyt el Sebők Zsigmondban. Az ő írói pályája is, mint mesterüké, Mikszáth Kálmáné, Szegedről indul ki. A námai erdő s a párkányi kopott, öreg hajóhid mellől jutott el pesti külvárosi diákszobákon keresztül a híres Paprikavárosba. Mindössze négy évig élt itt, de fogékony lelke megtelt friss szemléletekkel, melyek ifjúkori emlékeivel együtt leggazdagabb anyagát szolgáltatták költészetének akkor is, mikor visszakerült Pestre. Nincs egyetlen elbeszélőnk sem, ki annyira csak emlékeinek élne mint Sebők. Ez emlékekben éles, szinte lírai melegséggel és közvetlenséggel árasztja el elbeszéléseit. De nemcsak maga Sebők él emlékeiben, hanem emberei is a multon csüngenek. Sebők tehetsége irányának és méreteinek tudatában nagyobb munkákkal nem igen próbálkozott, de a rajzban és tárcanovellában jelest nyújtott. Egyáltalán keveset írt. Még így is vannak témái, melyeknek formába öntésével többször foglalkozik. Ilyen: a falánk Pest elnyeli a gyanutlan vidéki ifjú lelket (Az öregek; Ifjúkor.); a véletlenül elébe vetődő unoka kiengeszteli nagyapja szívét, ennek elzüllött leánya iránt (A második Világos; Bajcsányi de eadem). Legnagyobb vonzalommal az egyszerű, primitív llekek élete felé fordul. Ez a vonzalma vezeti a gyermekekhez is. Ép oly kitűnő rajzolója, mint amily népszerű írója a gyermeki léleknek. Mint ifjúsági író páratlan népszerűsége jutott Mackó-történeteivel. A gyermekek mellett, különösen a kisvárosi és falusi élet alakjai érdeklik. Kiváncsi megfigyelő, de realizmusa ment a részletek művészietlen halmozásától. Előadásának sajátos, egyéni báját humora adja. Ez a humor teszi képessé arra, hogy az élet nagy kérdéseit mintegy ködfátyolszerűen az élet aprólékos, kicsiny képei közt játszattja át (A két Piros; A trombita). Többnyire szerencsétlen emberek a hősei, kiknek balsorsát mély szomorúsággal nézi. Stilisának gondossága és választékossága, nyelvének művészi mértéket tartó népiessége s mégis zamatos magyarossága kétségtelenül becses értéke ezekben egyre siralmasabb árvaságra hanyatló irodalmunknak. — *König György: Háború és irodalom*. Cikk H. Dartigne-nek *L'influence de la guerre de 1870 dans la littérature française* c. munkájáról.

U. i. 8. sz. — *Takáts Sándor: Zrinyi Miklós nevelő anyja*. (Lobkovitz Poppel Éva). I. Széchy Margit unokája, a cseh származású Lobkovitz Poppel László legifjabb leánya, Éva, aki később egy dunántúli előkelő magyar úr, Batthyány Ferenc felesége lett: ifjúkorában kitűnő nevelésben részesült. A finomságot és az izlést az udvar körében, a szeretetet és a tiszta erkölcsöt a családi tűzhelynél sajátította el. Értett a zenéhez és szeretett olvasgatni. Balassa Bálint virágénekeit is örömmel olvasgatta. Balassa verseinek nagy keletje volt akkor a dunántúli udvarokban. (Az

ifjú Batthyány Ferenc Balassa verseiből vett részletekkel udvarolgatott a szép lányoknak.) Poppel Éva a gazdálkodást is nagyon kedvelte. Lányos, gyermekes volt mindig s az maradt asszony korában is. Szelid nyulacskáival, énekes madaraival örömmel foglalkozott. Szeretetremlítő egyénisége — az egykorú levelek biznysága szerint — sok rokonérzésre talált kortársai körében. A nők divat dolgában ő utána indultak; táncban, társalgásban őt utánozták. A női kézi munkák javarészt Magyarországon való tartózkodása alatt tanulgatta. A forgatott rece készítését, a fodortámasztót, a magyar párta és fejkötő készítését, a különféle török hímzést nem is tanulhatta másutt. Az ékszerekhez is jól értett. Mikor mint fiatal lányka először kezdett szerepelni a magyar főúri kastélyokban, az új hit nyomában fellépő korszellem akkor terjedezett. Poppel Éva tiszta erkölcsű, hívő lélek volt, aki egész életén át örömmel koptatta a templomok küszöbeit. De vakbuzgó sohasem volt. Az ellenreformáció a dunántúli nagy családokat, az ő rokonait mind visszatértette a katolikus vallásra, Batthyány Ferencé azonban magmaradt hitén. Ám öveit nem akadályozta az áttérésben s maga is jóviszonyban volt a katolikus püspökökkel. Pázmány Péterrel szívesen hangon levelezett. A híres tértítőt, Hajnal Mátyás jezsuitát nem egyszer felruházta maga kezével varrott ruhával. Mikor Bethlen Gábor fejedelem a hadat megindította, Poppel Éva már régen Batthyány Ferenc boldog hitvese volt. Ő vette rá férjét a Bethlen pártjához való csatlakozásra. Lobkovitz Poppel Évát sokszoros rokonság fűzte a Zrinyi-családhoz. Anyja volt Miklósunk apjának, kétszeres rokona a nagyapjának, felesége Zrinyi Dórica fiának, közeli rokona a Széchy, Erdődy, Draskovich stb. családoknak. Bizonyos, hogy Zrinyiből emberséges magyar embert Poppel Éva nevelt. Az ő áldott befolyásának eredménye Zrinyi Miklósnak erkölcsi és hitbeli meggyőződése. Zrinyi is hajladozott az erdélyi fejedelem mellé, mint Poppel Éva. Ki tudja, nem az ő társaságában szerette-e meg a költő a kertészetet, melyben később oly sok gyönyörűséget talált? Ki tudja nem nevelő anyja mellett hallotta-e az első magyar éneket? Mikor 1625-ben Batthyány Ferenc meghalt, az özvegy a Zrinyiek szomszédságába, anyail birtokaira vonult. A költözés alkalmával leveleinek jó részét is magával vitte. Hova lettek e levelek — nem tudjuk. Ha örökre elvesztek volna, multunk két nagy alakjának eszmecseréjét veszítettük el velük. (E terjedelmes tanulmányban az itt említettekén kívül számos érdekes és jellemző adatta találkozzunk. Ilyen pl. az is, mely szerint Enyinghi Török István Batthyány Ferenchez intézett leveleiben Balassa-féle sorok is akadnak.) — *Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet* (folyt.). 6. Sh. alkotó művészetének hatása. Annak kimutatása után, hogy mily anyagot vettek át költőink Sh.-tól, fölvetethető ez a kérdés: mit tanultak a dráma nagymesterétől? Kétségen fölül áll az a hatás, mellyel Sh. a magyar drámák szerkezetére volt. A XVIII. században kétféle drámai kompozíció küzdött egymással: a francia klasszikus drámáé, a zárt, és a shakespearei, a laza szövéstű. Kisfaludy S. komoly színművei közül csak a legutolsóban «Az emberszívnek örvényei»-ben tért el a shakespearei szerkezettől. Vörösmarty is csak későbbi műveiben élt megkötöttebb kompozícióval. A dráma fölépítésében

is találkozunk shakespearei motívumokkal. Sh. tragédiáiban gyakori jelenség, hogy a komoly esemény sorozatot megszakítja a költő s a hősokeket a komédia bohókás alakjaival váltja fel. Költőink erre a veszedelmes útra nem szívesen követték; még talán legbátrabbak e tekintetben Katona J. és Vörösmarty. Drámáiróink a tömegjeleneteket általában a shakespearei hagyomány nyomán alkották. Nagyobb hatást tettek irodalmunkban Sh. bizalmaskodó szolgálai. (V. ö. Erdélyi J. A velencei hölgy 1851.). Volt még egy pár épületkő, melyet íróink Sh. módján illesztettek bele drámájukba. Egy motívumot, a megőrülést és két alakot, az udvart bolondét meg a boszorkányt idézhetjük ilyenekül. Sh. művészetének hatása más téren is érvényesült: hatott a magyar drámák szellemére. Az idetartozó anyag három irányban különíthető el: a) (Sh. és a magyar vígjáték.) A magyar vígjáték Sh.-től függetlenül indult meg. Fejlődése folyamán két ízben történt komoly kísérlet, hogy iránya a shakespearei felé hajoljon. E két költő Vörösmarty (A fátyol titkai; Csongor és Tünde) és Rákosi Jenő (Aesopus; A szerelem iskolája). Vörösmartynál «A fátyol titkai»-ban Sh. hatása a satirikus elem mellőzése; a másik mozzanat, amiben Sh-t követi: a kettős cselekmény alkalmazása. A Szózat költője a nyelv mindennapisága ellen Sh. módjára azzal védekezik, hogy vígjátékában helyenként verses formával él. A Csongor és Tünde oly viszonyban van a «Szentivánéji álom»-mal mint a «Toldi» a «János vitézzel». Vörösmarty ugyanazt köszöni Sh.-nek, amit Arany Petőfinek: a költői ösztönt. Az «Aesopus»-ban Rákosi a «Téli regé» és a «Vihar» nyomán az új stílus magyar vígjáték első példáját teremtette meg; noha az ő drámája és mintaképei között alig van más kapcsolat mint épen a romantikus szellem. Rákosival a költői nyelvhasználat (fordulatosság, szójátékok, élchalmozás) is Sh-re utal. b) (Sh. és a magyar történeti dráma.) A magyar történeti drámának jellemző vonásai: az erős nemzeti érzés és a határozott történeti színezet. E két elemet — a magyar dráma — Sh. hatása alatt tanulta meg összhangba hozni (Rákosi J.: A szent korona varázsa. V. ö. Sh. VI. Henrik.). c) (Sh. és a magyar történeti tragédia.) Van egy pár történeti tragédiánk, melyek egészen shakespeareiek: I. Ilyen: Teleki L. gr. «Kegyenc»-e és Szigigeti E.-től a «Világ ura». Költőink nemcsak a történeti források kiaknázásában követik Sh-t, de a kész műalkotások, költői művek felhasználásában is. (L. Kisfaludy K. és Bolyai F. viszonyát vagy Szigligeti E. példáját, kinek Béli Pálja Jókai egyik regényén alapul.) Arra a kérdésre, hogy mit köszön Katona J. Bánk bánja Sh.-nek — Gyulai Pál és Alexander Bernát nyomán — röviden az a felelet, hogy Katona Sh. drámáiból értette meg, mi a tragikum és hogy milyennek kell lenni a tragédiának, ha tragikus hatást akar kelteni. Sh. emberei három szempontból páratlanok a világirodalomban: a) mind egyének; b) érzésben, értelemben és akaratban kiválóak; c) következetesek. Ilyenek Katona hősei is. — *Huszár Vilmos: A magyar irodalom helye az európai irodalomban* (bef. közl.). Az elődök vetése a romanticizmusban érett meg dús aratássá. Nehéz a romanticizmusnak oly meghatározást adni, amely egyaránt ráillik a külföldi és a magyar mozgalomra. A nemzetiségi eszme a politikai romanticizmus európai fegyvertárának kellékei közé tartozott.

Innen került a magyar politikába és irodalomba is. A német irodalom hegemoniájának hatása alatt az európai irodalomba mélyebb historiai megértés került s a bölcséleti szellem is mindinkább áthatotta a nemzetközi irodalmat. A magyar romanticizmus hasonló volt a némethez, amennyiben nálunk is a nemzeti megújulás forrásait nyitotta meg. A múlt kultusza a nemzet történetébe való elmélyedést eredményezte s arra szolgált, hogy a magyarságnak egy jobb jövőbe való hitét élessze és erősítse. Berzsenyinek és Vörösmartynak a régi versmértékekhez való vonzódása sajátos ellenétben áll a külföldi romantikusoknak azzal a törekvésével, amely a régi poétika szabályainak kiszorítására irányult. A mi költőink e téren bizonyára német hatás alatt álltak, amelyet Schiller és Goethe képviselt. Vörösmartynál a romantikus áramlat nemcsak nacionalizmusának megerősödésében, hanem lírájának és epikájának szenvedélyes alaphangjában is nyilvánul. A romanticizmus európai pályafutásához fűződik az a nagy átalakulás is, a melyen a magyar regény ment át. Fejlődésének első fokán a történelmi regény hatott rá termékenyen. A romantikus regény fénykora Jókai nevéhez fűződik. Újabb drámairodalmunk föllendülése bizonyos mértékig szintén az európai romanticizmus térhódításával kapcsolatos. Ez irány uralomrajutására vezethető vissza Európaszerte a népköltészet felkarolása is. A romanticizmus hatása a magyar politikai életben is nyilvánult. Széchenyit és Kossuthot magával ragadja a romanticizmus nyomán keletkezett politikai eszmék áramlata, főleg a liberalizmus és a demokrácia. Az említett szellemi irány vihara nyomán az európai irodalmak fölött új irányok keletkeztek és új jelszavak lettek divatosakká. Mintha az a küzdelem, amely a latin és a germán génusz között lezajlott, a germán szellem győzelmével fejeződött volna be. A XIX. század utolsó évtizedeiben az — északi fajokat jellemző — individualizmus diadala ezt látszik bizonyítani. (Nietsche, Ibsen.) Egyébként a századvégi irodalom általános jellegét a kozmopolitizmus adja meg. A magyar irodalom csak ezeréves fejlődéséhez maradt hű, midőn reagált a XIX. század utolsó évtizedeinek irodalmi jelenségeire. Helytelen — úgymond — az a felfogás, hogy az újkori magyar irodalom nem elég «nemzeti». A jövő képe még bizonytalan. A magyar irodalom külföldi hódítása az utóbbi években növekedett. A múlt vizsgálata azt mutatja, hogy a nyugat eszméi és érzései a magyar eszjáráson átszűrődve hozzásimultak a mi viszonyainkhoz. (Végül a szerző érdekesnek tartaná tanulmány tárgyává tenni, hogy minő az a kép, amely az európai köztudatban a magyarságról kialakult. Néhány idetartozó futólagos megjegyzés zárja be a hosszú tanulmányt.) — *d*: Thallóczy Lajosnak, Johann Christian von Engel und seine Korrespondenz 1770—1814. c. munkáját ismerteti és bírálja.

Corvina. 1916. évf. 18. sz. — A Vegyesek rovatában: Steinhofér Károly: A könyv története c. munka ismertetése. — Ugyanott Kner Imre felhívja a figyelmet Hans Heins Evers nálunk is ismert német író «Mit meinem Augen» c. útleírásokat tartalmazó könyve magyarfaló megjegyzéseire. (Idézetek.)

U. i. 19—20. sz. — *Kémeri Sándor*: *A könyvek háborúja*. Hosszabb oikk a francia és német könyvkiadás versengéséről a lyoni könyvvásár ismertetése kapcsán.

U. i. 23. sz. — *Pitroff Pál*: *Egy régi szerkesztőségben*. Adatok az «*Auróra*» történetéhez Kovács Pál levelei alapján. (E oikk a Budapesti Hírlapban is megjelent.)

Debreceni Protestáns Lap. 1916. évf. 27. sz. — *Bod Péter*, mint történetíró. Révész Imre ilyelmű tanulmányának ismertetése. (L. folyóiratunk 1916. évf. 382. l.)

U. i. 28—30. sz. — *Zoltai Lajos*: *Jelentés Komáromi Csipkés György és Patai K. István stremlékének beszállításáról*.

Dunántúli Protestáns Lap. 1916. évf. 26. sz. — *Eötvös Károlyról*. Hosszabb idézet Kenessey Bélának, az erdélyi református püspöknek 1915. évi jelentéséből. Lelkes hangú megemlékezés az elhunyt íróról. (Eötvösre nézve l. még: *Képes Ujság* 17. sz. arcképpel.)

U. i. 30. sz. — *Szomorú szenzáció*. Reflexiók abból az alkalomból, hogy Pallanik J. plébános a «*Zeitschrift des Österreichischen und Ungarischen Kath. Klerus*» c. folyóiratban szóvátette Szombathi Szabó István-nak a Nyugat-ban közölt «*Májusi Miatyánk*» c. közleményét. — *Irodalmi pályázat*. (Pályázat a XVI—XVII. század Magyar Református egyházi irodalomtörténet megírására. L. folyóiratunk: 1915. évf. 284. l.)

Egri Egyházmegyei Közlöny. 1916. évf. 12. sz. — *Mahunka Imre*: *Egyházi népünk jövője* (bef. közl.). Értekezés a címben írt tárgyról a r. kat. egyház szempontjából.

U. i. 14. sz. — *Requiem*. Szövegét írta Zilahy Lajos. Zenéjét szerezte Koudela Géza (Ismertetés. L. még: *Egyházi Közlöny*. 1916. évf. 35. sz.)

Egyetemes Philológiai Közlöny. 1916. évf. 6—7. sz. — *Putnoky Miklós*: *Arany János Toldi-trilógiája és Densusianu Áron Negriadája*. A román irodalomnak egyik nagy méltánylásban részesülő terméke a Negriada, Densusianu Áron hősi eposza. Ma ugyan már inkább csak irodalomtörténeti értékkel bíró mű, de a maga idejében általános elismerés fogadta. Densusianu hősköteményén a Toldi-trilogia hatását lehet felismerni; a hatás magyarázata Densusianu származásában és a Negriada keletkezésének körülményeiben gyökeredzik. Densusianu Pop Áron (1837—1903?) magyarországi származású volt; később Romániába került s mint a román irodalom tanára működött Jassyban. Irodalmi tevékenysége széleskörű és sokoldalú. Ő írta meg a románok első irodalomtörténetét. A Negriada c. hőskötemény egyetlen nagyobb szabású költői terméke. E tizenkét énekes eposz első fele 1879-ben, második része pedig 1884-ben jelent meg. Hőse történeti alak, a XIII. század közepén élt és Havasalföld ura volt. Homeros is, Vergilius is hatott Densusianu költeményére, de nagyobbrészt csak külsőségekben. Arany János művészetének a Negriadára gyakorolt ha-

tása: 1., a hősök jellemének és testi erejének rajzolásában; 2., bizonyos külsőségekben állapítható meg. (Fényes lakomák leírása, kobzos szerepeltetése, szarvasvadászati stb.) Vannak természetesen jellemző különbségek is, melyek a költő eredetiségére vallanak. Densusianu hőskölteménye a hatásban messze elmaradt. Ennek okai: 1., a románoknál a tömegekre is ható irodalmi kritika nincsen; 2., a Negriada a nép részéről megközelíthetlen latinos nyelven és etimologikus ortográfiával van megírva. — *Gálos Rezső*: A Gyöngyösy Irodalmi Társaság 1912—1915 évi Évkönyvét (III.) ismerteti (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 384. l.) — *Bayer József*: *Othello-motivum két magyar vigjátékban*. 1859. június 30-án került színre először a Nemzeti Színházban Györy Vilmostól: Gyula szerelme és Kiséri-től: Egy frakk kevés. A Napkelet (1859. 447. l.) színikritikusa szerint mindkét egyfelvonásos darabnak féltékenységgel az alapja. — *Pápay József*: Szinnyei Józsefnek Magyar nyelvhasznítás c. munkája ötödik kiadását ismerteti és bírálja. — *Trostler József*: *A budai basa a német irodalomban*. Tárgytörténeti utalások. — *Németh Gyula*: *Az «Attila kincs» felírásainak ügye*. Polemia Mészáros Gyulával a címben jelzett tárgyról. — *Hellebrant Árpád*: *A magyar philológiai irodalom 1915-ben*. Könyvészeti egybeállítás.

Élet. 1916. évf. 27. sz. — *Lampérth Géza*: *Magyar író*. Levél egy magyar írónak készülő ifjúhoz. — *Anka János*: *Szívem szerint*. Szabolcska Mihály ilycimű verseskönyvének megjelenése alkalmából a költő irodalomtörténeti jelentőségének fejtegetése. Szabolcska költészetét néhány érzésre, gondolatra, ötletre analizálhatjuk; hét könyvén keresztül első könyvének motívumaihoz jutunk. «Nemes veretű lélek, kiemelkedő egyéniség, de nem nagy költő. Nagyobbak a sikerei, mint az irodalmi értéke.» — *m.*: Komáromi Jánosnak Csanak András Bécsben c. novellakötetét bírálja. Komáromi az elmélázó, múltbanéző komoly hangulatok írója, az élet és természet megfigyelésének mestere.

U. i. 29. sz. — (*a—*): *Jászay—Horváth Elemérnek Tábortüzek c. verskötetét ismerteti*. E könyv «nagy részében verses krónikája a háborúnak és mégis egészében értékes költői munka». (L. még: Világ: 182. sz.)

U. i. 30. sz. — (*a—*): *Kincs István jubileuma* (arcképpel). Kincs István munkásságának méltatása huszonöt éves papi jubileuma alkalmából. «Nagyobb regényei és kisebb elbeszélései, rajzai egyaránt ragyogó kvalitásokat és szembetűnő hibákat tükröztenek vissza... A legnagyobb érték élénk stílusa, magyaros nyelve... Külön említést érdemel satirikus vénája... E téren, mint humoristát, megkülönböztetett hely illeti meg a katolikus irodalomban». — *a. j.*: *Kafka Margitnak, Két nyár c. novellakötetét ismerteti és bírálja*. [E mű ismertetését l. még: Világ: 155. sz. (Btl.-től.)]

U. i. 31. sz. — *Magyar honvéd: Harctéri levél*. Erős kifakadás «a pesti literatura háborús termékei ellen». — *Kálmán György*: *René Bazin*. Tárcaszerű cikk a franciák híres katolikus regényírójáról. — *Háborús könyvek*. Megjegyzések a címben írt tárgyról.

U. i. 32. sz. — (*r. l.*): *Az irodalom pongyolában*. Reflexiók Roboz Imre

ilycímű könyvének megjelenése alkalmából. — *a. j.*: *Aranykéz-utcai szép napok*. Krúdy Gyula ilycímű új könyvének ismertetése és bírálása. «... a történetek a könyvben hibátlan, tökéletes stílusrutinnal megírt, esztétikusan cizelált egyhangúságok.» (E mű ismertetését l. még: *Magyarország*: 238. sz.)

U. i. 33. sz. — *aj.*: reflexiókat fűz Biró Lajosnak egy vallomásszerű megjegyzéséhez («*En általában nem dolgozom valami nagy gonddal.*» Nyugat. 1916. év. 15. sz. 214. l.) — (*a.—a.*): Nemess Ernőnek Tizen-nyolcas honvédek c. háborús könyvét ismerteti.

U. i. 34. sz. — *a. j.*: *Széljegyzetek a kath. sajtó ügyéhez*. Reflexiók.

Frankfurter Zeitung. 1916. évf. VI. 16. sz. (Esti kiadás.) — *Ungarische Kriegs poesie* címen ismerteti egy névtelen szász hazánkfainak «*Von der Donau und der Theisz*» c. műfordítását, rámutatva az erdélyi szász és a magyar szellem közös munkájának szükségességére.

U. i. VIII. 1. sz. (Esti kiadás.) — *Josef Aug. Lux: Im Goethe-Museum zu Budapest*. A szerző azokról a kellemes tapasztalatokról számol be, amelyeket Budapesten a M. T. Akadémia épületének és gyűjteményeinek megismerése alkalmával szerzett.

Germania. 1916. évf. 384. sz. (Morgen Ausgabe.) — *s. Faust auf der ungarischen Bühne*. Rexa Dezső — az Ungarische Rundschau-ban megjelent — hasonló című cikke eredményeinek összefoglalása.

Hadtörténelmi Közlemények. 1816. évf. 1—2. sz. — *Pilch Jenő: Fest Aladárnak Báró Dévay Pál altábornagy (1735—1800) c. történelmi életrajzát ismerteti és bírálja.*

Huszadik Század. 1916. évf. 8. sz. — *Pikler J. Gyula: A háború utáni magyar problémák irodalmáról*. A szerző Altenburger Gyulának Magyar politika a háború után és Hegedűs Lorándnak A magyarság jövője a háború után c. tanulmányait ismerteti és bírálja.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1916. évf. 3. sz. — *Bayer József: Vázlatok a magyar művészet multjából*. (bef.). Fejezetei: IV. A «Pesti Műegylet» és első kiállítása 1840-ben; V. A második műkiállítás Pesten s annak közhatása az irodalomban. — *Zsigmond Ferenc: Jókai írói munkássága a szabadságharcig*. Jókai Mór kilenc éves volt mikor a Regélőben, illetőleg a Társalkodóban már egy-egy «költemény» jelent meg tőle s még nem volt tíz esztendő, mikor ötfelvonásos szomorújátékot csinált és ezt el is játszották egy kocsiszínen a szerző és konjugista diáktársai. A pápai diákoskodás idejében is egyre-másra írta költőnk a verseket és elbeszéléseket, de ezeket később kihagyta az Összes Művek jubiláris kiadásából. Hanem a «Zsidó fiút»-t, melyet tizenhétéves korában írt s melylyel dicsőséget is szerzett magának (a Nemzeti Színház pályázatán), már szelleme igazi szülőltének ismerte el, ettől kívánta számíttatni költői pá-

lyáját. Ugyanilyen szeretettel gondol vissza a Hétköznapokra is (1846). Első költői zsenéi ifjúkorának eszméit és hangulatát örökítik meg; ez utóbbiak pedig felejtethetlenné maradtak előtte mindvégig. E hosszabb tanulmány célja — a szerző szerint — megállapítani, hogy Jókai ekkortájt (1843—1849) még nem igen tud az életből meríteni, hanem forrongó képzelete másoktól eltanult sablon kereteiben gyakorolja magát; munkássága több szállal kapcsolódik kortársaiéhoz: a franciák közül Viktor Hugóhoz és Eugene Suehoz, az itthoniak közül Vajda Péterhez, Kuthy Lajoshoz, Nagy Ignáchoz és Petőfihez. Megállapítható továbbá — borzalmas és humoros tárgyú műveit illetően — hogy e legelső munkák egyes vonásai jellemzők a későbbi Jókaira is. — 1. A «Nepeán sziget» az, mely Jókai nevét egy csapásra ismertté tette. A valóságból elég Jókainak egy vékony fonál, melyre képzeletének csodás színű gyöngyei rárakodhassanak. Ez a módszer a Nepeán-szigetben kétféle úton jelentkezik. Az egyik az, hogy Jókai valami «krónikát» emleget, mint az elbeszélés forrását. A «realis mag» másik jelentkezési módja e beszélyben holmi földrajzi és természetrajzi tényeknek és adatoknak bámulatosan elhitető összeolvasztása a fantasztikus cselekménnyel. A Nepeán-sziget megalkotásának receptje úgy megtetszett Jókainak, illetőleg annyira megfelelt az ő sajátos képzeletének, hogy csekély módosítással derűre-borúra megismételgeti. Sajnos az egyformaság, a gépszerűség nemcsak a témák megválasztásában nyilvánul. Az elrendezés, sőt az előadásmód technikája is egészen sablonos. Felmerül a kérdés, mi vonzotta írónkat e rémregényekben is egyhangú témákhoz? Mit keres ez a végleges pesszimizmus és embergyűlölet egy 19—24 éves ifjúnál? — 2. Mint majdnem mindenik kortársa, a fiatal Jókai is szívvel-lélekkel a francia-imádók felekezetéhez tartozott. Jókai szabadságharc-előtti műveiben a magyar föld szagát teljesen elnyomja a francia romantika exotikus, buja növényzetének kábító illata. E romantika diadalra-vívójének, Victor Hugónak erős hatása Jókaira kétségtelen. V. Hugó és Jókai egyéniségében vannak érintkező pontok, melyek megkönnyítik Jókaira nézve bizonyos eszmekörnek és modornak az átívódását. Jókainak «Az egyiptusi rózsza» c. beszélye több mozzanatában emlékeztet Victor Hugó első regényének Bug-Jargalnak érzékeny történetére. Hasonlóság érezhető a két író eljárás módja tekintetében a Notre-Dame de Paris és a Hétköznapok kezdete között is. Utóbbi művel körül-belül egy időben készült Sue egyik leghíresebb, nagyhatású regénye: a Juif errant. E végtelenen romantikus eseményhalmaznak háttere az 1831-iki nagy koleraveszedelem, mely Ázsiából elindulva végigszántott Európán s bennünket, magyarokat sem került el. Jókai a «Szomorú napok»-ban tudvalevőleg ugyanezt a témát dolgozta fel. Mind a két regényben bűnös összeesküvők igyekeznek a koleraveszedelmet eszközként felhasználni önző céljaik érdekében: Sue-nél a jezsuita klerikalizmus, Jókainál a pánszláv bujtogatás. Megfigyelhető, hogy e korszak romantikus irodalmának nemcsak ideológiája, de frazeológiája is nem egy szempontból közös. A szabad természet ölnél remél menedéket a romantikus hős az emberi faj testi-lelki csenevészése közepette. Ez írók szerint a természet sugalmas ösztöne tiszteletre

méltóbb és nemesebb, mint holmi konvencionális vallásfelekezet. A romantikus regényíró akkor is kivételes lénynek tudja feltüntetni alakjait, ha nem viheti is el őket valami lakatlan szigetre. A rút külső gyakori módja a végzet büntetésének. (A szerző e pontokon is mindenütt utal a megfelelő Jókai-helyekre.) A testvér (és unokatestvér) iránti szerelem természetellenes bűnének bizar eszméje — talán V. Hugó Lucrece Borgiajának hatásaképen — több alkalommal foglalkoztatja Jókai képzeletét. Az ellentét-hajhászás családi betegsége ez irodalmi irány termékeinek, köztük Jókai munkáinak is. A stílus is csupa ellentéteken épül fel. — 3. V. Hugó, E. Sue és más romantikus írók művei nem csupán közvetlenül hathattak Jókaira, hanem hazai közvetítéssel is. Vajda Péter, kinek képzelete nem kevésbé merész Jókaiénál, inkább a német romantika homályosabb, elvontabb, filozófikusabb levegőjét szívja, de végre is a két romantikus áramlat rokon egymással s kölcsönhatásban vannak; Jókaira kétségtelenül hatott Vajda Péter képzelete az ázsiai témákkal, különösen India perzselő honával. Vajda mintájára Jókai is ép úgy összevegyíti a prózát a verses formával, mint a képzelet feladatát a tudományával. A ritmusos prózára nézve különben elég sok példát látott Jókai Kuthy Lajos műveiben is. Egyes patétikus feljajdulások, moralizáló intelmek, szintén Kuthyra vagy ő rajta keresztül E. Suera látzanak visszavezetni, bár e téren Jókai nem esik oly túlzásokba, mint amazok. Az alkalmasszerű közérdekű témák közt pl. a zsidókérdés majd mindegyik írónknál szerepel ekkortájt. (L. Jókai Zsidó fiú c. drámáját is.) Szerencsésebb úttörője Jókainak Kuthy Lajos a tájleírások terén. Nagy Ignác, kihez a pártfogó iránti hála is fűzte írónkat, szintén alighanem hatással volt Jókaira, írói egyéniségének főképp a mókázásra hajló vonásával. Petőfi «Felhők»-jének (1846) keserű reflexiói közül találkozunk egyikkel-másikkal Jókainál is, pl. «A remete hagyományá»-ban (1847) és «Az üstökös útjá»-ban (1848). Viszont az «Apostol» és a «Hóhér kötele» némany részleteit (1848) Jókai hatásának tekinthetjük, amint hogy utóbbira nézve ezt maga Jókai is vitatja. A legfontosabb Petőfi-hatás a «Helység kalapácsa» révén, Jókai humoros stílusában állapítható meg. — 4. A romantikus író képzelete végtelen eszményítvén alakjait testi és lelki felükről egyaránt, az eredmény rendszerint egy-egy torzkép, mely ijesztő vagy nevetséges szerepre kívül-belül egyformán alkalmas és e szerepeket az író alanyias szeszélye cserélgeti. Vannak Jókainál tartalékban holmi «amfibialis» finctorok, taglejtések, helyzetek és kifejezések, melyekkel — mint valami tolvajkulccsal — a szív világának legkülönfélébb zárait próbálja nyitogatni az író. (A nyomorék naplója; Keselyő Péter stb.) A romantikus novellák nagyképküszködő stílusa is megért lassanként arra, hogy kiparódiázzaltassék. Legismertebb kísérlet e téren Petőfítől «A helység kalapácsa», bár ez sem előzmények nélkül született meg. (Ilyen pl. Kovács Pál Hű Misa c. elbeszélése.) A Hétköznapiak legelső sorain a legmegjelöltebb hatást «A helység kalapácsa» gyakorolta. A Hétköznapiak stb. egyes részletei egyebekben afféle humoros életképeknek tekinthetők, amilyenekből, Jókai kedves könyve, a Dickens-féle Pickwick-club van összeállítva. A Hétköz-

napok a túlzó romantika görög-tüzes világitása mellett is egész sorát mutatja azoknak a fejlődésre teremt csiráknak, melyek később Jókai költészetének legsajátosabb szépségeiként fognak kibontakozni. Az alföldi színmagyar népelet alakjai és jelenetei e regény írásakor ragadták meg először képzeletét, bár általában a parasztsztyá Jókai szabadságharcelőtti műveiben is csupán a mulatságos torzítás eszközeiként szerepel. Az első regényben a humoros részletek (és a szép leírások) azok, melyek leginkább rávallanak a későbbi Jókaira, és a melyek ma is legkevésbé elavultaknak tünnek fel. A romantika eszményítő pátosza és színes világitása nem aluszik ki Jókai későbbi műveiben sem, de igazabbá válik, mert hozzákapcsolódik egy valóban átélt romantikus hőskorszakhoz. — *Dézi Lajos: Régi magyar verseskönyvek ismertetése.* VI. A Lipcsei kódex. E kéziratos könyv a lipcsei városi könyvtárban őriztetik. Felfedezése körülményeiről Toldy Ferenc leveleiből értesülünk. Ezek szerint dr. Wolf Ferdinánd a bécsi cs. Akadémia titkára figyelmeztette rá először Toldyt, ki aztán lemásoltatta; e másolatot Szilády Áron megbízhatatlannak mondja. A XVII. századból való kötet másolója (1615—1623 táján) Nagy Tamás volt. A két részre oszló szöveg első fele 31 kisebb, vallásos, oktató és hazafias költeményt, második fele két historiás éneket, egy egyháztörténeti és tíz bibliai históriát foglal magában. A szerző a kiadatlan darabokat betűhő másolatban közli. — *Harsányi István: Hét levél Kazinczytól, kilenc Kazinczyhoz.* (Bef. közl.) Adatközlés az 1797. V. 13—1828. XI. 26. közti időből. — *Vértessy Jenő: Maddch egy drámai töredéke.* A II. Lajos c. 1855-ből való mű töredéke (v. ö. folyóiratunk: 1914 évf. 302. l.). — *Kardos Lajos: Arany Jánosnak Kain-Borsos Rózához* (1865. V. I.) írt levelét, — *Kristóf György: Helmezynek Sipos Pálhoz* (1813. XII. 26.) intézett sorait közli. — *Szűcsi József: Szentmiklóssy Alajos levelei* (I). E közlemény szerzője ki fogja adni Szentmiklóssy máig összegyűjtetlen verseit s ezekhez mintegy bevezetésül most közrebocsátja a költő leveleit, melyek közül az itt kiadottak Horvát Istvánhoz, Helmezy Mihályhoz, Szemere Pálhoz, Döbrentei Gáborhoz, Berzsényi Dánielhez vannak intézve. — *Király György: Prém Lorándnak, Kóvér Lajos élete és drámaírói pályája,* — *Vnutskó Bertának: Jókai Mór drámai munkássága,* — *Jaulus Ilona: Zuber Marianának: A hazai németnyelvű folyóiratok története 1810-ig,* — *K. E.: Ferenczy Zoltánnak: Magyar Shakespeare-tár* (VIII. k.) c. munkáját ismereti és bírálja. (Az első két mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 266, 11. l.). — *Hellebrant Árpád: Repertórium.* Magyar irodalomtörténeti tárgyú könyvészeti egybeállítás.

Keresztény Magvető. 1916. évf. 3. sz. — *Radványi József: A Todorzsku-töredék első darabja.* Adalék XVI. századi irodalmunk történetéhez. (Szilvási János latin verse Femmich János halála alkalmából.)

Korrespondenzblatt Des Vereins Für Siebenbürgische Landeskunde, 1916. évf. 4—7. sz. — *Arnold Henrich: Koszój Jánosnak, Fessler Ignác Aurél élete,* — *A. Schullerus: Lakos Bélának, Heltai Gáspár reformátor és kora,* — *Arnold*

Henrich: Kádár Jolánnak A budai és pesti német színészet története 1812-ig, — *Ss.*: Zuber Mariannának, A magyarországi német folyóiratok története 1810-ig c. munkáit ismerteti és bírálja: (Az utóbbi három mű ismertetését l. folyóiratunk: 1913. évf. 554. l. 1915. évf. 153. l., 1916. évf. 430. l.)

Könyvtári Szemle. 1916. évf. 1. sz. — *Kremmer Dezső*: *Könyvtári élet Pest Budán.* Az első pesti antikvárius (1793 táján) Gleixner János volt. Kedvelt könyvesbolt lehetett a XVIII. század utolsó évtizedében a Kiss Istváné is a piaristák épületében. Itt jöttek össze Bene Ferenc, Vályi András, Virág Benedek s a fiatal írónemzedék egy-két tagja. Be-bejárt ide a híres péceli könyvgyűjtő gróf Ráday Gedeon is, kinek diszkrét anyagi segítségével nem egy jó könyv látott napvilágot. Az első pesti kölcsönkönyvtárat Mosóczy Institoris Gábor alapította 1793-ban. — *Dienes László*: *Mi tesz egy regényt erkölctelenné.* Elmélkedés a címben írt tárgyról. — *Corinne Bacon*: *What makes a novel immoral?* (New-York; Wilson.) 1914. 24. l.) c. tanulmánya alapján. C. Bacon szerint erkölctelen az olyan regény, melynek elolvasása után rosszabbak vagyunk, mint azelőtt. Hogyan idéz elő rontó hatást a regény? Felelet: Felébreszti alacsonyabb indultainkat, ösztöneinket. Ide tartoznak azok a regények, melyek a szenvedélyt az erkölcsi parancsok fölé helyezik. 2. Egy regény ártalmas lehet azért is, hogy megzavarja a jóról és rosszról való fogalmainkat. Az igazi művészi alkotás sohasem prédikálja az erkölcsöt, erkölcsi hatása az erény szépségének és a bűn visszatartó voltának megéreztetésében áll. 3. Erkölctelen lehet a regény az élet hamis bemutatása által is (pl. lélektani valószínűtlenség, egyoldalúság, beteges túlzás, tények meghamisítása.) Általában egy regényt erkölcsössé vagy erkölctelenné nem tárgya, hanem a kifejezés, a megírás módja tesz. Figyelembe veendő azonban, hogy a hatás nem csupán a könyv tulajdonságaitól, de az olvasó lelki berendezésétől is függ. — A szakirodalom rovatában Gulyás Pál: *Mátyás király könyvtára* c. munkájának rövid ismertetése.

Kritika. 1916. évf. 1. sz. — *Tanulmány Molnár Ferencnek «Az ördög» c. darabjáról.* E hosszabb cikk szerint «Az ördög» rokonságot mutat Echegeraynak «A nagy Galeotto»-jával és Knoblauchnak «A Faun»-jával. «A testőr» pedig a «Figaro házassága»-val. A «Fehér felhő»-ben Szép Ernő ismert motívumai szerepelnek: a magyaros naivitás, a felhő, a gyermekek, az álmok.

Magyar Figyelő. 1916. évf. 13. sz. — *ly*: *Malonyay Dezső.* M. D. tanár, elbeszélő, drámaíró, ujságíró, műkritikus volt. Élet-ideáljában a nap a magyar nép volt, a magyar lélek, a magyar érzés, a magyarság. Debrecen és Kolozsvár után indult Párisba, tehát oly ifjúkori emlékekkel, amelyek minden író és művész életére a legnagyobb erővel és állandóan hatnak. Párisban Munkácsynak lett bizalmasa. M. rajongással nézett e művészre s a külföldi, olykor ellenséges kritikával szemben könyvekkel

akarta megvédeni. A teljes Munkácsyt akarta bemutatni fejlődésében. E vágy adott létet két érdekes műnek; az egyik Munkácsy visszaemlékezései, a másik egy nagy, képes mű. A híres művész a visszaemlékezésekhez bizonyára sokjegyzetet írt, a többi — Munkácsy adatai, megjegyzései alapján — Malonyay íróasztalán készült. M. D. tárcaleveleket is írt Párisból. Amit odakünn pedzett, azt Budapesten letelepedve folytatta. Egy napilap szerkesztőségében kapott helyet s a lap rábizta a műkritikai rovatot. Nagy hévvel kereste a magyar mesterekben a hazai akcentust, a magyaros hangulatot. A művészeti irodalom nagyon kedves munkát jelentett neki; szíve másik fele a szépirodalomé volt. Malonyay akkor tűnt fel elbeszéléseivel, a mikor Guy de Maupassant dicsősége, még nem csupán az irodalomtörténeté volt. E varázs alól a magyar író nem vonhatta ki magát. A Maupassant-hatások mellett még egy magyar befolyás is megérzik rajta: Petelei Istváné. Elbeszélései, regényei tösgyökeres magyar alakoktól válnak népesekké. A magyar dzsentri és a magyar paraszt lett kedvencévé. Nincs átértettebb, szubjektive igazabb regénye a «Virtus»-nál. Ez mintegy tömörítve adja minden írói készségét, ideálját, sőt titkos vágyait is. Főhőse: a magyar úr, aki virtusból veri el a vagyonát, de dolgozni is megtanul virtusból. Ez a regény nem csupán egyik legjellemzőbb műve, de ha helyesen olvassuk, valóságos program. A magyar sajtóságok értékének lelkes világgá hirdetése. — *Rubinyi Mózes: Sebők Zsigmond és Mikszáth Kálmán.* Sebőköt Mikszáth Kálmán fedezte föl még Szegeden, írói nagyságát írók hirdették először. Szegeden kezdte azt a munkáját, mely fölemelte, annál az asztalnál, melynél azelőtt Mikszáth dolgozott. Onnan jött fel Pestre Sebők, kiről Mikszáth 1887 február 12-én melegen írt a Pesti Hirlapba, abból az alkalmából, hogy «Alakok» c. kötete megjelent. Később ő is a Pesti Hirlaphoz került s együtt dolgozott a «Jó palócok» szerzőjével. Megtörtént, hogy a képviselőházi ülésre is Sebők ment el pártfogója helyett, ő referált, Mikszáth aztán elolvasta az esti lapokban a beszédek szövegét s nem egyszer úgy írta meg kedvelt karcolatait. Sebők önálló egyéniség, de tán az a szerencse, hogy Mikszáth alatt és nyomán dolgozott, megismerhető művein, bár a tőle nyert hatásokat nemes művészettel olvastotta bele saját egyéniségébe. Humorista ő is, ki az adomát rajzzá szélesíti, de nem érzéki soha, mint mestere. (L. «Hivatal» és «Miszisz kulcsár» c. rajzait.) Mikszáth is, Sebők is rajongója a gyermeknek, de mily különböző módon szerepel a gyermek az ő alkotásaikban. Mikszáthnál a gyermek a mi életünk rajzának kiegészítő alakja. Az, amit a fiáról írt, nem a gyermekeknek szól, hanem a nagyoknak. Sebők írói alkotásainak legjáva ifjúsági könyv. A szó nemes, becsületes értelmében ő a próza Pósjája, Benedek Elek és Gaál Mózes mellett ifjúsági irodalmunk egyik megalapozója. Stílusának nemes egyszerűsége, humorának bájos tisztasága predestinálták e nagy munkára. Mackó-alakja az európai ifjúsági irodalom legjáva termékeihez tartozik. (Sebőkre nézve l. még: A Hét: 24. sz. — Budapesti Hirlap: 158. sz. — Magyarország: 156. sz. — Vasárnapi Ujság: 24. sz. — Az Érdekes Ujság: 25. sz. — Tolnai Világlapja: 25. sz. Utóbbi három helyen arcképe.)

U. i. 14. sz. — *Pakots József; Zoltánka takarékos.* Novella Petőfi Zoltán színészkedéséről. — (K. A.): *Szunyoghy Miatyánkja.* Gárdonyi Géza ilyenmű regényének bírálata. Gárdonyi sorsregényt írt, egy férfi sorsát, akinek élete gyermekkorától az apróbb és nagyobb szerencsétlenségek sorozata. Mint egy vezérmotívum, úgy vonul végig a könyvön Gárdonyi elmélete az értelem és a fantázia harcáról, mert e kettő körül forog az ember sorsa. — G.: *Magyar szavak a német nyelvben.* Simonyi Zsigmond e tárgyról (l. Vossische Zeitung 1916. évf. márc. 19. sz.) írt cikkének rövid ismertetése.

U. i. 15. sz. — *Csathó Kálmán: A «nemzeti» Nemzeti Színház.* A Nemzeti Színháznak talán fennállása óta nem végződött még szezonja olyan fényes pénztári eredménnyel, mint az 1915—16-iki, amikor pedig egyetlenegy modern francia vagy angol darabot sem játszott, hanem csak klasszikusokat és magyarokat. Ha a jövőben a klasszikusokon kívül csupa magyar darabot adhat, akkor a Nemzeti Színház csakugyan «nemzeti» lesz. — *Felvinczi Takács Zoltán: A turáni kérdéshez.* (Válasz dr. Germanus Gyulának. V. ö. Magyar Figyelő 1916. évf. 6., 7. sz.) Az ókori kínai történetírók adataira nyugodtan építhetünk. Komolyságukról meggyőződhetünk Hirth Frigyesnek Attila családfájáról írt tanulmányából is (Keleti Szemle I. évf. 2. sz.). Hirth ez értekezésben Radloffal egyetértve kimutatja, hogy Attilának a Thuróczi-féle krónikából ismert családfája és a legrégebb kínai történelmi művek, a «Shi-ki» (írója Si-ma Ts'ien) meg a «Ts'ien-han-shu» megfelelő adatai kölcsönösen igazolják egymást. (L. még e tárgyról Szász Zoltán hozzászólását. Nyugat, 1916. évf. 16. sz.)

U. i. 16. sz. — *Hendel Ödön: Attila emlékezete a Venetóban.* Attila alakjának hosszú tizenöt század múlva is, ha többé-kövésbbé eltűnőfélben, de mégis nyoma van a velencei tartomány népének köztudatában. A szerző e nyomokat röviden ismerteti.

U. i. 17. sz. — *V. M.: Riedl Frigyes.* (Hatvanadik születésnapja alkalmából. 1916. szept. 12.) — *Gesztesi Gyula: Salgó Ernőnek Írók és színdarabok* [e mű ismertetését l. még: Magyarország: 162. sz. (h. f.-től). Világ: 168. sz. (Blél-től)] és *Palóczi Edgárnak Bárány Tóth Ferenc, a Dardanellák megerősítője (1733—1793) c. könyvét* ismerteti.

Magyar Középiskola. 1916. évf. 5—6. sz. — *Bartha József: Az igazi Rákóczi.* Kifogások Szekfü Gyula, A száműzött Rákóczi c. könyve ellen az iskola szempontjából. — *Bán Aladár: Sebestyén Gyulának A magyar rovásírás hiteles emlékei,* — *b. j.* pedig *Harsányi Istvánnak A Pataki névtelen neve c. munkáját* ismerteti. (Utóbbi két mű bírálatát l. folyóiratunk: 1916. évf. 295. és 264. l.)

Magyar Kultura. 1916. évf. 12. sz. — *Várdai Béla: Visszatekintés a színházi évadra.* Összefoglaló színibírálat. — *Szira Béla: Szederkényi Annának Amíg egy asszony eljut odáig c. regényét* ismerteti és bírálja. Van mai irodalmunkban — kivált nőíróink tollán — egy újabb irány. Külföldi hatásra termett. Meg nem értett asszonyok szerepelnek benne.

A tétel mindig egy, csak a kidolgozás más. Szederkényi Anna a gúnyoros realizmust tartotta helyesebbnek . . . Idegesen nyögdécselő irányregény ez, az «örökös asszonyorsz»-ról. Nőiróink általában jól csevegnek. Szederkényi Annának ezenkívül még érdekes is a stílusa. — *Juhász Kálmán*: Krámer Tamásnak A protestáns vallás terjedésének okai hazánkban 1551-ig c. könyvét ismerteti.

U. i. 13—14. sz. — *Szász Béla*: Gárdonyi Gézának Szunyoghy Mityánkja c. regényét és Lampérth Géza A magyar katona ezer éven át c. könyvét, — *Alszegehy Zsolt*: Keleti Arturnak Angyali üdvözet, — *Salamon Lászlónak* Eros oltárára, — *Székely Jenőnek* Csönd, — *Papp-Váriné* Sziklay Szerénának Háborús visszhangok c. verskötetét, — *Várdai Béla*: Köveskúti Jenő verseit (Árnyak) ismerteti és bírálja. — Keleti Artur kötetéről ezt olvassuk: A forma, a cím, a metszetek és Krisztus-emlegetések után az ember várna valamit a franciskánus költők érzésvilágából és helyette a keresztény erkölcs és világfelfogás eltorzult megnyilatkozását kapjuk. — Kövesligeti Jenő verseiben elhunyt neje emlékének áldoz. A kötetnek nemcsak egyes darabjában, hanem egészében is van szépen kikerekedő kompozíciója. Valóságos kis lírai regényt nyújt. Eredetisége még csak ottan van, hol Petőfi-reminiscenciák, hol német érzelgős költők motívumai kapcsolódnak saját hangsoraiba. — *N. N.*: Új költészet. Reflexiók és idézet Komját Aladárnak A Tett II. évf. 14. sz.-ban megjelent Tavaszi ditiramb c. versével kapcsolatban. — *B. B.*: A kath. Sajtóegyesület. Elmélkedés a katolikus sajtó létkérdéseiről. — *Elcsukják a Fidibusz egész szerkesztőségét*. Reflexiók.

U. i. 15—16. sz. — *Várdai Béla* és *Alszegehy Zsolt* a bírálataikra (l. előző szám) tett megjegyzésekre válaszolnak. — *Várdai Béla*: *Szépirodalmi folyóirataink szemléje*. (I.) A Budapesti Szemle, Katolikus Szemle, Magyar Figyelő, A Cél és a Nyugat c. folyóiratok 1915. évfolyamai szépirodalmi és kritikai részének beható bírálata.

Magyar Nyelvőr. 1916. évf. 4. sz. — *Simonyi Zsigmond*: *A köingsbergi szójegyzék*. Az újabban fölfedezett nyelvemlék rövid ismertetése (v. ö Magyar Nyelvőr: 1916. évf. 5—6. sz. és Magyar Nyelv: 1916. évf. 4. sz.) *Gesztesi Gyula*: *Négyesy László Zrínyi-kiadása*. Könyvismertetés nyelvészeti szempontból: «Négyesy Zrínyi-kiadásával minden eddigi fölöslegessé lett és az új kiadás nélkülözhetetlen minden nyelvészeti, szövegkritikai vagy filológiai kérdésben.» — *Horváth János*: *Rovás*. Panasz a nyelvrontók ellen. — *Pál Antal*: *Aranynak egy jegyzetéhez*. A szerző hozzátétele szerint Aranynak a Toldi Szerelme VI. é. 32. versszakához írt e szavai «az én értésemre» így volna helyes: «az én értemre». (Ez oly szerkezetű kifejezés, mint «tudtomra».) — *Germanista*: *Német hivatkozás magyar nyelvészekre*. Utalás arra, hogy újabban a németek mind sűrűbben hivatkoznak tudományos irodalmunkra.

U. i. 5—6. sz. — *Simonyi Zsigmond*: *Szekfü Gyulának*: Mit vé tettem én c. munkáját, — *Simai Ödön* pedig *Heltai Gáspárnak* Trócsányi Zoltántól kiadott *Háló-ját* ismerteti és bírálja (utóbbi műre *Simonyi Zs.*

is tesz néhány megjegyzést). — *Kovács Márton: A Halotti Beszéd nyelv-járása.* Erdélyi Lajos ilycímű tanulmánya eredményeinek rövid ismertetése (v. ö. folyóiratunk: 1915. évf. 220. l.).

Magyar-Zsidó Szemle. 1916. évf. 2—3. sz. — *Blau Lajos: A világ legrégibb olvasási tilalma.* A legrégebb olvasási tilalmat, amelyet a világtörténelem ismer, Akiba adta ki (Kr. u. 100 körül). Az olvasási tilalom épen a biblia szelleméhez legközelebb álló könyvekre (Szirach, Lama, Tiglia) mondatott ki. — *Venetianer Lajos: Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat Évkönyvét,* — *Klein Miksa* pedig A Magyar Zsidó Hadi Archivum Almanachját ismerteti.

Magyarország. 1916. évf. 205. sz. — *(O—k.): Az irodalom budoirjában.* Roboz Imre ilycímű könyvének ismertetése.

U. i. 203. sz. — *Lehrer Andor: Az 1-es honvédek nótái.* Adatközlés és ismertetés.

U. i. 242. sz. *Kacziány Géza: Egy német Rákóczi-dráma.* Tárca.

Múlt és Jövő. 1916. évf. 7. sz. — *Patai József versei angol fordításban.* A New-Yorkban megjelenő The Hebrew Standard amerikai angol-zsidó hetilap idei húsvéti számában közli Patai Józsefnek három háborús versét William N. Loew magyar származású amerikai író műfordításában. Patai Józsefnek «A vörös tengeren» c. verse már német, héber és lengyel fordításban is megjelent.

Múzeumi És Könyvtári Értesítő. 1916. évf. 2—3. sz. — *Gulyás Pál: Dienes Lászlónak Valter Hofmann könyvtári törekvései c. munkáját,* — *N. n.* pedig az Aradi Kölcsey-Egyesület 1914—15. évi Évkönyvét ismerteti.

Népművelés. 1916. évf. 2. sz. — *Taine magyar hatása.* Névtelen ismertetés Nagy József cikkéről. (Uránia, 1916. 2. sz.)

U. i. 3. sz. — *Balázs Béla: A háború esztétikai veszedelmei.* Van a háborúnak valami hatalmas, patétikus szépsége, mely minden idők legkifejezőbb, legdekoratívabb és legtisztább szimbolikájú költői témává tette. A háború és harc kivált a modern világirodalomban sokkal nagyobb helyet foglal el, mint az életben és sokkal nagyobbat, mint érzéseinkben és ideológiánkban. A halál szülője a művészetnek is és műzsája a filozófiának. «De nem baj-e, hogy ez a ritka pátoszú műzsa ma ötven millió férfi kedvese lett?»

U. i. 4. sz. — *Havas István: Egri György (1861—1916).* Az elhunyt meseíró az Én Ujságom dolgozótársa volt és sok zengő mesével gazdagította a magyar gyermek-irodalmat. Sem az Andersen édeskés világa, sem a Schmidt Kristóf kihívó erkölcsössége, sem az Ezópusi mesék oktató elmeéle nem hatott rá. Az ő meséinek dajkáló édes anyja a falusi népmese, úgy, ahogy az a magyarok ajkán él. Az ifjúság számára megírta Mátvás király és Jókai Mór életét is.

Néptanftók Lapja. 1916. évf. 28. sz. — *Azokkal, akik sirnak.* Schack Béláné ilycímű verseskönyvének rövid ismertetése. [L. még: Egyházi Közlöny 28—29. sz. (K. M.-tól)].

Neues Pester Journal. 1916. évf. 186. sz. — *J. S.: Ungarische Kriegsliteratur.* (Tárca.) L. u. e. szerző hasonló tárgyú cikkeit a Neues Pester Journal 1916. évf. 168. és 363. sz.-ban.) A következő háborús vonatkozású könyvek ismertetése: Balázs Béla: Lélek a háborúban; Göndör Ferenc: A szenvedések országútján; Simon Vilmos: Hadak útja; Fényes Samu: Háborús jegyzetek; Berend Miklós önkéntes honvéd-törzsorvos harctéri naplója; Lévai Mihály: A fekete hegyeken (haditudósítások Montenegró kapitulációjáról); Lampérth Géza: A magyar katona ezer éven át; Barabás Béla: Magyar hadifoglyok élete orosz-olasz földön; Molnár Jenő: Muosa a fronton.

U. i. 201. sz. — *J. S...i: Ungarische Literatur.* (Tárca.) A következő szépirodalmi és kritikai művek ismertetése: Herczeg Ferenc: A hét sváb; Csergő Hugó: A mi szívünk asszonya; Kenedi Géza: Írások és tanulmányok; Csathó Kálmán: A varjú a toronyórán; Kaffka Margit: Két nyár; Gárdonyi Géza: Szunyoghy Miatyánkja; Salgó Ernő: Írók és színdarabok. (A cikkből kitűnik, hogy Herczeg Ferencnek A hét sváb c. regénye nemrég német fordításban is megjelent a Neues Pester Journal-ban.)

Nyelvtudományi közlemények. 1916. évf. 2—3. sz. — *Tolnai Vilmos:* Kiss-Erős Ferencnek, A magyar nyelv c. munkáját ismerteti és bírálja. (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 154. l.)

Nyugat. 1916. évf. 13. sz. — *Schöpflin Aladár: Magyar regények.* Gárdonyi Géza: Szunyoghy Miatyánkja, — Herczeg Ferenc: A hét sváb, — Csathó Kálmán: A varjú a toronyórán, — Lakatos László: Tavaszí játéka c. regényének ismertetése és bírálata. Gárdonyi regényében olyan elmés és érdekes keretet csinál a regény köré, amely érdekességre szinte vetekszik a tulajdonképeni történettel. A regény főszereplője elmondja egész élettörténetét. Megvan a műben a nőnek az a kétféle változata, amely úgy látszik, Gárdonyi tudatában a nő egyetlenes típusának két alakba való osztása: az anyagi tisztaságú s az alapjában nem rossz, de teljesen földi nő. Megtaláljuk a regényben Gárdonyi életfilozófiáját is, amely bizonyos józan miszticizmust hirdet. Herczeg Ferenc «A hét sváb»-jának tárgya a délvidéki polgárok és parasztok szerepe a szabadságharc felfordulásban s alaphangjában van valami része annak a fölénynek, amellyel a kisvárosi polgárságot nézi az, aki magasra emelkedett belőle. S van valami része benne annak a szatirikus székszevisnek, amellyel a hűvös, reális ítéletű... nagyvilági ember néz mindenre, ami... retorizáló pátosz, romantika. Legmélyebb és legérdekesebb része Herczeg ábrázolásának — e műben — a nemzeti karakterek és típusok különbségeinek szemléltetése, ahogy ugyanazon események közben, ugyanazon indulatok hatása alatt

magyarok, svábok, szerbek viselkednek. Ez a szemléleti mód csaknem új irodalmunkban; s új a pátosz megjelenése az ábrázolásban. (Damjanich és Maderspach F. rajzában.) Csathó Kálmán előadásmódjában sokat tanult Jókaitól, Mikszáthtól, Herczeg Ferentől, s amit tanult, azt bátrabban meri megmutatni, ami az övé, abban habozóvá lesz. Lakatos László regénye regényül első műve az írónak. Vannak ingadozásai a mese vonalainak vezetésében, a főalaknak a világgal való viszonyításában, egyes mellékszereplők megrajzolásában. A fődolgot azonban, amelyek a regény intenciói szerint hangsúlyozottan lélektaniak, . . . meggyőzően oldja meg.

U. i. 14. sz. — *Lengyel Menyhért*: Salgó Ernőnek Írók és színdarabok c. kritikagyűjteményét és Kosztolányi Dezsőnek Tinta c. könyvét, — *Schöpfert Aladár* pedig Szederkényi Annának Amíg egy asszony eljut odáig c. regényét ismerteti és bírálja. Szederkényi Anna regényének tárgya: egy nő csalódása a szerelemben. Minden írói formátlanságán . . . túl az ad neki egészen ritka érdekességet, hogy akaratlanul . . . szinte leleplezészerű bizonyosságait adja az asszonyi természet bizonyos fontos és szembevetendő vonásainak. Lengyel Menyhért szerint: «A Salgó Ernő igazi kiválóságát éppen az bizonyítja, hogy tartalmas és tömör esszéi mellett napilapokba írt szinikritikái is, így összegyűjtve, egy olyan könyvet tesznek ki, melyhez foghatót a mi irodalmunkban csak Gyulai-, Péterfi-, Ambrus Zoltán- és Ignotusnál találunk, a külföld jelenkori esszé-íróinál pedig alig leljük párját.» — A Disputa-rovatban *Biró Lajos* egyes szók jelentésárnyalatán vitatkozik Halász Gyulával.

U. i. 16. sz. — *Szini Gyula*: *Zuboly könyve*. A Bányai Elemér-émlékönyv rövid ismertetése. — *Szász Zoltán*: *Turánizmus*. «A magyar probléma, mint minden nép problémája ez: . . . miként lehet a civilizációnak egyre magasabb és magasabb színvonalára emelni az embereket? Mindenféle faji elzárkózás csak hátráltatja ennek a problémának a megoldását, az olyan torz gondolatból kiinduló, mint amilyen a turánizmus pedig egyenesen kultura-ellenes.» (L. e tárgyról Magyar Figyelő 6., 7. és 15. sz.-ban Germanus Gyula és Felvinczi Takács Zoltán cikkeit.)

Ösvény. 1916. évf. 1—2. sz. — *Kajlós (Keller) Imre*: *Böhm Károly és a háború*. A cikk Böhm Károlynak, a néhai jeles magyar bölcseletnek (Petrovich Somához 1871. II. 10-én, az 1870/71-iki német-francia mérközés alkalmából írt levele alapján) a háborúra vonatkozó gondolatait ismerteti. Böhm csak akkor ismeri el jogosnak a véraldozatot, de nem a háborút, ha az emberiség jó és hasznos társadalmi intézményeket akar a maga boldogulására teremteni, az uralkodó állami hatalom ellenére. — *Weiszer Róbert*: *Egy kevéssé ismert Thököly-dráma*. 1839-ben a leipzigzi Einhorn-cégnél egy mű jelent meg névtelenül. Címe: *Leben und Thaten Emerich Thököly's und seiner Streitgenossen*. Ein historisches Drama von A. Z. Az A. Z. alatt egy pozsonyi tanár rejtőzött, Schröer Gottfried Tóbiás (1791—1850), ki nagyszámú munkáinak javarésztét Christian Oeser álnév alatt vagy névtelenül bocsátotta közre. A dráma nem egyéb, mint a Thökölyi-féle szabadságharc történetének elbeszélése drámai képek alakjában

Inkább olvasásra, mint előadásra szánt mű. Úgy látszik Schröer előtt drámája megírásánál Goethe Götz von Berlichingenje lebegett. A szereplő személyek mind történelmi nevek, kivéve néhányat, mint amilyenek Bunkó-cigány és leánya Evica. Valószínű, hogy a szerző a régi kor leple alatt saját kora vezető embereinek akarta megmondani az igazságot. — (H): *II. Petróczy István és Révay Erzsébet levelei.* (Befejező közl. Az előző közlemények u. e. folyóirat I., II., III. évfolyamában jelentek meg.) Adatközlés. Tíz levél az 1696. I. 24. — 1699. VIII. 3. közti időből a zayugróci gróf Zay-könyvtárban őrzött eredetiek alapján. Révay Erzsébetnek egy — a versfők szerint — urát vigasztaló-verse is ott van a levelek közt. — *Hegyaljai Pál: Verseskönyvek.* Vargha Gyula, Bárd Miklós és Szabolcska Mihály nemrégiben megjelent versköteteinek ismertetése és bírálata. Vargha költészetének tárgyai az épen nem viharos, de annál mélyebb s igazabb szerelem, az inkább böles, mint merész hazafiság, az odaadó természetszeretet, a magyar néplélek belső élete, a mulandóság és ősz, végül a vallásos hit. Minden tárgy igazi költői forrása lelkének. Bárd Miklós a régi magyar erények dicsőítője és énekese. Férfiidealja rokon Berzsenyiével. Életeszménye magasan áll az új költőnemzedék felett. Szabolcska Mihály költői értéke, irodalomtörténeti helye már meg van állapítva. Meglepő, hogy bár pap, új kötetében (Szívem szerint Budapest, 1916.) egyházi ének nincs. — *A száműzött Rákóczi.* A Szekfű Gyula ily-című könyve körül támadt vita ismertetése.

Pester Lloyd. 1916. évf. 93. sz. — *Ungarische Soldatenlieder in Deutschland.* A cikk Binder Jenőnek a Berliner Tageblattban közölt katonanóta-fordításait ismerteti.

U. i. 127. sz. — *Richard Charmatz: Kürnberger und Széchenyi.* Kürnbergernek egy 1866-ban megjelent *Erinnerungen an Széchenyi* c. füzetét ismerteti.

U. i. 146. sz. — *Eugen Mohácsi: Neue ungarische Literatur.* Tárcza Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes és Keleti Artur legújabb kötetéről.

U. i. 157. sz. — *Bernhard Alexander: Sigmund Sebők.* Főleg gyermekeknek írt egész odaadással. Igazi nagyságát a falusi történetei mutatják. Nem hajhászta a népies szólásokat, hanem természetes maradt. Ismerte a népet s így típusokat tudott teremteni. Alakjai mindegyikének van valami poetikus vonása, a legdurvábbnak is. Erősen lírai természet.

U. i. 194. sz. — *L. B.: Ein ungarischer Roman.* Csathó Kálmánnak Varjú a toronyórán c. regényét méltatja.

U. i. 195. sz. — *Eugen Binder: Das ungarische Volk in seinen Liedern.* Néhány magyar népdal és aktuális katonanóta rövid magyarázatokkal kísért fordítása.

U. i. 210. sz. — *Paul Balogh: Franz Deák in der Wiener Hofburg.* Deák 1866 július 19-iki királyi kihallgatásának története.

Potsdamer Zeitung. 1916. évf. VI. 16. sz. — *Schiller auf der ungarischen Bühne.* Bayer József értekezésének ismertetése különös kiemelésével annak

a körülménynek, hogy Sch. első darabjait előbb játszották nálunk, mint pl. Bécsben.

Protestáns Egyházi És Iskolai Lap. 1916. évf. 26. sz. — *Pruzsinszky Pál: Baksay Sándor.* (II.) Ha azt a gondolatot keressük, amely prédikációnak középpontjában áll, ez abban foglalható össze, amit az Írás így fejez ki: «A lélek az, amely megelevenít». Baksay... egyszerűen beszél, minden szavát áthatja, bevilágítja költői génuszának fénye és mindegyik beszédében kibontakozik annak a nemesebb világnak a képe, amelyben él. — Az Irodalom rovatban Lampérth Géza: *A magyar katona ezer éven át c. munkájának* rövid ismertetése.

U. i. 27. sz. — *Pruzsinszky Pál: Baksay Sándor.* (III.) Ami irodalmi munkáit illeti, azok Baksay szavai szerint: «predikációk, csak hogy nem a katedrából». Nagy szeretettel megrajzolt papi alakjaiban, mint tükörben látjuk azt, ami által az ember mindenekre elégséges.

U. i. 28. sz. — *Muraközy Gyula: Keresztyén szépirodalom.* A szerző vonatkozással Makkai Sándornak: *Magyar protestáns szépirodalom c. fejtegetésére* (ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 250. l.) — a ker. szépirodalom «megteremtését» sürgeti.

U. i. 29. sz. — *V. T.: A magyar biblia.* A szerző sürgeti, hogy adjuk a nép kezébe a bibliát modern, közérthető fordításban.

U. i. 30. sz. — *Raffay Sándor: Ifjúsági irodalmunkról.* Hír arról, hogy a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság két kötet «evangéliumi szellemű, hazafias, szépirodalmi színvonalon álló, illusztrált ifjúsági» iratot óhajt kiadni. A kik ily irányú kézirattal rendelkeznek küldjék el Raffay Sándor címére (Bp. IV. Deák-tér 4. sz.) A Társaság a kiadásra alkalmas munkákat megfelelő díjazásban fogja részesíteni. (L. még: Debreceni Protestáns lap 30. sz.) — *Álom a sátorban.* Gyóni Géza przemysli katona-költő ily című melodráájának rövid ismertetése.

U. i. 31. sz. — *Hamar István: A magyar biblia.* Mutatvány a szerzőnek alexandrinus formában készített bibliafordításából. (Esaiás proféta könyvének első fejezete.)

U. i. 32. sz. — *Révész Kálmán: A Magyar Prot. Irodalmi Társaság megalakulásának előzményei.* (I.) A cikk — egyéb állításokkal szemben — azt bizonyítgatja, hogy a M. P. I. T. eszméjét Révész Imre vetette fel 1859-ben. E cikk folytatását l. a 33. sz.-ban). — *Gyóni Géza: Szibériából hazaküldött versei.* A «Levelek a Kálváriáról» c. kötet ismertetése.

Pesti Hirlap. 1916. évf. 168. sz. *Szendrey Zsigmond: Szalontai háborús nóták.* Adatközlés.

U. i. 175. sz. — *Sz. M.: Debreceni bakák nótái.* Adatok a háborús költészethez.

U. i. 182. sz. — *Szemerédi Géza: Legújabb háborus bakánóták.* Adatközlés és ismertetés.

U. i. 184. sz. — *Sárai Sz. Károly: Katonadolog.* Bakanóták közlése és ismertetése.

U. i. 189. sz. — *Géczy Endre Jenő*: Nógrádmegyei palóc népdalokat közöl.

U. i. 196. sz. — *B. I.*: *A 33-as aradi bakák nótái*. Adalékok a háborús költészethez. — *V. S.*: *Agáca virágzaskor*. Reminiszcenciák Dalmady Győző életéből.

U. i. 198. sz. — Közli *Műtli Kálmánnak*, a 70-es évek lírikusának Körmenten 70 éves korában történt elhunytát. — *Finta Sándor*: *Dunántúli bakák nótái*. Adatközlés.

U. i. 200. sz. — *Buday Géza* és *Sóvágó Tibor*: *Bakaköltészet*. Adatközlés és ismertetés.

U. i. 210. sz. — *Dr. Sz. F.*: *A debreceni honvédek nótái*. Adatközlés.

U. i. 217. sz. — *A. A.*: *Jászkúnok énekelnek*. Adatközlés és ismertetés.

Sárospataki Hirlap. 1916. évf. 8. sz. — *Trócsányi Dezső*: Komáromi Jánosnak «Mit búsulsz kenyeres? ...» és «Csanak András Bécsben» c. háborús könyveit ismerteti és bírálja. A Sárospatakról kikerült újabb szépírók felsorolása után ezt olvassuk: Komáromi «Írásaiban a magyar irodalom legszebb régi akkordjai és harmoniái csendülnek fel. Egyszer Balassa Bálintot érezzük vissza, máskor és ez a leggyakoribb, a kuruc költészet hangulatai idéződnek fel lelkünkben; olykor Rákosi Korhadt fakeszeszjeire kell gondolnunk... A képeket és elbeszéléseket átható derű Mikszáthot juttatja eszünkbe, különösen a második könyvben. Ebben Petőfi is felidéződik „A helység kalapácsá”-val».

Sárospataki Református Lapok. 1916. évf. 26. sz. — *Rácz L.*: *A magyar rovásírás hiteles emlékei*. Sebestyén Gyula ilycímű könyvének bírálata. (folyt. bef. közl.)

U. i. 28. sz. — Az Irodalmi rovatban Komáromi János: Csanak András Bécsben c. novellakötetének ismertetése. «Meleg visszaemlékezés csillámlik elbeszéléseiben itt-ott a sárospataki kollégiumban töltött idejéről.» [L. még: Budapesti Hirlap: 168. sz. (K. L.-tól.)]

Századok. 1916. évf. 6. sz. — *Márki Sándor*: *Pór Antal emlékezete*. A néhai érdemes történetíró pályájának ismertetése és méltatása. — *Hóman Bálint*: Molnár Ferencnek Egy haditudósító emlékei és Berend Miklósnak Harctéri naplóm c. munkáját ismerteti. — *Kemény Lajos*: *Mikor lett Tinódy kassai polgár?* Újabb megerősítése annak, hogy 1544-ben.

The Continental Times. 1916. évf. 1305. sz. — *Francis Herczeg*: *Count Stephen Tisza*. A study of a strong personality. Négy rövid fejezetben jellemzi a magyar miniszterelnököt mint embert, mint államférfiút és mint szónokot. Tisza kedves költője Arany János és jellemző reá nézve, hogy noha igen sok költeményét betéve tudja, sohasem idézi beszédeiben. Mint szónokot válogatott stílus jellemzi, vitaközvéseiben világos és támadó, de nincs meg benne a szónok temperamentuma a fényes magyar tósztózók

értelmében. Nem megnyerni, elragadni akarja a hallgatót, hanem meggyőzni. Elsősorban logikai úton keresi a sikert.

Theologiai Szaklap. 1916. évf. 2—3. sz. — *Schneller István: Apáczai Cseri Jánosról, mint a magyar nemzet pædagogusáról.* Nagyobb értekezés a címben írt tárgyról. — *Szelényi Ödön: Egy adat Kazinczy Ferenc ifjú-ságához.* Részlet Mauksch Tamás nagyszalóki ev. lelkész németnyelvű naplójából. Mauksch Kazinczyt 1769-ben Késmárkról Sárospatakra kísérte s egy évig házitanítója volt a későbbi jeles írónak.

Történeti Szemle. 1916. évf. 3. sz. — *Vajda György: Morus Tamás a magyar tudományos irodalomban.* Adatközlés.

Transsilvania. 1915. évf. 1—6. sz. — *Dr. I. M.* ismertetést ír Lupás János: Bariþiu György, az erdélyi román hírlapirodalom megalapítója c. értekezéséről, mely eredetileg a Történeti Szemle 1915. évfolyamában jelent meg.

Uj Idők. 1916. évf. 28. sz. — *Zilahy Lajos versei.* Könyvismertetés. (Arcképpel.) A kötethez Beöthy Zsolt írt előszót. E mű ismertetését lásd még: Budapesti Hírlap: 180. sz. — A Mindenféle-rovatban: Szép Ernő: Élet, halál, (Próza és vers), — Herczeg Ferenc: A Gyurkovics-lányok (novellák), és Schack Béláné: Azokkal, akik sírnak (versek) c. szépirodalmi műveinek ismertetése.

U. i. 29. sz. — A Mindenféle-rovatban a következő munkák ismeretése: Molnár Jenő: Ima 1916-ban (versek), — Salgó Ernő: Írók és szindarabok, — Fekete László: Versek.

U. i. 30. sz. — *Tüzes hajnal.* Törökné Kovács Hermin ilycímű két-kötetes regényének rövid ismertetése.

U. i. 34. sz. — *Levelek a Kálváriáról.* Gyóni Géza ilycímű új verses-könyvének ismertetése (szemelvényekkel).

U. i. 35. sz. — *Tábori Kornél: Magyar kuriózumok a háborúból.* (Képpel.) Meglepő anyagot bőven tartalmaznak a különböző Tábori Ujságok, melyekből a szerző eddig negyvenötfélét gyűjtött. — *Harci pihenőn.* Rövid megemlékezés Felsővályi Nagy Géza verskötetéről.

Ungarische Rundschau. 1915. évf. 3—4. sz. — *Heinrich Marczali: Franz von Pulszky (1814—1897).* A M. Tud. Akadémiában 1914 okt. 26-án tartott emlékeszéd németül. — *Robert Gragger: Deutsche Handschriften in ungarischen Bibliotheken.* Cikk a magyarországi német kéziratokról. Ezek a nagyszámú kéziratok egyszersmind a magyar kultúra történetére is fényt vetnek. Legtöbbet őrznek közülök az egeri és kalocsai érseki könyvtárak, valamint a gyulafehérvári Batthyáneum. — *Alexander Fest: Ungarn in der englischen Literatur (1700—1848).* (Folytatás.) A XVIII. század angol irodalma keveset tud Magyarországról. Az angol költők a törökverő Savoyai Jenő herceget dicsőítik. 1810-ben egy névtelen szerző

regényt ír, melynek romantikus meséje egy magyar királyné szerelméről szól. Smollett, a «Ferdinand Count of Fathom» (1753) c. regényében, elég jól van tájékozva a magyar viszonyokról. Lillo «Elmerick» (1740) c. drámájában a Bánk bán történetét dolgozza föl. A XVIII. századból ismerteti még szerző a Lady Montagu útleveleit, Born Indigo (1777) és R. Townson (1797) útleírásait, valamint N. Wraxall (1777—9) és R. M. Keith (1774—1790) emlékiratait. A XIX. század húszas, harmincas és negyvenes évei az angománia korszaka voltak nálunk. Széchenyi Anglia és Magyarország közötti kapcsolatok teremtésén fáradozik. R. Bright magyarországi utazását írja le (1818), Mrs. Gore (1829) pedig magyartárgyú elbeszéléseket ad ki. Quin (1835) és G. Hering (1838) útirajzai után Paget írt egy sokat olvasott könyvet Magyarországról (1839). Nagy rokonszenvvel készült Miss Pardoe munkája: *The City of the Magyar* (1840). Sir John Bowringot, Petőfi fordítóját, Vas Gereben szerepelteti egyik regényében (Nagy idők, nagy emberek). Romantikus angol regények gyakran választották Magyarországot színtérül. Ilyen Miss Arma Mary Porters népszerű regénye, a *The Hungarian Brothers* (1807), amely 1872-ig hat kiadást ért meg. Hunyadi, Zápolya, Thököly és a nápolyi Endre drámai hőskül szerepelnek. Byron egyik alakjának «Gabor» nevet ad. A tokaji bort az angol irodalomban először Swift említi (1710). — *Theodor Thienemann: Goethes ungarischer Schüler.* Szerző közli gróf Eszterházy Károly Jánosnak Böttigerhez írt leveleit (1801—3), azután kiadatlan levelek és kéziratok alapján Akáts Ferenc magyar származású német színésznek küzdelmes életpályáját rajzolja meg. Akáts Eszterházy gróffal, iskolatársával és támogatójával, Weimarba került, ahol ismeretséget köt Böttigerrel. Mikor Franz Grüner álnév alatt a színészi pályára lép, Böttiger ajánlja be Goethehez, a weimari színház igazgatójához, aki gondjaiba vette őt és számára dramaturgiai és színészi leckéket is tartott. Bécsben nagy színpadi sikerei voltak Akátsnak, különösen a Körner «Zrinyi»-jének címszerepében. Színpadi tapasztalatait egy német munkában adta elő. A kézirati anyag egy részét a Nemzeti Múzeumban találta a szerző. Dolgozata bevilágít azokba a személyes érintkezésekbe, amelyek hazánkat a német szellemi élettel összekapcsolták. — *Mich. Császár: Academia Istropolitana. Die Universität des Königs Mathias zu Pozsony.* Ismertető cikk Mátyás király pozsonyi egyeteméről, amelyről Császár Mihály, az új egyetem 1914 okt. 3-iki megnyitása alkalmából, egy emlékkönyvet adott ki. — *Arthur Weber: Über die Zipser Hunnensage.* Ismertetés több XVII. és XVIII. századi történeti és földrajzi munkáról, amelyek említést tesznek a késmárki római-hún csatáról. Ezek a mondai följegyzések végeredményben Bonfinius egyik helyére (Dec. I. Liber. III. p. 37. Posonii 1744) vezethetők vissza. — *Damján Vargha: H. A. Seuse in der ungarischen Codex-Literatur.* (L. a szerző e tárgyról szóló magyarnyelvű értekezését.) — *Robert Gragger: Ungarisches zu Goethes Legende von Hufeisen.* Goethe legendájának meséje, melynek eredeti népi változatait Bolte több népnél kimutatta, a magyar mesékből is ismeretes. Szerző ennek bizonyítására közöl két magyar népmesét (Népk. Gyűjt. VIII. 473. 1. és

M. Nyvör XXIII. 236. l.). Valószínű azonban, hogy ezek Goethe hatása alatt keletkezettek, minthogy Goethe legendáját tankönyvek és ifjúsági iratok népszerűsítették. Goethe példájára írta meg Arany is humoros legendáját: A hegedű-t (1853), amelyet viszont Julius Hammer utánzott Sankt Peter in der Schenke c. legendájában. — *Arthur Weber: Ein deutsches Schmähdicht auf die Kurutzen*. Magyarul megjelent: Történeti Szemle 1915. évf. (v. ö. folyóiratunk 1916. 71. l.). — *Desider Rexa: Faust auf der ungarischen Bühne*. Károlyi Sándor naplójegyzete szerint már 1729-ben színrekerült Pozsonyban egy Faust-dráma. 1824-ben Klingemann Faustját adják Székesfehérvárott. Cikkirő rövid áttekintésében egész napjainkig követi a Faust-dramák sorsát a magyar színpadon.

Uránia. 1916. évf. 6—8. sz. — *Szász Károly: Színházi-level*. Tanulmány a Shakespeare-jubileummal kapcsolatos előadásokról. — *ly: Herczeg Ferencnek A hét sváb c. krónikás elbeszélését*, — *Csathó Kálmánnak A varjú a toronyórán c. regényét*, — a Magyar Shakespeare-Tár VIII. kötetét és Szabó Lászlónak A modern újságírás c. könyvét ismerteti és bírálja.

Világ. 1916. évf. 175. sz. — *Isonzómenti Tárogató* címen közli, hogy Váradi Ödön szerkesztésében a déli fronton ilycímű hadiújság jelenik meg. — *Vas Béla: Amíg egy asszony eljut odáig*. Szederkényi Anna ilycímű új könyvének ismertetése.

U. i. 182. sz. — Ismerteti Somlyó Zoltánnak: A halál árnyékában és Schack Bélánénak: Azokkal, akik sírnak c. verskötetét.

U. i. 238. sz. — *Kosztolányi Dezső: Ignotus új könyve* címen ismerteti Ignotusnak Egy év történelem c. könyvét.

FIGYELŐ.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeken. A budapesti, debreceni és kolozsvári egyetem tanárai az 1916—1917. iskolai év első felére a következő előadásokat hirdették:

A budapesti egyetemen: Angyal Dávid r. t.: A magyar történetírás a XVII. és XVIII. században. Heti 1 óra. — Beöthy Zsolt r. t.: Arany János. 1 óra. — Császár Elemér m. t.: A magyar költészet története 1795-től 1825-ig. 2 óra. — Horváth Cyrill m. t.: A XVI. század egyházi lírája. 2 óra. — Kéky Lajos m. t.: A XIX. század magyar irodalma. I. Kisfaludy Károly és kora. 2 óra. — Melich János c. rk. t.: Az í-ző kódexek olvasása és magyarázása. 1 óra. — Négyesy László r. t.: A magyar líra Vörösmarty óta. 3 óra. — U. a.: Zrinyi prózai munkái. 1 óra. — U. a.: A magyar irodalomtörténet vázlata Bessenyei felléptéig. 2 óra. — U. a.: Magyar irodalomtörténeti gyakorlatok a régibb magyar irodalom köréből. 1 óra. — Riedl Frigyes r. t.: Arany János. 4 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. — Szinnyei Ferenc m. t.: Novella- és regényirodalmunk a XIX. század első felében. 2 óra.

A budapesti műegyetemen: Alexander Bernát meghívott előadó: A XIX. század kultúrájának főbb eszméi. 2 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti képek. 2 óra. — Ferenczy József r. t.: Magyar irodalom; a Bach-korszak ismertetése. 2 óra.

A debreceni egyetemen: Pap Károly r. t.: A katolikus visszahatás kora. 3 óra. — U. a.: A két Kisfaludy. 2 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok a XVII. század köréből. 2 óra. — U. a.: A magyar irodalom főirányai. 2 óra.

A kolozsvári egyetemen: Dézsi Lajos r. t.: A magyar regény története. 5. óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok a magyar regény történetéből. 2. óra. — Gyalui Farkas m. t.: A könyvnyomtatás története, főleg a magyar könyvnyomtatásra való tekintettel. 2 óra. — Szádeczky Lajos r. t.: A kuruc-korszak történetírói. 1 óra.

A berlini új tanszék. Mialatt a tűznek és fémnek borzasztó zápora és ciklonja dúl, pusztulást, vért és könnyeket hagyva maga után, tudományunkra, a magyar irodalomtörténetre nézve örvendetes alkotás történt. A porosz kormány a világ leghíresebb egyetemeinek egyikén, a berlinin, tanszéket állított a magyar irodalomtörténetnek és hivatott tudóssal, dr.

Gragger Róberttel már be is töltötte. Hogy a világtörténelem legirtózatosabb háborúja alatt, mintegy a vértengerből kiemelkedve, a nagy szervezők, a németek egy tanszéket szerveztek a magyar nyelv és irodalom számára, az valóban elégtétellel tölthet el bennünket.

A berlini Egyetem az ötödik, amely ily tanszékekkel rendelkezik és az első külföldön. (A régebbi tanszékek Budapesten, Kolozsvárott, Zágrábban és Debrecenben vannak felállítva.) Az új tanszéktől igen üdvös eredményeket várunk. A mi tudományunk belekerült a német egyetemi élet óriás forgalmába: a Berlinben virágzó szeminárium rendszer is kedvező hatással lesz a magyar irodalomtörténet ápolására. Ez a magyar tudományág ilykép közelebb jutott a német tudományhoz; a németek bizonyára nagyobb figyelemmel nézik majd a magyar irodalom termékeit.

Remélhető, hogy ez a tanszék más tekintetben is elő fogja segíteni a magyar szellem megértését Németországban. Van a magyar irodalomban valami, amit a németek nem értenek kellőleg, amit nem tudnak megbecsülni. A magyar irodalom a nemzeti érzés, a fajfenntartás irodalma. A németek hajlandók ezt sovinizmusnak minősíteni, mert nem mérlegelik, minő mély alapja, minő fontos oka van e jelenségnek, minő szükségszerű és nemes eredménye a magyar nemzet évezredek helyzetének. A magyar nemzet léte folyton fenyegetve volt, tehát a nemzetiség eszméjét is féltékenyebben kellett őriznie mint más nemzetnek. E szempont nélkül nem értik meg a németek *Bánk-Bánt*, *Zalán futását* vagy *Buda halálát*.

A berlini magyar irodalomtörténeti szeminárium már a német anyag gazdagságánál és könnyen hozzáférhetőségénél fogva is igen alkalmas lesz arra, hogy benne a magyar-német irodalom kölcsönhatását tanulmányozzák. Ilykép majd működése nemcsak a magyar, hanem a német irodalomtörténetre is fényt deríthet.

R. FR.

Három lap a magyar líráról. Hauser Ottó bécsi költő és irodalomtörténetírő legújabb könyvében is ragaszkodik végletes fajelméleti álláspontjához, mely előbbi munkáiból ismeretes. (L. Irodalomtörténet I. 80. II. 124.) Ez a könyve bezárja a XIX. századi világirodalomról írt sorozatot, mely a «Literatur-Gesellschaft Neue Bahnen» kiadványai között jelent meg. Címe: *Die Lyrik des Auslandes seit 1800*. Leipzig, 1915. R. Voigtländer 181 l. A szerző itt is a történelem antropologiai felfogásának hódol. Tudatában, az osztrák íróban, oly erősen él a fajok harca, hogy nem is veszi tekintetbe az etikai nemzet fogalmát és erejét. Ennélfogva minden kisebb nemzet szellemi kincsét lehetőleg még kicsinyíteni iparkodik. Az utolsó fejezet *Die Magyarische Lyrik* címen három lapot szentel irodalmunknak s a török, héber, ind és japán líra rövid összefoglalásával végződik. Itt is, mint előbbi írásaiban, mint Riedl Frigyes németnyelvű irodalomtörténetéről szólva (Liter. Echo 12. k. 1619), azt állítja, hogy a tulajdonképeni magyaroknak a Magyarországon kifejlődött szellemi életben alig volt részük. Szerinte egyedül Mikszáth képviseli ennek az «uneuro-

päisch» típusnak némileg figyelemreméltó vonásait. A többi író európai fajta: szláv vagy német.

A magyar nép — írja Hauser — a régi feljegyzések szerint nem volt éneklő kedvű. A magyar zene cigány eredetű; a magyar népdalok melódiája részben szláv, részben német. A népdalok szövege szláv hatás alatt áll, hiszen a magyar népdal két legnagyobb mestere szláv: Vitkovits (!) szerb, Petőfi luteránus tót. Miután így rövidesen kifosztotta a magyarságot, történeti áttekintésben iparkodik kimutatni a protestáns teológusok által behozott német hatás folytonosságát. Kölcsey és Kis János teljesen a német klasszikusok szellemében, «a katolikus nemes» Kisfaludy Sándor pedig német érzelgősséggel ír. A romantika is német vívmány. Vörösmarty német mintára írja a Zalán futását. Csak a népies irányban lát Hauser eredeti értéket s ezért néhány elismerő sorban ír Aranyról, a legművészibb magyar költőről, és Petőfiről, az egyetlen külföldön is ismert magyar lírikusról.

Mint előbbi írásaiban, Hauser itt is silány és hamis képzet adott a magyar irodalomról. A bevezetésből kitűnik, hogy a világháború kitörése következtében fontolóra vette, ne változtasson, enyhítsen-e némely ítéletén. Legújabb fajelméleti füzetei azonban arról tanuskodnak, hogy az «elmélet» teljesen képtelenné tette a tárgyilagosságra.

GRAGGER RÓBERT.

Magyar szerzők svéd színpadon (II.). Jelentősebb színházi eseménye volt Stockholmnak *Biró Lajos Rablólovagjának* a bemutatója. A Svenska Teaternek ezt a szezonvégi újdonságát azonban a svéd kritika nem fogadta oly barátságosan, mint a Drégely bohózatot. Míg a Szerencsefiában kiemelték az üde humort és a kitűnő szatírárt, amelylyel a bohózat célját a lehető legjobban elérte, addig a Rablólovaggal szemben komoly irodalmi igényekkel léptek föl. A kritikák közül a legérdekesebb August Bruniusé, aki egyúttal a modern magyar drámai irodalomról is próbál ítéletet mondani. «Már több ízben volt alkalmunk — írja a Svenska Dagbladetben — csodálkoznunk a magyar drámairodalom előszereteten a hihetetlen és lehetetlen cselekvények iránt. Ez nemzeti vonás és nemcsak véletlen összetalálkozás, arról bizonyosságot szereztünk a tegnapi estői bemutatón. *Biró Lajos Rablólovagjának* éppen olyan mondaszerű a cselszövénye, mint a Vasateater nagy slagerjének a Szerencsefiának. Itt is, ott is a szerencselovagok túlságos, szinte erkölcs-telen dicsőítése képezi a vígjáték alapeszméjét. De míg az arisztokrata szabólegény szimpatikus egyéniség tele humorral és deákos kalandvággyal, addig dr. Kürt, akiből hiányzik minden fantázia és humor, minden tekintetben csak egy közönséges csaló. Jó pénzért arra is képes, hogy elárulja azt a nőt, akit szeret. Ennek a szerelme végül mégis megmenti, mint Solveig megmenti Per Gyntet, de érthetetlen módon ezek után kifosztja az ő arisztokratáit. Igazán nehéz jellemezni e különös vígjáték stílusát. Az első felvonás és a második nagy része csodálatraméltó szenzációs dráma, leleményes és érdekesítő, hogy szinte a Tűzpróba és más hasonló francia

dráma elhalványul mellette. De a második felvonás végén a szerző elejti a fonalat, eltéveszti a színi logikát, szentimentális lesz, sőt nem egyszer nehézkesen lassú. A harmadik felvonásban Bernhard Shaw tesz névtelen látogatást, bedugja olykor a fejét, mond egy-két paradoxont, hogy végül aztán a magyar maradjon úr a színen. Az egész, nyugodtan mondhatjuk, semmi más, mint technika és azért nagyon is kitűnő színjátszást követel, hogy hiányai le ne lepleződjenek. A Dagens Nyheter kritikusa «erős hatásúnak» mondja a darabot, de úgy találja, hogy éppen e hatás kedvéért sokat áldozott föl a szerző a valószínűségből; «a szellemes szerző kevessebbel érte be, mint azt egy-két hatásos jelenete után róla föltételeztük». Sven Söderman¹ «szenzációs» nevezi, amely váratlanul bohózáttá változik. «A cselszövénye olyan, mint a folytatásos regényké... Új volna Kürt alakja... De még ez sem új, mert a francia irodalomban már 40 évvel ezelőtt előfordult... különben ez a magyar eredetű darab alig képvisel valami irodalmi értéket.» E nagyigényű kritikák után szinte egyedül áll az Aftonbladet véleménye, amely tökéletes komédiának nevezi, az ú. n. «klasszikus» minták után tervezve és kidolgozva... «A cselekvény szálait ügyesen szövö a szerző és csiklandozó érdeklődést kelt az első felvonásával. A párbeszéd a legtöbb helyen kitűnő és az egyes helyzetek művészi ügyességről tanuskodnak.»

A Rablólovag hűvös fogadtatása nem riasztotta vissza a Svenska Teater igazgatóságát attól, hogy a következő szezonban újabb magyar darabot mutasson be a stockholmi közönságnak. *Lengyel Menyhért* és *Biró Lajos Cárnojének* premiérje igazi irodalmi esemény volt. A bemutatón megjelent a svéd trónörökös nejével és Károly svéd királyi herceg, valamint a svéd főváros irodalmi és művészi előkelősége. A Taifun tüneményes sikere még élénk emlékezetében volt a stockholmiaknak, és most Lengyel Menyhértnak Biró Lajossal való szövetkezéséből sokat vártak és várakozásukban nem is csalódtak. August Brunius, aki még május hóban oly kevés bizalommal volt a magyar drámaírást iránt, a többek között ezeket írta a bemutatóról: ² A Svenska Teater pénteki premierjével igen nagy és jól megérdemelt sikert aratott. A közönség ilyen tetszésnyilvánulása a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, és ami különösen kiemelendő, művészi szempontból teljesen megérdemelt volt. Ezzel természetesen nem akarjuk azt mondani, hogy a darab elsőrangú művészi munka, inkább pompás hangulattal és rendkívül éles megfigyeléssel íródott és az egésznek összefoglalása határozott technikára mutat, mely minden pillanatban biztosan számít a színpadi hatásra.» Ezután igen jó párhuzam következik a Taifun és A cárnő között. Részletezi a darab tartalmát is és megdicséri a rendezést. A többi kritika már nem olyan kedvező. Erősen érezzük a svéd kritikusoknak azt a jellemző sajátosságát, hogy keményen bánnak el az idegen termékekkel. Így a Dagens Nyheterben ezeket olvassuk: «A darabnak semmi más célja

¹ Stockholms Dagblad.

² L. Világ 1913 dec. 12-iki számában írt rövid ismertetésemet. (A cárnő Stockholmban.)

nincs, mint a szórakoztatás; francia vígjáték-technika egy primadonna szerep körül... Operettpszichológia történeti kosztümben. A hősnő első sorban császárnő és csak másodsorban asszony. E két pólus között oszcillál a darab lélektana ép oly szabályossággal, mint a villamos reklámtáblák fölvilanása és elalvása.» De nem tagadja el, hogy a darab a közönség előtt nagy sikert aratott. A Stockholms Dagblad is tagadja a darab irodalmi értékét. «A Taifun szerzője — írja a névtelen kritikus — tehetséges tanítványa a modern francia szenzációs drámáiróknak. A darab a régi Scribe-típusú történeti cselszövényes darabok egyike à la Sardou módosítva és olyan precíz technikai szerkezettel, mint egy óramű... Az egyszerű szerelmi cselszövény egy mondaszerű történeti háttere rajzolódik... egy «Haupt und Staatsaktion», amely semmi időbe és semmi országra nem illik...» Olle Holmberg az Aftonbladetben ugyancsak a darab technikai virtuozitását hangsúlyozza. A Svenska Teaterben azonban hosszú ideig telt ház mellett ment a darab, amely nemsokára megkezdte vidéki körútját is. Így a többek között 1915 március 24-én kerül színpadra Malmöben. A Syd-svenska Dagbladet hosszú méltatást írt a darabról. A stockholmi lapok után hangsúlyozza Scribe és Sardou hatását, sőt még némi Strindberg-hatást is vél fölfedezni. Általában a kritikus nagyon lekicsinylően beszél a két szerzőről, kiket majd «ügyes cégnek a Dunamonarchiából» majd fezőröknek nevez; a darabot pedig egyszerűen csak magyar exportnak nevezi. Hosszadalmas írásából csak a következőket érdemes megemlíteni: «A szerzőknek sikerült technikailag tökéletes művet alkotni. Lengyel ügyes és praktikus drámai építőmester, de nem építőművész. A homlokzat ragyogó, a berendezés azonban szegényes. Az egész darabra a rokokó boudoirillatú puderfelhője nehezedik.» A kritikus haragját megértjük, ha megtudjuk, hogy ezt a nagykiállítású darabot igen szegényesen adták elő Malmöben és maguk a színészek is csak olcsó operett-sikerre törekedtek.

A Svenska Teater úgy látszik, a magyar színdarabok főpártfogója lett Svédországban, mert a háborús szezont is magyar mű előadásával *Molnár Ferenc Farkasával*¹ kezdte meg (1914 november 21-én). A svéd kritikák a már ismert ellenvetéseket teszik meg. Sven Södermann² ismét fölhozza, hogy «a darab nagy virtuozitással van megírva, nem egy jelenete telve humorról és szellemmel, de egészben véve mégsem jelentős irodalmi termék», a szerző inkább csak a színi hatások után törekszik. A Scenisk konst³ színházi folyóirat Molnár Ferencet osztráknak nevezi és Artur Schnitzlerrel hasonlítja össze. M. F. osztrák, mint Schnitzler Artur — olvasuk itten — és közös jellemvonása ez utóbbival, hogy szintén erős tehetsége van a különös mese feltalálásában, amely gyakran szélsőségekben nyilvánul és keresi a szenzációt. Testőre világosan mutatja törekvését a nem sejtett hatások után és a Farkasnak is megvan a maga szenzációs motívuma, amely inkább zavaró, mint drámai hatású. Molnár nem mélyed

¹ Sagan om vargen (Mese a farkasról) címen.

² Stockholms Dagblad.

³ Scenisk konst. 1914. I. füz.

el jellemzéseiben, mint Schnitzler, de szellemesebb tolla van és éles színi tekintete. A hosszú álomfölvonás mégsem sikerült drámai forma és az északi közönségre kissé különösen hat. A darab sajnos hamar letűnt a színpadról.» A Dagens Nyheter még lesújtóbb ítéletet mond a darabról. «Molnár Ferenc komédiája nem egyéb, mint egy jelentéktelen házassági epizód, ami a félig bolond, féltékeny férj és az ép oly szép, mint erényes feleség között történik.» A kritikus részletezi a darab tartalmát és megdicséri Molnár ügyességét a színi hatások megalkotásában, de inkább ekvilibristának, mint művésznek tartja a drámaírást.

Az 1914/15. évi színházi szezonban még egy magyar darabot mutatott be a Svenska Teater és pedig Földes Imre «Halló» c. vígjátékát, január 22-én. A színház vezetősége bizonyára arra számított, hogy a háborús érdeklődés, amely Magyarországra felé irányította a svédek figyelmét, a magyar katonadarabot is lelkesen fogja fogadni. Reményében azonban csalódott, mert a Halló Stockholmban megbukott. «A darab eszméje — írja a Stockholms Dagblad — jó alkalmat szolgáltatott volna fantáziával megáldott vígjátékíróknak. De nem mondhatjuk, hogy az ismeretlen drámaíró, akit Földes Imrének hívnak és magyar származású, erre termett volna. A dialógus nyers és tompa, a cselekvény vonatott, és még annyi logika sincs benne, amennyit egy vígjáték megkíván . . . A darab nagyon emlékeztet a speciális német vígjátékokra.» Gunnar Bjurman kedvezőbben írt a darabról a Svenska Dagbladetben. Megdicséri a szerző nagyszerű eszméjét, találékony-ságát és humorát, s csak azt sajnálja, hogy a darab végül a szokásos bohózzattá laposul. A bemutatót a közönség igen langyosan fogadta és nem sokáig maradt a műsoron.

Nagyobb érdeklődés kísérte *Az ördög* (Djävulen) premierjét március 3-án a stockholmi Intima Teater-ben. A kritika itt is megróttá a fantázia túlságos csapongását, amely a svédek szerint a modern magyar darabok főjellemevonása. August Brunius szerint ¹ «az egész egy nagy bohózat, amelyben a szerző a Mefisztót adja, játszik az emberi sorssal, elég csúful, néha szellemesen, de többnyire banálisan. Úgy látszik, hogy ez az ördög unatkozik, . . . belesimpaszkodik néhány szerény emberbe, nem engedi el őket, . . . játszik velök, csalogatja, majd eltaszítja. Nem is olyan nagyon örül, midőn sikerül néhány egyszerű kombinációja, amit — zárjel közt mondva — egy halandó is könnyen utána csinálhatott volna.» A kritikus írtak a többi nagy színi napilapok is. Érdekes kiemelni a Dagens Nyheter kritikáját, mely részletesen foglalkozik az ördög alakjával. «A darab sorozata a színpadi trükköknek egy eszme és egy alak körül, aki félig mint szimbolum, félig mint szalonbűvész lép föl. Lehetett volna neki is nevet adni, mint a darab többi személyének, mert alapjában véve nem más, mint egyike az irodalom oly gyakori Mefisztó-típusainak, akik szellemeskednek és zsonglörködnek a közönség előtt az ő emberismeretükkel és szellemi

¹ A Svenska Dagbladet 1915 márc. 4-iki számában. Ezt a kritikát már röviden megemlítettem az Irodalomtörténet Folyóiratszemléjében. 1915. 217. l.

fölnyükkal. De mivel ő egy misztikus szimbólum is, így névtelen marad és a színlapon mint a félelmes ördög szerepel. Mit is szimbolizál ez az alak? Legelőször a hipnotizáló hatalmat az emberekben, amely megnyilatkozik belsejünkben és összehozza őket; azt a hatalmat, amelyet nem mernek elismerni, a győzedelmeskedő természetet . . . A darab egy egyszerű szerelmi komédia, bűvészmutatványként előadva . . .»

Rövid néhány év alatt tehát kilenc magyar darab került színre Stockholmban, nem számítva néhány jelentéktelen operettet.¹ Igazi nagy sikert csak a Taifun, a Cárnő és részben a Szerencsefia aratott. A svéd kritika általában hűvösen fogadta a magyar exportot, mint ahogy a svédek többnyire bizalmatlanok minden keleti idegennel szemben; de az tagadhatatlan, hogy e darabok erősen felkeltették a svédek figyelmét a modern magyar irodalom iránt.

LEFFLER BÉLA.

Kérelem Tompa Mihály levelei ügyében. E cím alatt az «Irodalomtörténet» f. é. 3—4. füzetében (153—154. l.-on) közzétett felhívást megismételve bizalommal fordulok még egyszer kartársaimhoz s a Magyar Irodalomtörténeti Társaság minden tagjához, hogy aki Tompa eredeti levelének vagy akár a legjelentéktelenebbnek tetsző kéziratának is birtokában van, azt eredetiben vagy betű szerint hű másolatban hozzám juttatni s aki ilyenről tud, erről alulírottat értesíteni sziveskedjék. Kérésem sürgős, mert a gyűjtést ez év végével be kell fejeznem.

Tisztelettel s egyben hálás köszönettel tudatom, hogy társaságunk tagjainak önzetlen támogatásával is, immár a 700-hoz közeledik az eredetiekről lemásoltam Tompa-levelek száma, pedig a Kisfaludy-Társaságtól nyert megbízatásomkor alig mertünk 500-nak felkutatásánál és megmentetésénél többet remélni.

Dr. WALLENTINYI DEZSŐ.
főgimn. tanár, Rimaszombat.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Takáts Sándor: *Rajzok a török világból.* Budapest, 1915. I k. VIII + 438 l.; II. k. 463 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 10 korona.

Szerzőnk tárcákból, felolvasásokból ismert cikkeit kibővítve, újjakkal megtoldva összegyűjtötte és a közönség kezébe adta. Egy fél emberöltő aprólékos, kutató munkájáról számol be; a családi levéltárak kevésé ismert poros írásaiból rajzolja meg hazánk történetének másfél századát: mozaik-szerű, egymásmellé illesztett színes képekben. Novellisztikus rajzokban vonul el előttünk a hódoltság korának minden típusa: lesve, portyára indulnak a végek vitézei, fájós fejet okozva a frigyért és békéért lelkesülő

¹ Így 1909-ben *Bakonyi és Kálmán Tatárjárása* került színre az Oscars Teaterben. 1913 tavaszán pedig *Martos és Rényi: A kis grófja* vonzotta a stockholmi operettkedvelő közönséget.

budai basáknak. Megismerjük a követek járását, a fogságba esett vitézek szenvedéseit, a szomszéd török és magyar urak vendéglátó szívességét. Végignézzük a békés polgárok vásárütését, a pásztornépekkel átszáguldjuk a rónát s hallgatjuk a molnáros emberek zakatoló malmait. Nem maradnak el az íródeákok és énekesek sem, a hódoltság korának e magyar szívű igaz érzésű levélírói.

A leveleket, melyek a XVI. századnak legbecsesebb kincsét teszik, melyekből sugárzó magyar érzés és nemes gondolkozás árad felénk, ezek a diákok írták. Legtöbbjük, mint énekes vándorló diák a szegény kolduló soron kezdte életét, s ha szerencséje akadt iskolamester lett, ki a városok és végházak gyermeknépeit oktatta az énekre és istenes tudományokra. Ezek legnagyobb részét «paraszt diákok» voltak, mivel a magyar nyelven kívül más nyelvet nem tudtak. A műveltebbek és tanultabbak a nagyúri kastélyokban kaptak tanítói állást, ahol is a szomszéd és rokon úri családok gyermekeit, a leendő zászlósurakat és feleségeiket tanították. Helyük az udvari személyzet sorában mindig kiváltságos volt. Ezek a diákok nagyobb részben főuraink költségén külföldet járt művelt, tanult emberek voltak, kik az irodalmat is művelték, pártfogó és kenyéradó uraik előtt képzettségüket könyvirással bizonyították. Számtalan eddig ismeretlen ilyen munká van egyes családi levéltárakban, főleg a Nádasdyak és Batthyányak birtokában. Így, hogy példát is említsünk, Abádi Benedek diák Sylvester Uj Testamentumán kívül 25 munkát nyomtatott Nádasdy Tamás nyomdájában. A Batthyány, Istvánffy, Forgách, Thurzó családok irodalmi érdemei, még nagyrészt e levéltárak feldolgozatlan anyagában elrejtve várják a kutatót.

Diákos embereink legelőkelőbbjei azonban mégis csak a levélírók, e bizalmas benső emberek voltak, — uruk és asszonyaik titkainak tudói, — kikre az a kényes feladat hárult, hogy a családi és magánlevelezés nehéz tisztét ellássák. Ezek a magyar nyelven kívül több nyelvet tudtak s külön rendet, a «diákrendet» alkották. Ezek a diákok rakták rá a gondolatokra a stílus csinját és hímjét és teremtették meg a XVI. század magyar levélírásának bizalmas, meleg hangulatát, mely az egyes levelekből felénk árad. Ilyen levélíró diákok voltak: Zrínyi Miklósé: Székely Márton; Török Bálintnéé: Földváry Bálint; Batthyány Boldizsáré: Pattantjus Márton; Istvánffy Miklósé: Antal diák; a Nádasdyaké: Szentgyörgyi Gábor, kinek tudományát igen nagyra becsülték.

E diákok látták el a basák és véghelyek levelezését is. A budai és a hazánkban lévő többi basák magyar nyelven leveleztek. Feladatuk nem volt könnyű, tudniok kellett törökül s ismerniök a diplomaták és országintéző nagy urak gondolatvilágát. Hogy ezek is megfelelték tisztöknek, mutatja az a kötet levél, mely a budai basák magyar levelezését tartalmazza.

E rövidre fogott tárgyi ismertetésen kívül meg kell említenünk, mint a mű egyik főérdemét, hogy olyan zamatos magyarsággal van megírva, melynek zenéje csengve-bongva lopja magát fülünkbe.

VELLEDITS LAJOS.

A magyar nemzet története a költők dalaiban. Összeállította *Benedek Marcell*. Budapest, 1915. 220 l. Franklin-kiadás. Ára 3 kor. 20 f. (E könyv jelen első kiadásában a 63,125/1915. sz. min. rendelettel középiskolák számára segédkönyvvül engedélyeztetett.)

Az a törekvés, melyet e szemelvénygyűjtemény összeállítója maga elé tűzött, hogy t. i. multunkat a költészet tükrében is láttassuk: nem mai keletű. Felbukkan már a különböző antológiákban. Komáromi Lajos egy ünnepi előadásának is ez a tárgya (Ezeréves multunk a nemzeti költészet világánál). Nemzeti Nénevelés. 1916. évf. és külön.); de van egy határozottabb nyoma is abban a kis alkalmi könyvben, melyet annak idején a Magyar Írók Kiadó Részvénytársasága tett közzé «Ezer év versekben. 896—1896». (Budapest. é. n. 92 l.) címen. Ez a gyűjtemény harmincegy költő negyvenhárom versét foglalja magában s négy korszakra csoportosítva adja az anyagot (—1301, 1301—1526., 1526—1800., 1800—1896.). Az itt kiadott történelmi vonatkozású költemények közül mindössze kilenc van meg a most megjelent kötetben. Benedek Marcell gyűjteménye huszonhárom megnevezett és tíz névtelen szerző nyolcvankilenc versét nyújtja s jobban alkalmazkodik a szokásos korszakbeosztáshoz. (Hún-mondák, A honfoglalás kora., Az Árpád-házbeli királyok kora., A vegyesházbeli királyok és a Hunyadiak kora., Török világ, német világ., Kuruc világ. A «csöndes évek», A nemzet ébredése., A szabadságharc., A szabadságharctól a kiegyezésig.) Az egyes korszakokra jellemző szemelvények előtt a történelmi háttért ismertető, rövid tájékoztatás olvasható.

A költemények egészben véve helyes érzékkel vannak kiválogatva. Az elmúlt idők kisebb-nagyobb eseményeit, alakjait, hangulatát többnyire nagy költőink elismert szépségű művei tükrözik (Aranytól tizenkilenc, Petőfőtől huszonegy vers van a kötetben), bár kétségtelen — s az efféle gyűjtemény természetéből következik, — hogy sokan még néhány más, szép költői alkotásunkat is szívesen látnák benne. Benedek az eposzokból szándékosan nem vett fel töredékeket, aminek helyességén bizonyára vitatkozni lehetne. Kár, hogy az Erzsébet királynéről szóló költemények közül egy sinos a kötetben. Az 1860-ból való rövidke népdal mellé, mely Kossuth nevét is említi, — a következő kiadásban talán a műköltészet idetartozó gazdag anyagából is ki lehetne választani egy, e nagy emberünk emlékéhez illő alkotást. (Széchenyi és Deák jelentőségét méltóképen glorifikálják Arany és Tóth Kálmán ódái.). A könyv azonban mostani alakjában is igen jó szolgálatot fog tenni a kitűzött célnak.

BAROS GYULA.

Zuber Marianne: A hazai németnyelvű folyóiratok története 1810-ig. Irodalomtörténeti tanulmány. Német Philológiai Dolgozatok XVIII. sz. Budapest. 1915. 8°. 121 l. Pfeifer F. könyvkereskedése. Ára 4 korona.

Zuber Marianne könyve a XVIII. századbeli magyarországi német folyóiratoknak nagy alapossággal megírt külső történetét és pontos tartalmi ismertetését adja. Tárgyalásában magasabb szempontokat érvényesít. Mint az európai szellemi áramlatok képviselőit és terjesztőit fogja fel ezeket a

sajtótermékeket; nyomon követi minden egyes cikkben a szálakat, amelyek az akkori európai szellemi egységhez fűzik. Különösen sikerült ebből a szempontból a könyv első fejezete, a Windisch erkölcsi irányú hetilapjairól és a Pressburger Zeitung mellékleteiről szóló rész.

Igen helyesen magyar szempontokat is érvényesít, noha önmagában is jelentős a hazai idegen nyelvű sajtó története, különösen a XVIII. században, amikor sokkal fontosabb tényezője volt a magyarországi szellemi életnek, mint manapság. Ismerteti ezeknek a lapoknak az álláspontját a magyarsággal szemben. A hazai németnyelvű folyóiratoknak ezt a korszakát a magyar irodalmi törekvésekkel való párhuzamosság és barátságos kölcsönhatás jellemzi, a magyar sajtóban ekkor még nem ismerik fel a későbbi komoly vetélytársat. — Azt is vizsgálja, hogy miképp találtak visszhangra az akkori német időszak sajtóban a magyar irodalom jelenségei. De ez a kérdésnek csak az egyik oldala. A sajtó történetében, minthogy a sajtó nem annyira új szellemi értéket ad, mint inkább aprópénzre váltja fel a nagy eszméket, a közönség ép olyan fontos, mint maga a lap. Mert a lap feltételezi a közönséget és értéke is főképen a közönségben van. Ki volt ezeknek a hazai német lapoknak a közönsége? Vajjon csak a magyarországi németek? Vagy, ami nagyon fontos a mi szempontunkból: a magyarság is? Annál, hogy ezek a lapok milyen állást foglaltak el a magyarsággal szemben, sokkal fontosabb, hogy a magyarság milyen állást foglalt el ezekkel a lapokkal szemben. Vajjon hatással volt-e az akkori német sajtó az első magyar folyóiratokra? Kérdések, amelyekre ugyancsak szerettünk volna feleletet kapni.

Nagyon zavaró a sok, néhol egész lapnyi német idézet; nem hisszük, hogy a szerző fordításában olyan sokat vesztek volna jellemző erejükből. Sőt a német folyóiratok vaskos köteteinek átolvasásával a szerző stílusába is nagyon sok idegenszerűség lopózott be.

Munkája végén a hazai németnyelvű folyóiratok bibliográfiáját és kronológiai jegyzékét adja 1810-ig, és több új adattal járul az eddigi kutatás eredményeihez. Növeli a könyv használhatóságát a betűrendes név- és tárgymutató is.

KÁDÁR JOLÁN.

Karl Lajos: Magyarország a spanyol nemzeti és a francia klasszikus drámában. Budapest, 1916. 8-r. 66 l. — Ára 2 K.

Milyen szellemi áramlat irányította a spanyol költők érdeklődését Magyarország felé, erre a kérdésre iparkodik megfelelni a szerző tanulmánya. Az anyagot két spanyolországi utazása alatt gyűjtötte. Kedvezőtlen közlekedési viszonyok a harmadik utat egyelőre megakadályozták. Főforrása természetesen Schaeffer kétkötetes munkája volt a spanyol nemzeti drámáról. Összeállításában nem az összehasonlító irodalomtörténet szempontja vezette. E helyett a történeti eseményeknek az irodalmi áramlatokra való behatását kutatta, az irodalmi hagyomány és a nemzeti izlés szerepét tanulmányozta.

Magyarországra a középkorban a nyugati írók figyelmét a szentek

életírásai terelték. A XVII. század spanyol drámaírói általában két forrásból meríthették a Magyarországra vonatkozó ismereteket: a szentek középkori életéből és az egykorú magyar-török haditudósításokból. Magyar vonatkozású színműveik tárgya, hőse történeti vagy költői személy. Vallásos vagy világi drámában szerepelnek. Mindkettőben a magyar vonatkozásokat egy századnál hosszabb időre meghonosította a spanyol nemzeti dráma megteremtője: Lope de Vega. Vega a magyar történelem nagyjai közül szerepelteti Erzsébetet, Anjou Károlyt, Endre királyfit, Hunyadi Mátyást, Kapisztrán Jánost. Regényes tárgyú magyar vonatkozású darabjainak hősei: Rolando de Hungria, Oliverio de Transilvania és egy névtelen magyar király (Rey de Hungria). Szerző utal az idevágó darabok forrására vagy a hasonló tárgyú földolgozásokra. Tartalmukat elemzi és megállapítja, hogyan tükröződtek a magyar történelem eseményei a spanyol drámaíró lelkében; teremtőképelete milyen költött eseményekbe szötte Magyarország vagy regényes magyar hősök nevét. Egy másik csoportba Vega azon színművei tartoznak, melyek forrása az irodalmi, költői hagyomány. Magyar vonatkozást szerző két színdarabban talált azok közül, melyek forrása olasz vagy francia eposz, illetőleg regény. Vega a magyar történelemben sok oly jellemre, eseményre talált, mely összhangban volt nemzetével, egyéni ízlésével, a spanyol dráma és színpad követelésével.

Vega utánczó magyar tárgyú történeti vagy regényes drámákat gyakran írtak. Ezek közül a szerző kiemeli Roxas Zorilla, Matos Fragoso és Antonio de Zamora egy-egy darabját. A XVII. század hadieseményei tükröződnek Bances Cándamo és kortársai magyartárgyú drámáiban. Alkalmi darabok, Spanyolország és Ausztria uralkodóinak családi összeköttetései miatt érdekelhették az egykorú színházjáró közönséget. Zamora magyar vonatkozású, vallásos, egy szentet dicsőítő drámája folytatkozásoktól nem ment. Szerző még elsorol néhány kétes vagy névtelen szerzőtől való spanyol darabot.

A XVII. század francia drámaírói Magyarországról a spanyol irodalom útján szereztek fogalmat. A magyar történeti vagy regényes tárgyú francia darabok spanyol forrásokra utalnak. Onnan vették át a magyar-török háború eseményeinek említését, a keresztény hősök dicsőítését. A szerző ismerteti La Caze, Boisrobert, Rotrou idetartozó darabjait. A XVIII. század gazdag francia drámairodalmában, a spanyol hatás elenyésztével, alig fvan magyar vonatkozású darab. Valóban érdekes kulturtörténeti kuriózumok ezek a magyar tárgyú dolgok. A nagy filológiai apparátussal megírt füzet Függelékében magyar szentek vatikáni képeiről szól a szerző. Ezek között Szent László és a kísértő ördög jelenete egyik eddig ismert írott forrásban sem található meg.

Z. B.

Euripides drámái. II. kötet. (Kyklops, Heraklidák, Hekabe, Andromache, Ótalomkeresők, Trójai nők.) Fordította, bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta: *Csengeri János*. Budapest. 1915. 368 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 5 kor.

Csengeri János, a kolozsvári egyetem tanára, aki a múltban egyebek

között Aeschylos, Catullus és Tibullus átültetésével szerzett örömet a klasszikus irodalom barátainak, újabban a nagy görög tragikus költő, Euripides drámáinak lefordításával öregbítette érdemeit. A sorozat első része (mely az Alkestist, Jont, a két Iphigenia-drámát és a Bakchansnöket tartalmazta) még 1911-ben jelent meg, a mostani kötet mintegy a teljes gyűjtemény befejező részét adja. A munka rég kiállotta az erre illetékes kritika tűzpróbáját, újabb bírálásra tehát — legalább e helyen — nem szorul. Azért midőn a könyvet olvasóink figyelmébe ajánljuk, csupán egy megjegyzésre szorítkozunk. Csengeri a jelen kötet Előszavát a végzett munka feletti örömeiben ezzel a fölkiáltással kezdi: Hoc erat in votis! Legyen szabad remélnünk, hogy e szavaival nem mondott búcsút annak, a klasszikus és a magyar irodalom közti, nemes közvetítő szerepnek, amelyre való rátermettséget annyiszor bebizonyította.

V. M.

Steinhofer Károly: A könyv története. II. rész. A könyv történeti fejlődése. (Iparosok Olvasótára. XXII. évf. 5.—6. szám.) Budapest. Lampel R. 1916. 94 l. Ára 1 kor. 20 f. — A szerző a magyar könyvnyomtatás és -kereskedelem történetét (l. Irod. IV. 64. l.) e füzetben kiegészíti a könyv általános történetével a legrégebb időktől a legújabb korig. Szól a könyv keletkezéséről, az ó-kor frott könyveiről, külső-belső berendezéséről, gyűjtőkről, könyvtárakról, kötésről, könyvdíszről, az írás és betű fajairól, a nyomtatás feltalálásáról és fejlődéséről, a jelennek idetartozó ezerféle mondanivalójáról; szóval mindenről, amit a könyvről s vele kapcsolatban el lehet mondani, s amit művelt iparosnak s általában művelt embernek erről tudnia kell és illik. Sajnos, az anyag gazdagságával a szerző nem tudott kellően megbirkózni s így füzetének igen sok aránytalansága van. Így például hiányos a könyvnek szakszerű leírása, viszont fölösleges adatok halmazát kapjuk olyan lényegtelen történeti jelenségeknek, melyek a kép egységét zavarják. Úgy látszik, a rendelkezésre álló források bősége vagy szűkszáványa okozta ezt az aránytalanságot. Az adatok megválogatásában s a források megítélésében sem volt eléggé óvatos; innen származnak tárgyi tévedései (pl. Árpáddal hat köre metszett alaptörvényeket adat a székeknek, 19. l.). Örvedetes volna, ha ezek a fogyatkozások, valamint a helyesírás következtelenségei s a gyakori sajtóhibák a füzet javított kiadásában már nem lennének meg.

T. V.

Id. Görgey István: Görgey Artur ifjúsága és fejlődése a forradalomban. Budapest. 1916. VIII+454. l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 6 kor. — E munka mintegy bevezető része a néhány évvel ezelőtt elhunyt szerző előbb (1885—1888) megjelent, «1848-ból és 1849-ből» című, háromkötetes emlékiratának. Megírását, illetőleg egybeállítását az a körülmény tette lehetővé, hogy még a szerző életében előkerültek (Szepes vármegye levéltárából) Görgey Artur — elveszettnek hitt — ifjúkori levelei. A könyv alapjában véve e levelek közlése s kiegészítése némi személyes vonatkozású és

kortörténeti följegyzésekkel, magyarázatokkal. Elsősorban a történetírók érdekléi s csak itt-ott — Petőfi, Vörösmarty és néhány más írónk nevével kapcsolatban — akadunk kisebb jelentőségű többnyire ismert, irodalomtörténetileg értékesíthető utalásokra. Ezeknek fölkeresését igen megkönnyíti a pontos Névmutató. A mű — már hősenél fogva is — megérdemli, hogy minél szélesebb körben olvastassék. V. M.

Évkönyv. Kiadja Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. Szerkeszti *Bánóczi József*. Budapest. 1916. 432 l.

Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat új Évkönyve a szokásos hivatalos közleményeken kívül számos szépirodalmi és tudományos dolgozatot foglal magában. Verseket írtak a kötetbe: Radó Antal (Hősök sírjai); Feleki Sándor, Kiss Arnold, Kova—Feuerstein Avigdor (Békeszimfonia); zsidó vallású magyar írók és tudósok jelentőségét fejtegetik: Krausz Sámuel, Klein Miksa (mindkettő Bacher Vilmosról ír), Vajda Béla (Szabolcsi Miksáról), Eisler Mátyás (Simon Józsefről), Heller Bernát (Kármán Mórról). A többi cikkek közül általánosabb érdeklődésre tarthat számot: Patai József: Háborús héber költészet a biblia után és Fürst Aladáré: Háborús mondák a bibliai hagyományban.

V. M.

Új füzetek és könyvek. *Balogh Ferenc: A debreceni református kollégium története*. Adattári rendszerben. Azaz a kollégium adattára a református konvent és egyetemes tanügyi bizottság által előirt pontozatok keretében. Debrecen, 1915. 782 l. Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdája.

Békássy Ferenc: Elmerült sziget. Versek. Budapest, 1915. 119 l. Lampel R. bizománya. Ára 3 kor.

Szini Gyula: A tűzfészek. Regény. Budapest, 1916. 178 l. Légrády-kiadás. (Legjobb könyvek. 173. sz.) Ára 80 fill.

Szász Menyhért: Bőrharisnya, a cserkészek diadata. Sopron, 1916. 184 l. Röttig G. kiadása. Ára 3 kor. 60 f.

Szomaházy István: Mesék az írógépről. Budapest, 1916. 32 l. Singer és Wolfner-kiadás. (Milliók könyve. 2. sz.) Ára 24 fill.

Farkas Pál: Egy önkéntes naplója. Budapest, 1916. 32 l. Singer és Wolfner-kiadás. (Milliók könyve. 3. sz.) Ára 24 fill.

Sebestyén Gyula: A magyar rovásírás hiteles emlékei. Budapest, 1915. 174 l. (Ívrét-alak. 18 műmelléklettel és 54 ábrával.) A M. Tud. Akadémia kiadása. Ára 30 kor.

Motz Atanáz: Oswald von Wolkenstein élete és költészete tekintettel magyar vonatkozásaira. Budapest, 1915. 91 l. Élet nyomda. A cisterci rend kiadása.

Solymossy Sándor: A vadász temetése. Egy népszerű kép származástörténete. Budapest, 1916. 25 l. Hornyánszky-nyomda. (Különlenyomat az Ethnographia 1915. évf. 4—6. számából.)

Szírbi Antal: A legmodernebb aesthetika. A régi és az újmódi költészet. — Rákosi Jenő, Ady Endre és táboraik a fiziológia szögéből nézve Budapest, 1916. 24 l. (Hoffmann J. nyomdája). Ára 1 kor.

Endrei Zalán: A Névtelen Jegyző. Szomorújáték egy felvonásban. Budapest, 1915. 44 l. Rényi K. kiadása. Ára 1 kor.

Ifj. Szász Béla: Háborús versek. 1915. Budapest, 1915. 30 l. Franklin-nyomda. (Az összes bevétel a vak katonáké.) Ára 50 fill. Megrendelhető az Országos Hadsegélyző Bizottságnál. Budapest. Országház.

Uray Sándor: Örökzöld koszoru hőseink sírhalmára. Debrecen, 1916. 160 l. Hoffmann és Kronovitz kiadása. Ára kötve 1 korona. Tartalom: I. Elmélkedések. II. Imádságok. III. Halotti Énekek, emlékversek. Búcsúztatók.

Jókai Mór: Egy nagy élet apró emlékei. II. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Kéky Lajos. Budapest. 1916. 64 l. Révai-kiadás. (Olcsó Jókai: 211. sz.) Ára 40 fillér.

Jókai Mór: Petőfi eszmecsirái és egyéb följegyzések. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Baros Gyula. Budapest. 1916. 64 l. Révai-kiadás. (Olcsó Jókai: 212. sz.) Ára 40 fillér.

France Anatole: Coignard abbé véleményei. Epikur kertje. Fordította Salgó Ernő. Bpest. 1916. 330 l. Révai-kiadás. (Világ-könyvtár.) Ára 1 K 90 f.

Finkegy Ferenc: Ellenvélemény a sárospataki akadémia áthelyezésének kérdéséhez. Különnyomat a Sárospataki Református Lapok 1916. évi 15. számából. Sárospatak. 1916. 96 l.

Palyánk hősi strjára emlékül. Kiadja a gyászoló család. (A hősi halált halt dr. Györe Pál budapesti ügyvéd, tart. hadnagy temetése alkalmából tartott beszédek gyűjteménye.) Máramarossziget. 1916. 16 l. Wizner és Dávid könyvnyomdája.

Mácsa János: A modern magyar dráma. Tanulmányok, jegyzetek. Ungvár. 1916. 56 l. (Szerző kiadása.) Ungmegyei könyvnyomda. Ára 2 kor. (Megrendelhető a szerzőnél: Budapest. VII. Dohány-u. 57. sz. III. 10.)

Bózsing Fanny: Rozmaring hercegnő. Regény. Budapest. 1915. 215 l. (Athenæum-nyomda.) A szerző kiadása. Ára 3 kor.

Herzeg Géza: Végig Szerbián. Az osztrák-magyar, a német és a bolgár hadsereggel a balkáni harctéren. Budapest. 1916. 201 l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor.

Bródy Sándor: Új erkölcsök. A nap lovagja. Budapest. 1916. 252 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 4 kor.

Werner Gy.: Szerencse fel. Regény. 3 kötet. Budapest. 1916. 127, 126 l. (Egyetemes regénytár XXXII. 1—3. sz.) Ára 3 kor. 60 f.

Lőrinczy György. Az özvegy falu. Komáromi Katz Endre és Mühlbeck Károly képeivel. Budapest. 1916. 169 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor. 60 f.

Csergő Hugó: A mi szívünk asszonya. Regény. Budapest. 1916. 299 l. Dick-kiadás. Ára 4 kor.

Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem. Képek a középiskolából. Vértes Marcell rajzaival. Budapest. 1916. 185 l. Dick-kiadás. Ára 3 kor.

- Kövágóeörsi Kuthy Béla gr.: Költemények.* Kolozsvár. 1916. 58. l. Stief-nyomda. (Budapest, Kókai L. bizománya.) Ára 2 kor.
- Pásztor József: Tűz! Hábórus tréfák.* 3. kiadás. Új párbeszédekkel. Budapest. 1916. 94 l. Légrády-kiadás. Ára 1 kor.
- Lázár István: Eszter.* Napkeleti történet. 3. kiadás. Budapest. 1915. 208 l. Szerző kiadása. (Rényi K. bizománya.) Ára 3 kor.
- Lázár István: Hágár.* Napkeleti történet. Nagyvárad. 1915. 103. l. (Budapest, Rényi K. bizománya.) Ára 2 kor.
- Molnár Ferenc: Fehér felhő.* Mirákulum 1 felv. 5 változásban. Budapest. 1916. 112 l. Franklin-kiadás. Ára 1 kor. 50 f.
- Voinovich Emil: A mi hőseink.* Tisztjeink hőstettei a világhábóruban. V. E. vezetése alatt szerk. Veltzé Alajos. Közreműködtek: Reich Árpád, Benedek Elek és Benedek Marcell. A könyv díszítése Helbing Ferenc munkája. Budapest. 1916. 207 l. Franklin-kiadás. Ára 6 kor.
- Kenedi Géza: Naiv emlékiratok.* Budapest. 1916. 47 l. Franklin-kiadás. (Magyar Könyvtár. 809. sz.) Ára 30 f.
- A világhábóru naplója.* 8. sz. Az 1915 jún.—júl. események. Budapest. 1916. 94 l. Franklin-kiadás. (Magyar Könyvtár 785—6. sz.) Ára 60 f.
- Ganghofer Ludwig: A zarándokút.* Ford. Benedek Marcell. Budapest. 1916. 87 l. Franklin-kiadás. (Magyar Könyvtár 810—11. sz.) Ára 60 f.
- Hegedűs István: Schaeaeus Ruinæ Pannonicae c. epikus költeménye.* Budapest. 1916. 31 l. Akadémiai kiadás. Ára 60 f.
- Új Nyelvemléktár.* Bécsi kódex. Közzéteszi Mészöly Gedeon. Budapest. 1916. 272 l. Akadémiai kiadás. Ára 8 kor.
- Jókai Mór: Görögtűz.* Elbeszélések mindenféle igazhívó népek történetéből. 2 kötet. Budapest. 1916. 143, 200 l. Révai-kiadás. (Olesó Jókai 213—217. sz.) Ára 2 kor. 80 f.
- Jókai Mór: Sirkőalbum.* Budapest. 1916. 165 l. Révai-kiadás. (Olesó Jókai 218—219. sz.) Ára 80 f.
- Jókai Mór: Humoros apróságok.* Budapest. 1916. 61 l. Révai-kiadás. (Olesó Jókai.) Ára 40 f.
- Gyökössy Endre: Honvéd.* Új versek. Debrecen. 1916. 80 l. Csáky Ferenc kiadása. Ára 1 kor. 50 f.
- Gábor Andor: A polgőr és egyéb jelenetek.* Budapest. 1916. 159 l. Dick-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.
- Szabó László: A modern ujságírás.* Budapest. 1916. 221 l. Dick-kiadás. Ára 4 kor.
- Bálint Jenő: Ópium.* Elbeszélések. Budapest. 1916. 115 l. Népszava-kiadás. Ára 3 kor.
- Vanczák János: Vér és vas.* Versek, dalok. Budapest. 1916. 63 l. Népszava-kiadás. Ára 1 kor.
- Szántó Róbert: A déli végeken.* Költemények. Budapest. 1916. 57 l. Scholtz-kiadás. Ára 2 kor.
- Farkas Pál. Az üteg.* Egy önkéntes naplója. Második félév. Mühlbeck Károly rajzaival. 10. ezer. Budapest. 1916. 143 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Földes Imre: Grün Lili. Vigjáték 3 felv. 2. kiadás. Budapest. 1916. 144 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.

Heltai Jenő: Family-hotel. Budapest. 1916. 64 l. Singer és Wolfner-kiadás (Milliók könyve 7. sz.) Ára 24 f.

Nádas Sándor: Kávéház. Vigjáték 3 felv. Budapest. 1916. 109 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.

Szomorú Dezső: Hermelin. Színmű 3 felv. Budapest. 1916. 150 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Tormay Cecile: A régi ház. Regény. Batthyány Gyula gr. rajzaival. 2. kiadás. Budapest. 1916. 239 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 4 kor.

Nagy Samu: A Kárpátokból. Háborús visszhang. Budapest. 1916. 74 l. Athenaeum-kiadás. (Modern Könyvtár 493—5. sz.) Ára 60 f.

Dobos István: Repülőgéppel a fronton. Egy hadipilóta feljegyzései. Budapest. 1916. 47 l. Athenaeum-kiadás. (Modern Könyvtár 499—500. sz.) Ára 40 f.

Bibó István: Nietzsche. Tanulmány. Budapest. 1916. 101 l. Athenaeum-kiadás. (Modern Könyvtár 501—4. sz.) Ára 80 f.

Ifj. Hegedűs Sándor: Az élet tüze. Kelet regéje. Budapest. 1916. 77 l. Athenaeum-kiadás. (Modern Könyvtár: 505—7. sz.) Ára 60 f.

Wilde Oszkár verseiből. Ford. Babits Mihály. Budapest. 1916. 50 l. Athenaeum-kiadás. (Modern Könyvtár. 508—9. sz.) Ára 40 f.

Nyáry Andor: Ahol a honvédek járnak. Budapest. 1916. 164 l. Benkő-kiadás. Ára 3 kor.

Felber Pál: Negyvennégyesek a világháborúban. Versek. Ő fensége József főherceg emlékezésével. Kaposvár. 1916. 157 l. (Budapest. Dick M. bizománya.) Ára 3 kor.

Lázár Miklós: Magyarok dalolnak. Budapest. 1916. 187 l. Dick-kiadás. Ára 3 kor. 50 f.

Kosztolányi Dezső: Bűbájosok. Novellák. Budapest. 1916. 266 l. Franklin-kiadás. Ára 3 kor. 50 f.

Lakatos László: Tavaszjáték. Regény. Budapest. 1916. 240 l. Franklin-kiadás. Ára 3 kor. 50 f.

Kollányi Boldizsár: Vértoltok. Énekeszó a fõrgetegben. 1914—1916. Nagyvárad. 1916. 166 l. Szerző kiadása. (Budapest. Lampel R. bizománya.) Ára 4 kor.

Papp-Váryné Sziklay Szeréna: Háborús visszhangok. Költemények. Budapest. 1916. 112 l. (Keleti G., Gebauer Ernő stb. rajzaival.) Pfeifer F. bizománya. Ára 4 kor.

Hevesi Sándor: Egy magyar nábob. Színjáték 5 felv. Jókai Mór regényéből színpadra átdolgozva. Budapest. 1916. 147 l. Révai-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.

Biró Lajos: A diadalmas asszony. Regény. 2. kiadás. Budapest. 1916. 156 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Gárdonyi Géza: Szunyoghy miatyánkja. Regény. Budapest. 1916. 254 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 4 kor.

Szekfű Gyula: *Mit vétettem én?* Ki gyalázta Rákóczit? Budapest. 1916. 143 l. Dick-kiadás. Ára 2 kor. 50 f. (Második kiadása is van.)

Szép Ernő: *Élet, halál*. Budapest. 1916. 310 l. Dick-kiadás. Ára 4 kor.

Gulyás Pál: *Mátyás király könyvtára*. Budapest. 1916. 68 l. Franklin-kiadás. (Olcso Könyvtár 551—2. sz.) Ára 40 f. (Ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 124 l.)

Diószeghy Tibor: *Pajkos strófák*. Budapest. 1916. 62 l. Müller J. kiadása. Ára 1 kor. 50 f.

Peterdi Andor háborús versei. 1914—1916. A költő arcképével. Budapest. 1916. 143 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Szabolcska Mihály: *Szívem szerint*. Versek. 1912—15. Budapest. 1916. 157 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Szederkényi Anna: *Amig egy asszony eljut odáig*. Regény. Budapest. 1916. 351 l. Athenæum-kiadás. Ára 1 kor. 90 f.

Herczeg Géza: *Avanti*. Képek az olasz harctérről. Budapest. 1916. 208 l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor.

Pogány Dániel: *Az élet komédiája*. Regény. Budapest. 1916. 183 l. Benkő-kiadás. Ára 3 kor.

Rózsa Dezső: *Shakespeare látomása*, halálának 300. évfordulóján. Drámái költemény. Budapest. 1916. 46 l. Franklin-kiadás. Ára 2 kor.

Shakespeare: *A velencei kalmár*. Ford. bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Radó Antal. Budapest. 1916. I, 69 l. Franklin-kiadás. Ára 3 kor. (A Kisfaludy-társaság új Sh.-kiadása. 13. sz.)

Shakespeare: *Ahogy tetszik*. Újból ford. Rákosi Jenő. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Alexander Bernát. Budapest. 1916. XXVIII, 158 l. Franklin-kiadás. Ára 3 kor. (A Kisfaludy-társaság új Sh.-kiadása. 16. sz.)

Helyreigazítások; 1915. évf. 209. l. 13 sor: kiadott helyett olv. előadott. — 328. l. 29-ik s.: 1895 h. olv. 1915. — 1916. évf. 57. l. 42. s.: 31 h. olv. 37. — 57. l. 17. s.: Altauernek h. olv. Altanernek. — 69. l. 22. s.: Torma h. olv. Tormay. — 74. l. 4. s.: Pittrof h. olv. Pitroff. — 80. l. 2. s.: N. h. olv. U. — 116. l. 2. s.: Karadzios h. olv. Karadsics. — 117. l. 12. s.: A «táncosnő» h. olv. «A táncosnő». — 118. l. 33. s.: Cirbusz h. olv. Cirkusz. — 120. l. 32. s.: Sajó h. olv. Hajó. — 125. l. 9. s.: Attarante h. olv. Attavante. — 129. l. 9. s.: elbeszélését h. olv. elbeszélés-kötetét. — 136. l. 24. s.: 12. sz. h. olv. 1915. évf. 12. sz. — 151. l. 1. s.: Árgád h. olv. Árpád. — 190. l. 5. s.: Bírói h. olv. Bíró. — 198. l. 11. s.: lét»arei h. olv. létharcai. — 217. l. 17. s.: Gyula h. olv. Antal. — 227. l. 6. s.: Gemény h. olv. Kemény. — 230. l. 16. s. és 243. l. 2. s.: Szegfű h. olv. Szekfű. — 231. l. 24. s.: Móric h. olv. Mária. — 246. l. 28. s.: kártyázásról h. olv. Kártyavárról. — 254. l. 39. s.: Stripszky h. olv. Sztripszky. — 309. l. 15. s.: Hivatal által h. olv. Hivataltól közrebocsátott. — 341. l. 9. s.: élni h. élni fog.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

AZ «IRODALOMTÖRTÉNET» 1916. ÉVFOLYAMÁHOZ.

- a 49, 114; *Dalmady Győző* 391.
 (a), *A Szent-István Akadémia* 343–345.
 a – a. 404; *Háborús versek* 231; *Keresztény kultúra* 318; *Sebők Zsigmond* 319.
 A. A., *Jászkúnok énekelnek* 418.
 A. B. 299, 388; *Egy furcsa dráma* 299.
 Abádi (Ágoston János) 335.
 Abonyi, *Levelek* 144.
 Abonyi Lajos 87, 102, 197.
 Ábrahám Ernő, P., *Katonanóták* 66.
 Ábrányi Emil 79, 335; *Lord Byron* 267.
 Ábrányi Kornél 249, 350; *Edmund párbaja* 242.
A Cél 46, 113, 216, 299, 388, 412.
 Ács Mihály, *Zongedező mennyei kar* 234.
 Ács Sarolta, *Kiadatlan Shakespeare-fordítások* 329.
Actio curiosa 61, 193.
 Addison, *Spectator* 207, 317.
 Adorján Andor, *Görgei* 337.
 Ady Endre 51, 114, 122, 129, 132, 135, 137, 142, 144, 145, 229, 240, 252, 253, 309, 318, 335, 339, 388; levele Móríz Zsigmondhoz 72; kolozsvári kritikusaírók 238; – és Gyóni Géza 243–244; – és Rákosi Jenő 249; magyarsága 323–324, 324; *Gyűlölet és harc* 224, *Az én kálvinistaságom* 332; *Egy újú költő* 332; *A föltámadt Jókai* 332.
 Acneas Sylvius, *De duobus amantibus* 5, 6, 81, 84.
 Ágai Adolf 302, 315, 330, 337; *Por és hamu* 174; *Égy magyar Hansen* 293; *Új hantok* 293.
 Agárdi László, *Kemény Zs. és az olvasók* 57, 196; *Kemény Zs. és a papság* 237–238; *Kemény Zs. idealizmusa és realizmusa* 338.
 Ágner Lajos, *Magy. irodalomtört. tárgyú cikkek az 1914–5. évi középisk. értesítőben* 75.
 Ágoston János 335.
A Gyűjtő 216.
A Hét 46, 113, 216–217, 299–300.
 a. j. 57, 58, 129, 231, 317, 318, 319, 404, 405; *Bánk bán százötvenedszer* 232; *Hetven év* 318; *Széljegyzetek a kath. sajtó ügyéhez* 405.
 Akadémia, Magy. Tud. 47–48, 49, 74, 115, 119, 120, 140, 186, 192, 195, 199, 210, 220, 245, 303, 306, 343, 394; tagjainak irod. munkássága 1915-ben 218; nagy jutalom 342; új tagjai 342.
Akadémiai Értesítő 48–49, 56, 114, 218, 305–306, 391.
 Akáts Ferenc 202.
 Á. L. 155.
 Alapi Gyula, *Ki volt az «Aranyember»?* 74–75.
 Alba Nevis, *Bibor* 339, 388.
 Albini, *Die gefährliche Tante* 236.
 Aleph, *Az Ady Endre kálvinistasága* 335.
 Alexander Bernát 44, 68, 138, 153, 197, 198, 200, 248, 255, 333, 401, 422; *Megemlékezés Kármán Mórról* 116; *A világírod. és világháború* 162; *Jelentés az 1915. évi Gregus-jutalomról* 227; *Die Zukunft d. Theaters* 248; *Aus d. Zeit d. Türkennot* 248; *Voinovich G. Madách-könyve* 325; *Warum Lustspiele altern* 334; *Shakespeare a világírodalomban* 392–393; *Hamlet* 394; *S. Sebők* 416.
 Alexics György 321.
 Alfa, *Budapest* 122.
Alkotmány 49–50, 114–116, 145, 219–220, 307–308, 391–392.
Allgemeine Rundschau 306.

- Allgemeine Zeitung* 173.
Almanach Nemzeti- 241; *Az OM. IKE.*
Háborús —-ja 303, 329; *Somogy-Tolnai Hadi*- 503.
 Almási Tihamér 325.
 Alscher Ottó 314.
Alshakespearei drámák 57.
 Alszegehy Zsolt 61, 66, 119, 127, 128, 134, 147, 193, 197, 202, 236, 240, 241, 257, 258, 259, 326, 342, 412; *A magy. reformáció és antireformáció temetési énekei* 234—235; *Felelet Trócsányi Z.-nak* 322.
 Altaner, Bruno *Dietrich v. Bern in d. neueren Lit.* 57.
 Amade László 276 279 320.
 Ambrosius 63.
 Ambrus Zoltán 126 391; *A holnap irodalma* 145; *Görgyi A. leveleiből* 305; *Irodalmunk Németországban* 339.
 Aminov, Iván 123.
 Ammianus Marcellinus 172.
 Amos Vilmosné, *Mesés délutánok* 139.
 -án 47, 120, 221, 302, 304, 390.
A Nap 46, 114, 217, 300.
 Andaux, Marguerite 120.
 Andor József 129, 318, 344; *Kultúránk válsága* 58, 129, 232.
 András herceg 144.
 Andrásy Gyula gr. 306, 385; *Kinek bűne a világháború?* 217.
 Andrásy Miklós 384.
 Andree Károly 173.
 Angerianus 84.
 Angyal Armand 344.
 Angyal Dávid 153, 257, 259, 322, 422.
 Anka János 115, 308, 404; *A háború költője* 58; *A Szózat költője* — *Grün Lili* 115; *Bánk bán* 116; *A jövő irodalma* 307—308.
 Anonymus 35, 36, 233.
 Antal Géza 127.
 Antal Miklós, *Hangulatok* 385.
 Antropp, Theodor, *Wiener Theater* 138, 247, 333, 334.
 Ányos Pál 399; *Im koporsód ajtajánál* . . . 128.
 Apácai Cseri János 419.
Apollonius históriája 202—203.
 Apor István b. könyvtára 63.
Apor-kódex 189.
 Apponyi Albert gr. 302, 304, 318, 325, 344; *A ker. világnézet és tudományosság* 344.
Aradi Kölcsey-Egyesület Évkönyve 413.
 Aranka György Magyar Nyelvművelő Társasága 363—376.
 Arany-család, nemessége 391.
 Arany János 20, 42, 45, 51, 52, 53, 70, 102, 117—118, 137, 162, 189, 196, 212, 222, 243, 263, 316, 325, 387, 394, 408, 418, 424; bécsi útja 76; levelezésének jegyzéke 176; egy adat életéből 203—204; Shakespeare és — 227—228; — és Gyulai első találkozása 236; — és a helyesírás 241; leveleiből 241; a csehekről 249; humora 312; *Telemrehevás* 48, 64, 69, 136, 139, 317; *Szondi két apródja* 107—108; *Toldi* 140, 156, 228, 403—404; *Toldi Szerelme* 170, 412; *Toldi Estéje* 170, 321; *Zách Klára* 166; *Török Bálint* 166; *A tetélleni halom* 166, 196; *A képmutogató* 291—293, személyes vonatkozásai 167—179; *Bolond Istók* 169, 310; *Endre királyfi* 170; *Buda halála* 170, 423, csodás elemei 196; *Őszikék* 179, 228; *Előhang* (Csabához) 196; *Pázmán lovag* 279; *Szibinyáni Jank* forrásaihoz 288—291; *Falu bolondja* 310; *Macbeth-ford.* 222; *A hegedű* 421.
 Arany János-Társaság 212.
 Arany Juliska 174, 293.
 Arany László 175, 176, 177; *Déliabok hőse* 329.
 Arányi Erzsébet 240.
Arbeiter-Zeitung 306—307.
Archaeologiai Értesítő 267.
Archivum, Magyar Zsidó Hadi 329, 413.
Árgirus 140, 325.
 Ariosto 17, 287—288.
 Aristophanes 334.
 Aristoteles 225.
 Arpad, *Lustig-traurige Zensurgeschichten* 56.
 Artim M. 188.
A Társaság 217, 300—301.
A Tett 114, 217, 254, 301.
Athenaeum 50, 160, 200, 263, 307.
 Attila 411; kincsének felirata 404.
Auróra 151, 403.
Auróra-kör 396.
Az Est 47, 48, 115, 116, 117, 220—221, 247, 301, 388—389.
Az Elet Könyvei 119, 210, 349—350.
Az Érdekes Újság 46—47, 116, 304.
Az ky Wethy Sghedelmet . . . 75.
Az Újság 47—48, 117—121, 221—223, 302—305, 389—391.

- B. 173; *Madarász Flóris* 134.
 B. A. 139, 248; *Sárossy Gyula* 249.
 Baán Achilles, Nádasdi, *Malonyay Dezső* 300.
 Babinger, Franz 296.
 Babits Mihály 51, 122, 134, 135, 136, 142, 144, 198, 229, 241, 255, 257, 259, 333; *Miatyánk* 79; *Játszótam a kezével* 122, 319; *Wilde O. verseiből* 318; *Recitativ* 319, 332—333, 333, 339; *Fiamhoz* 333; *A fiatal katona* 333; *Husvét előtt* 333; *Shakespeare-ünnephez* 333; *A m. irodalom helye a világirodalomban* 339.
 Bacon, Corinne, *What makes a novel immoral?* 409.
 Badics Ferenc 79, 285, 306.
 Bajoni Kata 85.
 Bajtay Mihály, *Gyöngyvirágkisasszony* 68.
 Bajza József 65, 89, 151, 186, 226, 281, 284, 285, 286, 289, 336; levele anyjához 322; *Epigramma teoriája* 281, 283, 285.
 Bakchylides 213.
 Bakonyi Károly, *Mágnás Miska* 252, 330.
 Baksa Sándor 51—53, 63, 69—70, 70, 71, 73, 140, 148, 180—81, 183, 197, 258, 316, 335, 392, 417; kiadatlan munkái 47; — gyász-ünnepély 48; egyes művei 51—53; élmények és emlékek költészetében 311—312; *Dáma* 70, 181, 316; *Ilász-ford.* 140, 213, 280; *Pusztai találkozás* 181; *A király futára* 316; *A fejletlen szobor* 324.
 Balassa Ármin, *A cégér* 339.
 Balassa Bálint 6, 7, 78, 81, 82, 83, 84, 86, 264, 265, 288, 306, 395, 399, 400, 418.
 Balassa Ferenc 306.
 Balassa Fruzsina, Szklabonyai 84, 85.
 Balassa József 155, 257, 259.
 Balassa Menyhért 4.
 Balázs Béla 328, 339; *Lélek a háborúban* 318, 414; *A Magyarországnak* 339; *A háború esztétikai veszedelme* 413.
 Balázs Frigyes 121.
 Balázs József, *Versek, dalok* 217.
 Balázs Sándor 121, 325; *Die Frau des Andern* 333.
 Bálint Lajos 135, 145, 240, 256, 339.
 Balla Ernő 300.
 Balla Ignác 121, 253.
 Ballagi Aladár 242, 243, 249, 318, 328; *Az igazi Rákóczi* 329, 391.
 Ballagi Mór 331.
 Balogh Ferenc, *A debreceni ref. kollégium tört.* 126.
 Balogh György, Vasadi, *Ahol az ágyú szól* 124, 229; *Kék vizek mellett* 142, 229.
 Balogh, Paul, *F. Deák in der Wiener Hofburg* 416.
 Balogh Sámuel, Almási 285.
 Bán Aladár 134, 344, 411.
 Bánffy György gr. 143, 365, 372.
 Bánffy Miklós gr. 150, 221—222, 250, 253, 255, 301.
 Bánóczy József 315.
 Bányai Elemér 46, 47, 49, 56, 63, 66, 71, 72, 113, 114; *Emlékkönyv* 388, 390, 415.
 Barabás Ábel, *Harci szonettek* 131.
 Barabás Albert, *Magy. tudományos intézet Konstantinápolyban* 301.
 Barabás Béla 390, 414.
 Barabás Miklós 216.
 Barakonyi Ferenc 287, 288.
 Bárány Boldizsár, *Árpádház* 397.
 Baranyai Decsi János, *Syntagma* 129.
 Baranyai Zoltán 259, 265.
 Baranay József 74; *A nagymenyéri boszorkányok* 75; *A komáromi nyomdászat és sajtó* 136, 265.
 Baráth Imre, *Hogyan neveljünk pennás embereket?* 313.
 Barcsay Ábrahám 130, 194, 320—321.
 Barcza József, *Obskurus emberek levelei* 251.
 Barczafalvi Szabó Dávid, *Szigvart* 128.
 Bárd Miklós 198, 240, 385; *Költeménye* 63, 125—126, 137—138, 240, 416.
 Bárdos Artur 246.
 Barla-Szabó Titusz, *A Hallotti Beszéd a román filológia világtudásában* 127.
 Baros Gyula 147, 174, 257, 430.
 Barta Lajos 333; novellái 47; *Egyszerű szívek* 72; *Szerelem* 299, 301, 302, 318, 323, 331; *Az ige terjedése* 318, 339; *Macskazúgban* 323, 332; *Az átdolgozott vén bakancsos* 331—332.
 Bartalis Antal 75.
 Bartels, *Nationale od. universale Literaturwissenschaft* 236.
 Bartha József 64, 134, 237, 322, 325, 344, 411.
 Bartók György, *Erdélyi János gondolkozása* 129.

- Bartók Lajos 328.
 Barts Gyula, *M. Borsos Tamás* 130.
 Báthory Zsigmond 297.
 Batizi András 190, 250; *Isak patriárka házassága* 60.
 Battyhány Ádám 54, 123.
 Battyhány Ferenoné, Poppel Éva 54.
 Battyhány Ignác gr. 365.
 Bauer, Wilhelm 314.
 Baumgarten, Paul Maria, *Turan* 306.
 Bayer József 231, 247, 333; *Nő mint zöldszemű szörnyeleg* 127; *Magy. színészeti kuriózum 1802-ből* 316—317; *Vázlatok a magy. művészet múltjából* 321, 405; *Egy magy. beszély «Romeo és Julia»-motívuma* 386; *Shakespeare drámái hazánkban* 394; *Othello-motívum két magy. vígjátékban* 404; *Schiller a magy. színpadon* 416—417.
 Beaumarchais, *Figaro házassága* 409.
 Bebek Ferenc 2, 3, 4.
 Beck, K. 195.
 Bécsi Képes Krónika 129—130, 277.
 Bécsi kódex 328.
 Bede Jób, *Mezei Mór* 256.
 Békássy Ferenc, *Elmerült sziget* 253, 332.
 Békefi Remig 147.
 Béla király jegyzője, l. Anonymus.
 Beleznay Miklós 236.
 Belohorszky Lajos 322.
 Bencze József, *Karácsonyi katona-csomagok* 248.
 Bene Ferenc 409.
 Benedek Aladár 113, 115, 120, 123, 140, 145, 242.
 Benedek János, *A magyar tanítónő* 343.
 Benedek Marcell 112; *A francia Fehér Anna* 204—205; *A magy. nemzet története a költők dalaiban* 333, 430
 Beniczkyné Bajza Lenke 318.
 Benkő István 295.
 Benkő József 130.
 Beöthy László 220.
 Beöthy Zsolt 42, 46, 57, 72, 73, 153, 192, 197, 198, 200, 213, 222, 258, 278, 304, 305, 309, 347, 391, 397, 398, 419, 422; *Baksay S. ravatalánál* 49, 56; *A Komáromi Kalendárium* 74; *Adalékok az esztétikai lélektanhoz* 117; *A háború költészetünkben* 162; *A háború és a kultúra* 162; *Zrínyi M. emléke* 162; *Nemzetünk léharcai költészetünkben* 198; *Shakespeare és Arany* 222, 227—228, 386; *Jelentés az 1915-i Péczeley regénypályázatról* 305; *Márta Terézta emlékkünnepe* 396.
 Bercezk Árpád 325, 342, 385, *Hímfy dalai* 222.
 Berde Mária 127, 317, 391.
 Berecz Sándor, *Apollónius*-kiad. 202.
 Beregszászi Pál 371; *Versuch* stb. 371.
 Berend Miklós, *Harctéri naplóm* 318, 324, 334, 337, 338, 391, 414, 418.
 Berk Mária 141.
 Berki Miklós 73.
Berliner Tageblatt 50—51, 121, 221, 223, 256, 308, 327.
 Bertha Ilona, *Isten áldd meg a magyart* 138.
 Berze Nagy János 61.
 Berzeviczy Albert 120, 198, 220, 305, 333, 344; *Shakespeare és a nemzeti lélek* 222, 386; *Shakespeare u. dte ung. nationale Psyche* 248; *A Dunántúli kultúrai hagyományai* 309; *Shakespeare emlékezete* 396.
 Berzeviczy István, *Nemzeti egyéniség az irodalomban* 385.
 Berzsenyi Dániel 181, 226, 263, 282, 294, 398, 402, 408, 416.
 Bésán-díj 343.
 Bessenyei György 65, 239, 320, 393, 396, 398; *gúnyverse Teleki József gr. ellen* 61; *levelezéséhez* 236; *-kéziratok a Ráday-ktárban* 236; *első drámája* 322; *Tarimenes* 194, 236; *Philosophus* 67; *Buda trag.* 236; *Hunyadi László* 322.
 Bessenyei Mihály 36.
 Bessenyei Sándor, *Milton-ford.* 194.
 Bethlen Elek gr. 368.
 Bethlen Gábor 241.
 Bethlen Miklós gr. 370.
 Beythe István 241.
 Bezerédy Imre búcsúzó éneke 163.
 b. f. 129, 131, 232, 318; *Nemz. Színház* 232; *Színházi esték* 232; *Egy-két szó kultúránk válságához* 317.
 B. Gy. 267, 339, 351.
 biblia 70, 316, 417.
 Bider Endre 50.
 Binder Jenő 148; *Das ung. Soldatenlied* 308, 416; *Das ung. Volk in seinen Liedern* 416.
 Bihar Antal, *Werke d. ung. Dichters A. Petőfi* 324.
 Bíró L., *Petőfi Zoltánt kicsapták* 138.
 Bíró Lajos 132, 139, 405, 415; *A cárnő* 223, 315, 329, 330, 345, 348, 425—426, 428; *Dadalmas asszony* 337; *Rablólovag* 348, 424—425.

- Bíró Vencel, *Az erdélyi fejedelmi hatalom* 343.
- B. J. *A 33-as aradi bakák nótái* 418.
- bj., *Ujabb regényeink* 131.
- B. K. 64, 326; *Szabaddkőművesek a temetőben* 64; 64; *Fenyő Miksa — a magyar Helikónon* 134; *A Nyugatosok életkultusza* 134; *Irodalom a háború után* 145; *Eötvös K.* 326; *A Szekfü-ügyhöz* 326; *A szabadkőművesség és a Gileád* 327; *A Világ «elsüllyesztése»* 327.
- bk., *A Babits-ügyhöz* 134; *Deutsch Lajos Hatvamból* 134.
- B. L., *Könyvek közt* 69; *Háborús könyvek* 133.
- Blaskó Mária, *Uj Magyarországnak* 237, 240.
- Bleyer Jakab 125, 127, 340; *Egy osztrák író a magy. népdalról* 152 — 153; *Fr. Schlegel am Bundestage in Frankfurt* 226, 238.
- Bod Péter 382 — 383.
- Bodnár Gáspár 344.
- Bódi Jusztnin 344.
- Bodó János, Szentmártoni 354.
- Bodola Gyula, *Dobó István a magyar költészetben* 162.
- Bodor Aladár, *Eötvös* 127.
- Boér Sándor, *Othello-ford.* 387.
- Bogáthi Fazekas Miklós 110 — 111; *zsoltárai* 130.
- Bogisich Mihály 344.
- Bolte, Joh. 340, 420.
- Bolyai Farkas, és Shakespeare 316; *II. Mohamed* 59; *Párisi per* 395, 398.
- Bolza Gyula, 224. *Az eljövendő magyar irodalom* 307.
- Bonfini 295, 370.
- Borbély Ferenc, *Félszázad a Magvető életéből* 131.
- Bonneval 143, 207.
- Borbély István 110, 257, 259; *Hellet Gáspár költeményei* 63; *A komját-szegi graduál* 130.
- Bor majd víz dicséreti* 340.
- Bornemisza Péter, *Énekeskönyv* 75, 234.
- Boros Alán 75.
- Boros Ferenc 129, 318.
- Boros Mihály, *A kék hattyú* 131; *Noe barlangja* 131.
- Boroviczény Nándor 335.
- Borsos Károly, *Oktalan harcok* 339.
- Borsos Tamás 372.
- Botond-monda 218.
- Bowring, Sir John 420.
- Böhm Dezső 231.
- Böhm Károly 415; *dramái* 138.
- Bölcséleti folyóirat* 267.
- Bölon György, *Kálvinista klerikálisok* 339.
- Böszörményi Géza, *Popular Hungarian Melodies* stb. 46; *Őszi este* stb. 389.
- Böszörményi Zoltán, *Magyar gyász* 133 389.
- Brájner Lajos 247.
- Brázay Emil, *Ezt láttam* 304.
- Bresztovszky Ede 244.
- Bright, R. 420.
- Brisits Frigyes, *Bárd Miklós költeményei* 240.
- Bródy Miksa 140; —, Martos Ferenc, Jakobi Viktor, *Szibill* 117.
- Bródy Sándor 132, 221, 388; *dramái* 67; *Lyon Lea* 46, 48, 49, 51, 58, 64, 68, 69, 71, 114, 115, 119, 131, 136, 137, 142, 221, 231, 250, 254, 256, 305, 309, 320; *Timár Liza* 47; *Fehér könyv* 72, 131; *Tanítónő* 141; *A nap lovagja* 120, 217, 219, 240, 245, 247, 248, 323; *Nemzeti Színház* 220; *Színjáték kis emberekről* 301.
- Brutus Mihály 252.
- Budai Minorita Krónika* 130.
- Budapest* 121.
- Budapest, és az irodalom 69, 240; -i Városi Könyvtár 132; *Értesítője* 113.
- Budapesti Hírlap* 51, 72, 122 — 123, 131, 134, 135, 137, 142, 144, 173, 175, 211, 223 — 224, 250, 309, 327, 339, 392.
- Budapesti Szemle* 51 — 56, 87, 89, 123 — 125, 198, 224 — 229, 267, 278, 309 — 313, 392 — 402, 412.
- Buday Géza, *Bakaköltészet* 418.
- Bugát Pál 49.
- Bulla János 116, 118, 133, 139.
- Burján Károly, *Még egyszer a Szekfü-ügyhöz* 327.
- Burns Robert, 135.
- Buttykay P. Antal, *Gereby J. emlékezete* 220, 231.
- Byron 181, 380, 420; *Don Juan* 127.
- B. Z. 156, 265.
- Calderon, *Zalameai bíró* 144.
- Cantus Catholici* 75, 335.
- Celtes, Konrad 141.
- Chalkokondylas 288, 291.
- Chateaubriandt 127.

- Chernel István 61, 193.
 Cihlar, Milutin, *Fünf Jahre Kroatisches Theater* 247.
 Lauren 167; *Der Giftmord* 59.
Coburger Tageblatt 350.
 commedia dell' arte 59.
 Concha Győző 228, 239, 241, 305;
Montalembert és Eötvös 309–310.
 Concilia Emil 344.
 Corderius Boldizsár 134.
 Corneille 97.
 Cornides Márton 143.
Corvina 313, 402–403.
 Corvin-kódexek 124, 124–125.
 Croce, Benedetto, *Esztétika* 234.
 Cs. A., *Magyar napilap Berlinben* 69.
 Csabai Márton 162.
 Csaki Richard, *Anthologie siebenbürgisch-deutschen Dichtungen* 132, 316;
Honterus János iratai 133.
 Csáktornyai Máttyás, *Erős Ajax és bölcs Ulixes* 191.
 Csáky Tivadar gr. 65.
 Csanádi Sándor 241.
 Csánki Dénes 70.
 Császár Elemér 61, 125, 153, 196, 198, 199, 237, 257, 259, 305, 341, 422;
Budics Ferenc 79; *Kármán Mór ravatalánál* 136; *Madarász Flóris* 230; *Vértesy Jenő* 273–280; *Jelentés a Bulyovszky-jutalomról* 306;
Barcsay Abrahám 320–321; *Bárd Miklós lírája* 384; *Shakespeare és a magy. költ.* 393–395, 396–398, 400–401.
 Császár Ernő 111, 240, 257, 259, 266.
 Császár Ferenc, *Magyar Életképek* 168.
 Császár Mihály 329; *Az Academia Istropolitana* 70, 241, 420.
 Csatáry Péter 236.
 Csathó Kálmán, *A varjú a toronyórán* 71, 337, 390–391, 414, 415, 416, 421; *A «nemzeti» Nemzeti Színház* 411.
 Csátó Pál 195, 321.
 Cs. E., *Szomaházy I. új regényei* 124.
 Csehov 301.
 Csekey István, *Magyarok a padovai egyetemen* 324–325.
 Csengeri János 123, 132, 252; *Szigligeti és Szentgyörgyi* 132; Euripides-ford. 432–433.
 Csengery Antal 227.
 Csengery Gusztáv 77, 121.
 Csepreghy Ferenc 50, 325; *A sárga csikó* 118, 302–303.
 Cserey Farkas, 130, 376.
 Cserey József 371.
 Csergő Hugó, *A mi szívünk asszonya* 302, 414.
 Cserna Károly 255.
 Csernoch János 237, 302, 306.
 Csicsáky Imre 344.
 Csikszentmihályi Mária, *Minden csak álom* 390.
 Csiky Gergely 143, 238, 325, 332;
Nagy mama 121; *Cifra nyomorúság* 236.
 Csiky Kálmán, *Özv. gróf Teleki Sándorné emlékezete* 136.
 Csizmadia Sándor, *A költészetről és a költőkről* 144.
 Csóka Samu 69.
 Csokonai Vitéz Mihály 118, 181, 237, 263, 266, 314, 398; egy búcsúdala 61; egy ismeretlen levele 61; szobra 321; ismeretlen versei 336; *Dorottya* 31; *Az ázsiai poesiról* 107; *A békekötésre* 137; *Lilla* 180; *Az oroszán és a számár* 322.
 Csokonai-kör, Debreczeni 313.
 Csokonai-színház, debreceni 118, 242.
Csoma-kódex 326.
 Csomor Lajos, *A sárospataki kollégium bajai 1724–25-ben* 48.
 Csongor 254; *Néma magyarok* 142; *Könyvek körül* 253, 338; *Drámák és vengerkák* 254; *Nekrológ* (Malonyay D.-ről) 338.
 Csukási József 215.
 Csűrös Ferenc 257, 259, 265.
 Cszakó Zsigmond 277.
 Czapáry László 257, 259.
 Czebe Gyula 188.
 Czeizel János 257, 259.
 Czeke Marianne 143; *Lemouton E. Shakespeare-jord.* 386.
 Czinkotszky Jenő 143.
 Czövek István, *Somlyai Báthory István* 128.
 Czuczor Gergely 107, 265; *Első szerelem* 105.
 Czvittinger Dávid 162, 185.
 d. 138, 222, 229, 402; *Vargha Gy. költeményei* 55–56.
 D. A., *A Népszínház jubileuma* 69.
 D. a., *A kassai magyar színészet* 329.
 Dalmady Győző 389, 391, 418.
 Dalmady Sándor, *A Műtarátok köre huszonöt éves tört.* 155–156, 239.
 daloskönyvek, l. énekeskönyvek.
 Danielik János 216.
 D'Annunzio 155.

- Dante 44, 181.
 Dardanus, *Sajóvölgye* 57.
 d'Argens, *Lettres Juives* 207.
 Darkó Jenő, *A Balkán és a magy. tudomány* 224.
 Darnay-múzeum 217.
Das Interessante Blatt 313.
Das Literarische Echo 125—126, 229, 313.
 Dávid Ferenc 132, 250.
Dávidné zoltári 306.
 Dayka Gábor 138.
 Deák Ferenc 68, 326, 329, 416; husvéti cikke 155; *Ellenzéki nyilatkozat* 336.
 Deák Viktor 64, 134, 326.
Debreceni-kódex 189.
Debreceni Protestáns Lap 126, 229, 313—314, 403.
 Décsi Gyula 221.
 Dékány Kálmán, *Nyelvtörténeti adatok* 66; *A Bécsi Képes Krónika* 129—130; *Kükkülei munkájának kritikájához* 252.
 Dékány István, *Történelmi realizmus és fejlődésszemlélet* 141.
Dél 56.
 Delle Grazie Mária 314.
Délmagyarországi Közlöny 314.
 Densusianu Áron, *Negriada* 403—404.
 Déri Imre, *A háborús könyvpiac* 72.
Der Panther 314.
 Déry Julianna 268—269.
 Déryné 254.
 Desseffy Berta, *Elbeszélések* 123, 138, 222.
 Desseffy János gr. 373.
 Desseffy József gr. 387.
Deutsche Kultur in der Welt 314.
Deutsche Literaturzeitung 126, 140.
Deutsche Revue 56.
Deutsche Rundschau 56, 314.
 Dévai Biró Mátás 39—41, 190, 250; munkái 39; *Orthographia* 39—40, 41.
 Dévay József 6.
 De Wittné, *A kereszties hadak története* 17.
 Dézsi Lajos 82, 110, 153, 191, 193, 257, 258, 259, 422; *Régi magy. verseskönyvek ismertetése* 60, 236, 408; *A háború és a magy. irodalomtört.* 161—166; *A Csoma-kódex és a magy. nemz. múzeumi másolata* 326.
 Dickens 181, 338; *Pickwick-club* 407.
Die Deutsche Bühne 315.
 Dicnes László 409.
Die Schaubühne 229.
Die Woche 315.
Die Zeit 56, 315.
 Dilthey 226.
 Diner—Dénes, Josef, *Deutsche Kultur — ungarische Kultur* 306—307.
 Diósy Béla, *Graf Géza Zichy* 319.
 Divald Kornél 344.
Divatcsarnok 380, 381.
 Dobó Anna 85.
 Dobó Domokos 82, 85.
 Dobó Ferenc 82, 83, 85, 86, 264.
 Dobó István 85.
 Dobó Jakab 81—86, 264, 265.
 Dobó Krisztina 82.
 Dobóczy Pál 73, 105, 180, 261, 262.
 Dobrowsky János, *A lengyel légió* 219.
 Dobsa Lajos 50; *I. István* 398.
 Doleschall Ervinné, N., *Hulló rózsák* 302, 337.
 Doleschall Gábor 236.
 Domonkos István 344; *Atyámfia* 317, 326, 349.
 Domonkos János 74—75.
 Dongó Gy. Géza, *Kazinczy Ferenc levelei vármegyénk (Zemplén) archívumában* 48; *B. Székely István Világkrónikája* 114; *Zempléni magy. nyelvemlékek* 305.
 Don Juan-monda 310.
 Dóczy Lajos b., 116, 117, 121, 123, 137, 140, 141, 149; *Utolsó szerelem* 120; *Az Ember Trag.*-ford. 245; *A csók* 345.
 Dózsa Endre 123, 132, 252.
 Döbrentei Gábor 130, 151—152, 219, 221, 327, 364, 376, 387, 408; *Macbeth*-ford. 387.
Döbrentei-kódex 189.
 Döme Károly, *A lakatlan sziget* 106.
 Dömötör János 181, 311, 312.
 Dömötör Pál 196.
 dráma (magyar) 118—119, 224—225, 277—278.
 Draskovich Mária 54.
 Drégely Gábor 142, 217, 219, 220, 221, 253, 254, 388; *A kisasszony férje* 113, 120, 123, 133, 134, 138, 140, 145, 217, 220, 221, 229, 238, 239, 244, 247, 305, 319, 330, 340; *Frakk* 145; *A szerencse fia* 145, 329, 349—350, 424, 428; *Der gutsitzende Frack* 329.
 Dudek János 308, 317, 335.
 Dugonics András 65, 367, : 97; *Etelka* 66; *Etelka Karjelben* 394.
 Dumas, A., père 112, 139, 307.

- Dumas, A., fils, *Kaméliás hölgy* 195.
 Dunántúli 137, 243, 250; — és Ady
 Endre 72, 122, 123, 129, 131–132,
 142, 144, 224, 240, 243, 309, 339;
 — és Babits Mihály 51, 122, 134,
 135, 142, 144, 198, 255; *Levelek* 51,
 122, 123, 224, 309.
Dunántúli Protestáns Lap 49, 56, 315,
 403.
 Dupré, Milton-ford. 194.
 Dutka Ákos, *Az yperni Krisztus előtt*
 129, 142, 145, 246.
- Éble Gábor, *A szamosújvári Verzár-
 család* 238.
 Echegaray, *A nagy Galeotto* 409.
 Eckhardt Ferenc, l. Takáts Sándor.
 Eckhardt Sándor 264; *Balassi irod.
 mintái* 84; *Ariosto nálunk a
 XVII. sz.-ban* 287–288.
 Édes Gergely 373.
 Eder Károly 371.
 Édy Pál, *A holnaposok* 224.
 Egressy Gábor 176, 177, 221, 276, 394.
 Egri Egyházmegyei Közlöny 315, 403.
 Egri György 413.
Egyenlőség 49, 56–57, 126, 219,
 229–230, 232, 315, 329.
Egyetemes Philológiai Közlöny 57, 126–
 128, 230–231, 267, 316–317, 403–
 404.
Egyetemi Lapok 57.
Egyházi Közlöny 57, 128, 231, 317.
Ehrenfeld-kódex 327.
Elbinger Zeitung 327.
 Elek Oszkár 188, 257, 259; *Arany
 «Képmutogató»-járól* 291–293.
Élet 57–58, 128–129, 145, 231–232,
 317–319, 404, 406.
Ellenőr 336.
 Ellsler Fanny 151, 152, 221.
 Ember András 114; *Nem jól áll Mád*
 305.
 Emőd Tamás 48; *Dicséret, dicsőség* 139,
 142, 145, 246, 323.
 Emődny László, *Kazinczy Ferenc estéje*
 49.
Encomia Rakocianorum stb. 71.
 Endrei Gerzson, *Kármán Mór* 126.
 Endrédi Sándor 88, 244, 257, 259;
A pálya végén 134, 317, 349;
Petőfi napjai 145.
 ének, prot. —ek a kath. énekes-
 könyvekben 335; XVI–XVII.
 sz.-i temetési — 234, 235; —
a szent jobbról 75; *Vitéz Kádár
 István* —e 127; *Egy obszitos katona*
 —e 128; — *a gazdagról* 234; —
Igor hadairól 254.
 énekes könyv, prot. énekek a kath.
 —ekben 335; *Cantus Catholici* 75,
 335; *Borneimisza* —e 75, 234;
 Váradi prot. — 75; *Szegedi Ger-
 gely* —e 75; *Petrovay Miklós* —e
 127, 321; *Komjátszegi graduál*
 130; *Mihály deák* —e 103; *Szive-
 ket újító bokréta* 229; *Ujfalusi
 Imre* —e 234; *Ács M., Zöngedező
 menyeyi kar* 234; *Sartorius, Lelki
 óra* 234; *Kájoni* —e 234–235,
 335; *Illyés István* —e 235; *Kvun-
 kódex* 236; *Barakonyi* —e 287–
 288; *Böcskor* — 288; *Viski János*
 —e 297; *Dávidné szoltári* 306;
Laskai —e 321; *Csoma-kódex* 325;
Hajnal M. —e 335; *Lipcsei kódex*
 408.
 Engel Krisztián János 122, 239, 371;
 levelezés 143; *Gesch. d. Ungri-
 schen Reichs* 143.
 enlakai felirat 296, 297.
 Entz Géza id., *Megemlékezés Bugát
 Pátról* 71.
 Eötvös József b. 67, 96, 223, 263, 399;
 Montalembert és — 309–10;
Búcsú 95; *Nővérek* 196; *A Jalu
 jegyzője* 235; *A karthauzi* 309;
 391; *A XIX. sz. uralkodó eszméi*
 309–310; *Boszú* 397.
 Eötvös Károly 68, 299–300, 312, 315,
 319–320, 324, 329, 328, 331, 336,
 337, 339, 340, 391, 403; — és
 Csokonai 314; — *humora* 312;
Böthök uram 312, 323; *Utazás a
 Balaton körül* 314.
 Eressey Sándor 76, 175; *Arany életéből*
 176.
Erdély 129.
 Erdélyi János 31, 32, 42, 44, 129, 226,
 383, 385; *Népdalok és mondák* 107.
 Erdélyi Lajos 66, 188; *A Halotti
 Beszéd, mint nyelvjárási emlék* 251,
 314, 413; *Melyik nyelvtérületen ír-
 hatták a Gyulafehérvári Glosszákat?*
 314.
 Erdélyi László 153; *Magyar művelő-
 déstört.* 134, 240, 335; *Magyarorsz.
 legrégebb földrajza* 233.
Erdélyi Múzeum 129–130; (régii) 130.
 Erdélyi Múzeum-Egylet, 146, 365.
 Erdélyi Pál 60, 288.
 Erdős Renée, *Az új sarj* 120, 122, 133,
 219, 223, 231, 240, 246, 248, 249,
 256.

- Erdősi Dezső, *Elbeszélések* 124.
 Erdősi Károly 344.
 Erkel Ferenc, *Névtelen hősök* 219,
 248—249, 249, 255.
 Erzsébet királyné 53.
 Eschenlohr Judit 242.
 Eslava, Antonio de 387.
 Esler Márton, *Apollonius*-kiad. 202,
 203.
Esti Ujság 58, 130—131 232, 319.
 Eszterházy Mihály 134.
Ethnographia 188, 267.
Etimológiai Szótár, Magy. 143, 324.
 Eucken, Rudolf, *Deutsche Studien in
 Ungarn* 340; *Die deutsche Sprache
 in Ungarn* 340.
 Eugenia-legenda 188—189.
 Euphrosyna-legenda 188—189.
Euripides 432—433.
Euryalus és Lucretia 1, 5, 6, 81—86,
 264—265.
 Evers, H H, *Mit meinem Augen* 402.
 évkönyv 313; *A pannonhalmi főisk.
 1914—15. évi* — 64, 131, 134;
Gyöngyösy Irod. Társ. — e 136, 138,
 153, 384—386, 404; *Az Aradi
 Kölcsey-Egyesület — e* 413; *Az Izr.
 Magy. Irod. Társ. — e* 434.
 Evva Lajos 50.
 Fábián Gábor, Hafiz-ford. 108.
 Fábó Bertalan 230; *Irodalom* 56.
 Faguet 206; *La Tragédie Française au
 XVIe siècle* 204.
 Fairfaix, Marion 117.
 Falk Zsigmond 138, 247; *A színház* 247.
 Falu Tamás 350; *Padok zenéje* 71.
 Faludi Ferenc 64, 65, 66, 193, 320;
Téli éjszakák 387, 398.
 Faragó Jenő 133; *Kis mesék a nagy há-
 borúról* 255.
 Farkas Albert 47; *Farkasok útja* 47;
Nápolyi Johanna 47.
 Farkas Bertalan, *A Hindenburg-bukák
 nótái* 334.
 Farkas Imre 79, 388.
 Farkas—Raskó-díj 343.
Faust, —költemények 41—42; —a
 magyar színpadon 48—49; —drá-
 mák 421.
 Fáy András 261, 302; *Az elkésések*
 235; *A hasznosi kincskeresés* 235.
 Fáy András, *Attila* 131, 326—327.
 F. E. 223; *Háborús irodalom* 121.
Fehér Anna 204—205.
 Fehér György 115.
 Fehér Márton 244.
 Fehéri Armand, *A nyugati harctérről* 131.
 Fekete János gr. 372, 373.
 Fekete József 156.
 Fekete László, *Versék* 419.
 Fekete Péter, H., *Arany J. bécsi útja* 76.
 Feber Pál, *Negyvennégyesek a világ-
 háborúban* 337, 389.
 Feld Mátyás, *Ez Pest!* 388, 389.
 Feldkeller, Paul 126.
 Feleki Sándor 434.
 Felföldi Sándor, *Háborús dalok* 334.
Felsőmagyarországi Minerva 151—152,
 289.
 Felszeghy Dezső, *Nehéz idők* 68.
 Feltóthy László, *Agoston János* 335.
 Felvinczi György, *Comico tragoedia* 66;
Igen szép história 353—362.
 Fényes László, *A szerb harctérről* 124.
 Fényes Samu 318; *Háborús jegyzetek*
 414.
 Fényi Gyula 342.
 Fenyő Miksa 68, 134, 137, 229, 332;
Irodalmi vita 137; *Humor és komikum*
 332.
 Ferenc-József irodalmi díj 301.
 Ferenczi Zoltán 48, 127, 148, 194,
 198, 201, 305, 325, 342, 387;
A százéves Waverley 54—55, *Ki volt
 Dardanus?* 57; *Petőfi-életrajz* 71;
A háború és tudomány 162; *Ba-
 lassi Bálint és Ferenc haláláról Viz-
 keleti Tamás naplójában* 306; *Je-
 lentés a gr. Karátsonyi-pályázatról*
 306; *Baksay S. emlékezete* 316;
Petrovay M. énekeskönyve 319;
Shakespeare-ünnep 386—387;
Kölcsey Shakespeare-ről 387.
 Ferenczy József 153, 257, 259, 422;
Déryné 254.
 Ferenczy Sándor, *Ujabb adatok Barcsay
 A. életéhez* 130.
 Ferentzi Magda 217, 253; *Fehér ár-
 nyékok* 221, 224, 229, 231, 305.
 Fessler Ignác 66, 143.
 Fest Aladár, *B. Dévay Pál* 405.
 Fest Sándor 57, 259; *Adalékok Mikes
 Törökorsz. Leveleihez* 317; *Ungarn
 i. d. englischen Lit.* 419—420.
 Fidens, *Zsidó film, «zsidó» sajtó* 256.
 Filding, M. 238.
 Filipecz Ferenc 73, 180.
 film-dráma 199.
 Filó Károly 237.
 filozófia, magyar 67.
 Fináczy Ernő, *A középkori nevelés tört.*
 335.
 Fiók Károly 150.

- Fittbogen, Gottfried, *Die ungarlän-
dischen Deutschen während des
Krieges* 314.
- Fitz Arthur 326; *A jövő költője* 240.
- Fiat, Paul 145.
- Flaubert, Salammbó 16.
- Fodor Gyula 57, 230.
- Fodor László 47.
- Fodorik Menyhárt 321.
- Fodoróczy Péter 59.
- Fogarasi János, *Magy. és német segéd-
szótár* 226.
- Fogarasi Béla 231; *Zalai Béla* 116;
Az irod. tört. filozófiai problémái
126–127.
- Fogazzaro, Antonio 240.
- Forró Miklós, *Brassay Zoltán kálvá-
riája* 250.
- Forster Gyula b., *Hunyadi János szár-
mazása és családja* 228, 310.
- Fortunatus* 164, 321.
- Fóti József Lajos 316.
- Földes Arthur, *A magyar nyelv odisz-
szeája* 63; *Háborús íráások* 136.
- Földes Béla 69.
- Földes Imre 388; *Grün Lili* 115, 216,
219, 220, 221, 224, 230, 231, 238,
240, 243, 245, 247, 248, 249, 253,
256, 313, 327, 330, 331, 339; *Halló*
125, 229, 427.
- Földi János 371, 375.
- Földrajzi Közlemények* 233.
- Fővárosi Lapok* 278.
- Fraknói Vilmos 50, 115, 124, 134, 200,
220.
- France, Anatole 189, 388.
- Frankenburg-Irodalmi Kör 121.
- Frankfurter Zeitung* 319, 327, 405.
- Franyó Zoltán 67; *A kárpáti harcok-
ról* 57, 124, 131; *Néhány goromba-
ság az igazság nevében* 114.
- Fráter Aladár, *Arany J. új köntösben*
51; *Az irodalom mélyhelyéből* 224.
- Fráter Erzsike 43.
- Fremden-Blatt* 173, 319.
- Freudenthal, Albert 221; *Was die ung.
Soldaten singen* 223.
- Friedmann Bernát 315; *Karl Eötvös*
331.
- Friedrich István, *Gróf Széchenyi István
élete* 61, 62, 134, 195, 208–210, 335.
- Frommhold Károly 173–174.
- Fronaie, Pierre, *Montmartre* 252.
- Fülöp Árpád 385.
- Fürst Aladár, *Háborús bibliai eposzok*
136; *Háborús mondák a bibliai ha-
gyományban* 434.
- Füzesséry István, *Világégés* 247.
- Gaal József, *Szirmay Ilona* 54; *Pelesket
Nótárius* 235, 324, 394, 395; *Gyü-
lölség és szerelem* 397.
- Gabányi Árpád 46, 47, 48, 71, 113,
131, 144.
- Gábor Andor 318, 327, 329; *Palika* 46,
48, 50, 58, 64, 66, 67, 68, 69, 72,
115, 128, 131, 136, 142, 143, 254,
305; *Ciklámen* 115, 117, 120, 139,
140, 145, 216, 234, 238, 246, 247,
305, 315, 319, 322, 329, 330, 331,
334; *A kozák* 131; *A polgár* 305,
337.
- Gábor Ignác, *A magyar őst ritmus* 189;
Zrinyi és a régi magyar verselés
183, 258.
- Gabriel József 314.
- Gábrriel P. Gottfried, *A Pozsonyi-
kódex följelezett eredeti kézirata*
134–135.
- Gagyí Sándor 180.
- Gajáry Böske, *Mardocheus* 56.
- Gajáry István, *Az utolsó Drághfy* 56.
- Galamb Sándor 195; *Kemény Zs.
Alhikmetje* 321.
- Galambos János, *Vérszerződés* 299.
- Galeotto, Marzio 125.
- Gálfi János 297.
- Gallovich Károly, *Még egyszer Zuboly-
ról* 114.
- Gálos Rezső 110, 131, 229, 236, 316,
322, 404; *Benkő József első munkája*
130; *A «Remény» történetéhez* 130.
- Garay János 65, 68, 181, 279; *Obsitos*
128; *Ország Ilona* 398.
- Gárdonyi Géza 128, 148, 182, 257,
[259, 301, 325; helyesírása 328;
Bor 50; *Szunyoghy Miatyánkja*
300, 318, 411, 412, 414; *Shakespeare
költészete*, 323; *A láthatatlan ember*
326–327.
- Gáti József, *Az ungvári várban* 386.
- Géczy Endre Jenő 418.
- Géczy István, I. Szávay Gyula.
- Gellért-legenda 70, 141.
- Gentz, Friedrich 151.
- Gerecze Margit 268.
- Gerely József 57, 71, 220, 231.
- Géresi Kálmán 126.
- Gerhard, G. A., *Der Tod des grossen
Pan* 316.
- Germania* 405.
- Germanisch-Romanische Monatsschrift*
233.
- Gerő Ödön, *A turáni átok* 225.

- Gessner 398.
 Gesztesi Gyula 135, 157, 411, 412.
 Gibbon 16—30, 147, 379—381.
 Giesswein Sándor 302, 344; *Mit akar a Szent István-Akadémia?* 128.
 Giraud, Victor 145.
Gisguardus és Gismunda 325.
 Gockler Lajos, Kármán Mór 133.
 Goethe 54, 230, 233, 387, 420; *Regeln für Schauspieler* 65; *Ein gleiches* 90; *Faust* 119, 222, 230, 233, 244; *Erlkönig* 128; *Götz v. Berlichingen* 416; *Legende v. Hufeisen* 420—421.
 Goga Oktavián 47.
 Gogol 301.
 Goldoni, Carlo 59.
 Goljel, Veit 296.
 Gombocz Zoltán 135, 155; *A pannontai avarok nyelvéről* 327.
 Gonda Béla, ifj. 134, 326; *A magyar írók és a háború* 57.
 Gonda Simon 244.
 Gore, Mrs 420.
 Gorzó Gellért, *Ráday Pál* 70, 134, 141, 193, 231, 236; *Észrevételek Tompa 'Temeletés' és 'Az öreg szolga' c. költeményeire* 128; *Bessenyékéziratok a Ráday-körben* 236.
 Goth, Ernst 308.
 Góth Sándor, *Háromszög* 229.
 Gottsched 393.
 Gödör József, *Laura* 265.
 Gömörmegyei Múzeum 154.
 Gönczy Miklós, *Herman Ottó* 133.
 Gődör Ferenc, *A háború nyomában* 118, 133; *A szenvedések országútja* 414.
 Görgei Artúr 246, 308, 318, 325, 327, 392; —és Petőfi 301; —1848—49-ben 304—305; ifjúsága 305, 433—434.
 Görgey István 304; *Görgei Artúr ifjúsága* 305, 308, 433—434.
 Götz Rudolf 314.
 Gragger Róbert 195, 252, 258, 327, 335, 340, 388—389, 423; *Geschichte d. deutschen Literatur in Ungarn* 70; *Lilla v. Bulyovszky* stb. 126; *Irodalomtörténeti forrástanulmányok* 235; *Deutsche Handschriften in ung. Bibliotheken* 419; *Ungarisches zu Goethes Legende v. Hufeisen* 420—421; *Három lap a magyar líráról* 423—424.
 Greguss Ágost 42, 212, 394.
 Greguss Mihály 218.
 Greguss-jutalom 126, 227.
 Grillparzer, *Der Traum, ein Leben* 230.
 Groos, K. 225.
 Grüner, Franz 420.
 Grün Károly 314.
 Gubányi Károly, *Tengerentúli történetek* 124.
 Gulyás József 60, 193; *Ányos egy költeményének forrása* 128; *A reformáció jelentősége* stb. 140.
 Gulyás Pál 47, 74, 119, 134, 199, 239, 258, 268, 326, 344, 413; *Mátyás kir. könyvtára* 124, 124—125, 189—190, 409; *Magyar szépirod. idegen nyelven a N. Múzeum könyvtárában* 133, 325—326; *Pathelin mester Debrecenben* 345.
 Gulyás József 306.
 Guttmann Mihály és Harmos Sándor, *Péchi S. imádságos könyve* 230.
 Guzmics Lidor 76.
 Gvadányi József gr., *Egy jutasi nótárius* 235.
 Gyalui Farkas 123, 132, 252, 422.
 Gyarmathi Sámuel 143, 371, 386.
 Gyomlai László, *Tarnopol felé* 318.
 Gyóni Géza 58, 116, 121, 126, 132, 134, 144, 155, 198, 229, 248, 253, 309, 350; *Lengyel mezőkön* 61, 68, 78, 79, 137, 223, 243—244, 248, 323, 392; *Varsó felé* 126; *Petőfi lelke* 132; *Levelek a Kálváriáról* 388, 392, 417, 419; *Álom a sátorban* 417.
 Gyökössy Endre, *Honvéd* 337.
 Gyöngyösi István 263, 288, 384—385; *Murányt Venus* 379.
 Gyöngyösy-Irodalmi Társ. 153; *Évkönyve* 136, 138, 153, 240, 384—386, 404.
 Gyöngyösy László, *Az Andrásnyak és Gyöngyösy István* 384—385.
 Györe János 197.
 György Lajos 194, 259; *Adatok regényirodalmunk történetéhez* 128.
 Györi Mihály, *Induló Mars* stb. 300.
 Györy Vilmos, *Gyula szerelme* 404.
 Gyulafehérvári Glosszák 65.
 Gyulai Ágost 66, 67, 198; *A háború és az irodalom* 136, 138, 162, 240, 318.
 Gyulai Pál 42, 44, 50, 77, 89, 95, 128, 156, 186, 211—212, 212, 213, 214, 216, 228, 266, 276, 278, 280, 286, 325, 381, 383, 401; Arany és —első találkozása 236; *Vörösmarty életrajza* 32, 38; *Bálteremben* 93; *Éji látogatás* 156, 317; *Néhány nap Erdélyben* 236; *Hadnagy uram* 267;

- Sztlágyi és Hajmást* 280; *A vén színész* 386, 395.
- h. a. 222, 390; *Vér Mátyás dramolettje* 120.
- háború, — s nóták 47, 417; — a bibliában 64; a költők és a — 69, 139; — és az irodalom 71, 78, 78—79, 114, 119, 120, 124, 145, 185, 198, 219, 224, 231, 234, 322—323, 413, 414; — és a sajtó 116; — és az irodalomtört. 161—166, 187; — és a színház 198—199; — és a kultúra 306—307.
- Hadtörténelmi Közlemények* 405.
- Hadzsega Gyula, *Pázmány az orthodoxokról* 70.
- Hadzsiacs Antal 217, 220, 242, 256.
- Haendel Vilmos, *Concha Győző* 239.
- Haiczl Kálmán, *A garamszentbenedeki apátság tört.* 70.
- Hajdú Miklós, *Új kultúrunka* 243; *Gileád* 327; *Glossza egy glosszáról* 329.
- Hajek Egon, *Az erdélyi-szász regényirodalom* 133.
- Hajnal Mátyás 400; énekeskönyve 335.
- Hajnik Imre 309.
- Hajnóczy Iván 257, 259.
- Hajnóczy R. József 253.
- Hajó Sándor 388; *Déliab útca* 7 67—68, 388; *A nap lovagja* 120, 219, 221, 240, 245, 247, 248, 252, 323, 330.
- Halasi Aladár 328.
- Halasi Andor 46, 113; *Színházi hét* 113; *Pro litteris et artibus* 114.
- Halassy Károlyné 303.
- Haller, Karl, *Drei Volkslieder aus Oberösterreich* 340.
- Halmágyi Samu, *Ady Endre magyarsága* 323—324, 324, 335; *Hadak útján* 324, 332, 334.
- Halotti Beszéd* 67, 154, 188, 241.
- Hamar István, *A magyar biblia* 417.
- Hammer, Julius, *Sankt Péter in der Schenke* 421.
- Hammerschlag, *Hans* 248.
- Hanuy Ferenc, *Búcsúszózat Dudek J. ravatalánál* 335.
- Haraszti Gyula 259.
- Harmath Imre, *Fogadjunk* 391.
- Harmos Sándor, I. Guttmann Mihály.
- Harrassowitz, O. 239.
- Harsányi István 41, 60, 75, 82, 136, 193, 306, 322, 408; *A Rákóczi-ktár és katalógusa* 134, 325; *Adatok Apollontus histórtájának bibliografiájához* 202—203; *Tompa-relikviák a sárospataki ktárból* 218; *A Pataki Névtelen neve* 229, 251, 264—265, 411; *Bessenyei Gy. levelezéséhez* 236; *Szent István Akadémia* 251; *Csokonai ismeretlen versei a sárospataki ktárban* 336; *Felvinczy Gy. Igen szép história-já* 353—362.
- Harsányi Lajos, *Karácson Imre emléke* 49; *A halálfejtű pille* 115, 129, 131, 139, 231, 326; *O beata Ungheria* 220; *Prológus az új élet elé* 267.
- Hartwig, Adele 223.
- Hatvani János, *A Kazinczy-kódex nyelvjárása* 66.
- Hatvany Lajos b. 67, 388; *Harcoló betűk* 51, 138; *Bródy, a színműró* 67; *Lengyel, a drámaíró* 138.
- Hauptmann, Gerhard 307; *Florian Geyer* 16; *Atlantisz* 338.
- Hausser, Otto, 314; *Die Lyrik des Auslandes seit 1800* 423—424.
- Havadi Barnabás, *A magyar filozófiáról* 67; *Böhm Károly élete és munkássága* 67.
- Havas Irma 136.
- Havas István, *Egri György* 413.
- Havas József 328.
- Hazánk* 298.
- Házi Kincstár* 51.
- Hazucha László 65.
- Heckel, Hans, *Das Don Juan-Problem in der neueren Dichtung* 310.
- Hedberg, Tor 346; *Apa és fiú* 346.
- Hedin, Sven, *Egy harcban álló nemzet* 124.
- hegedősök, hazai török 224.
- Hegedüs István 257, 259; *Kendi Anna histórtája* 74, 183, 229; *Shakespeare* 396.
- Hegedüs Loránd, *A magyarság jövője* 388, 405.
- Hegedüs Sándor 114, 305.
- Hegel 43, 44; Madách és — 307.
- Hegyaljai Pál 416.
- Heine, H. 280.
- Heinrich Gusztáv 57, 127, 143, 168, 190, 243, 305, 391; *A Don Juan-monda* 310; *A Fortunatus-mese eredete* 321; *Lope de Vega Magelona-dramája* 396.
- Helle F. Hugó, *Arany J. Bolond Istókja* 127, 322.
- Hellebrant Árpád 49, 61, 114, 237, 322, 344, 387, 404, 408.
- Heller Bernát, *Kármán Mór* 136, 240, 434; *Az Antar-regény* 218.

- Helmecey Mihály 327, 328, 408.
 Heltai Gáspár 124, 250, 290; költeményei 63; egy könyvéről 63; szókincese 328; *Háló* 109–110, 134, 135, 136, 230, 236, 251, 412; *Vágasztaló könyvecske* 63, 234.
 Heltai Jenő 79, 388; *Tündérlaki leányok* 116–117, 119, 138, 220, 229, 239, 330, 331; *Masamód* 117; *Family Hotel* 337.
 Hendl Ödön, *Attila emlékezete a Vezetőben* 411.
 Henszlmann Imre 114.
 Herczeg Ferenc 116, 118, 120, 132, 148, 182, 248, 255, 325, 388, 415; *A három testőr* 118; *Magdaléna két élete* 139, 216, 255; *A hadi árva* 222; *A hét sváb* 337, 390, 421, 414; *A Gyurkovics-lányok* 419; *Count Stephen Tisza* 418–419.
 Herczeg Géza, *Sarajevótól Lodzig* 124; *Háborús könyv* 334; *Avanti* 337.
 Herczeg Mihály, *Irodalmi pajtászövetség* 122.
 Herder 226, 285.
 Heredia 280.
 Hering, G. 420.
 Hernády Sándor 140.
 Hervay Frigyes 135.
 Hess András 56.
 Hettesheimer Ernő, *Arany uralomra jutása az irodalomban* 128.
 Hevesi József 63, 68; *Vér* 68, 126; *A Heszperidák kertje* 114.
 Hevesi Sándor, *A madonna rózsái* 113, 114, 118, 122, 129, 131, 134, 137, 138, 139, 144, 238, 305; *Egy magyar nábob* 301, 302, 323, 325, 326, 330, 338.
 H. Gy. (Horváth György) 198.
 Hirt Frigyes 411.
Hispaniai vadászság 109.
 Historikus, *Az Ady-név* 135.
 H. László Ary, *Tábori posta* 224; *Imádság* 224.
 Hoffmann, E. T. A. 321.
 Hoffmann Frigyes, *Teleki kegyencéről* 20, 379.
 Hollaender Rózsi, *Déry Julianna élete és költ.* 236, 246, 268, 269, 317.
 Hóman Bálint 418.
 Homeros 70, 181, 213, 280, 316, 387.
Honművész 387.
 Honterus-könyvtár 2.
 Honváry (Szentmiklóssy A.) 286.
 Horatius 263, 295 *Ad Pisones* 225.
 Horger Antal, *A nyelvtudomány alapelvei* 57, 154, 322, 325.
 Horn Emil, *Szt. Erzsébet befolyása a társadalomra* 136.
 Horvát István 408; *Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmezetések* 114; *Árpád Pannonia hegyén* 165.
 Horváth Ádám, Pálóczi 181.
 Horváth Béla 396.
 Horváth Cirill 153, 189, 258, 306, 422; *Három középkori verszet* 75.
 Horváth Cyrill, *Kupa* 397.
 Horváth Ferenc 317.
 Horváth György, *Széljegyzetek háborús költészetünkről* 78–79.
 Horváth István, *Háborús nóták, imádságok* 334.
 Horváth János 119, 313; *Rovás* 412.
 Horváth Jenő, l. Ivánfi Jenő.
 Horváth Jenő, Rónai 35.
 Horváth Lázár, Petrichevich 231.
Hölgyfutár 168, 174.
 Hugó Károly 276.
 Hugo, Victor 16, 112, 280, 307, 406, 407; *Le roi s' amuse* 112; *A századok legendája* 280; *Bug-Jargal* 406, 407; *Notre-Dame* 406; *Lucrèce Borgia* 407.
 humor 312, 332.
 Hungaricus, *A szenvedő ember* 301
 hún mondák 187; szepesi 420.
 Hunyadi János 289, 290, 310.
 Huppert, Rudolf 239.
Huszádik Század 234, 319–320, 405.
 Huszár Gál 76.
 Huszár Károly, *A magyar nép hősei* 115.
 Huszár Vilmos, *A magyar irod. helye az európai irodalomban* 310–311, 395–396, 398–399, 401–402.
 Husztiné Révhegyi Rózsi, *Knight Esztétika-tört.* ford. 50, 116, 134, 231, 244, 251, 322, 325.
 Huttkay Lipót 236.
 Ibsen 261, 307, 346.
 Ignotus 122, 247, 253, 331, 332, 339; *Aztánra* 144; *Spécik* 144; *Nyugalom körül* 246; *Olvadás közben* 255; *Görgei* 333; *Irodalmi perzekutor-ság* 339; *Egy év történelem* 421.
 Ihászi Imre 106.
 —i. J. 250.
 Illés István, *Fejezetek Arany J. mondatánából* 127.
 Illés Jenő 336.
 Illés József, *Concha Győző* 228.

- Illits György 71.
Illustriertes Wiener Extrablatt 320.
 Illyés István énekgyűjt. 235.
 Imre Sándor 147, 210, 257, 259, 337, 383.
 Inoze Sándor 336.
International 339.
 i. p., *In memoriam* 331.
 Ipolyi Arnold 188.
 Irodalmi Társaság, Magy. Prot. 417.
 Irodalmi Társulat, Izr. Magy. 315;
 Erdélyi 324, *Évkönyve* 434.
 irodalom 144, 222; magyar — 113,
 385; — és a háború, l. háború;
 mai — 58, 129, 232; —a háború
 után 145, 307—308; — helye az
 európai irodalomban 310—311, 339,
 395—396, 398—399, 401—402; —
 népszerűsítése 313; magyar zsidó
 — a háború alatt 315; keresztény
 — 318; ifjúsági — 417; l. még
 szépirodalom.
Irodalom és Zene 131.
 irodalomtörténet, —i tárgyú cikkek
 az 1914—15. évi középisk. értesítőkben
 75—80; filozófiai problémái 126—127;
 —i előadások egyetemünkön 153, 422; háború és
 az — 161—167, 187; — írás
 munkája 1916-ban 185—201; elmélete
 199—233; — és középiskola 262—264.
Irodalomtörténet 71, 239.
Irodalomtörténeti Közlemények 58—61,
 82, 233—237, 241, 320—322, 405—409.
 Irodalomtörténeti Társaság, Magyar
 84; választmányi ülésai 73—74,
 146—147, 147—148, 257—258,
 259—260; felolvasó ülésai 74,
 147, 258; közgyűlése 258—259;
 elnöki megnyitó 161—166; titkári
 jelentés 180—184; zárószámadásai
 1915-ről 210; költségvetése
 1916-ra 261; államsegélye 182, 183.
 Irsik József 131, 322.
 Isák Emil, *Háború és irodalom* 145.
isemucut 241.
 iskolai drámák, piarista 194.
Isaonómenti Tárógotó 421.
 Isoz de Chateaux Emil 73, 180.
 István, szerb fejedelem 290, 291.
 Iváncsi Jenő, *Vörösmarty Mihály* 119;
 — és Horváth Jenő, *Idegen földön*
 305.
 Jacoponus himnusz 234.
 Jakab Elek, *Aranka Gy. és az Erdélyi
 Nyelvművelő Társ.* 364, 375, 376.
 Jakab Ödön 79; *Voinovich Géza
 Madácha* 122—123; *Shakespeare*
 312.
 Jakobi Viktor, l. Bródy Miksa.
 Jámbor Pál 325.
 Jánosó Benedek 342.
 Jánosi Béla 50; *Schedius Lajos esztétikája*
 218; *A magyar esztétika tört.*
 236.
 János pap mondája 262.
 János Zsigmond 109.
 Janovics Jenő 48.
 Jarno József 220.
 Jászai Mari 118, 227, 334.
 Jászay-Horváth Elemér 350; *Tábor-
 tüzek* 404.
 Jászi Oszkár 56, 142; *Bunyai E.* 72;
Az elnémult jeleket 72; *A Szekfű-
 ügy körül* 339.
 Jászi Viktor 319.
 Jaulusz Ilona 408.
 Jedlik Ányos 173—174, 175, 177.
 Jékey Aladár 123, 132, 252, 332.
 jellemzés 225—226.
 Jenáki Ferenc, *Kájoni János énekes-
 könyve* 128, 234, 335.
 Jeronimus 234.
 j. m., *Karl Eötvös letzte Heim* 331.
 Jókai Mór 18, 26, 53, 62, 149, 155,
 181, 219, 238, 253, 254, 263, 302,
 307, 308, 316, 325, 330, 388, 395,
 401, 402, 413, 415; szobra 48,
 66; drámái 111—112; — és
 Mikszáth 228; kiadatlan iratai
 242; humora 312; ismeretlen
 levelei és kéziratjai 324; művei a
 szabadságharcig 405—408; *Erdély
 aranykora* 26; *Török világ* 26;
Délvirágok 26, 27; *Kelet királynéja*
 26—27; *A varchoniták* 27—28;
Dalma 27; *Carinus* 28, 380; *Man-
 lius Sinister* 28, 112, 379—381;
Shirin 28; *Milyenek a férfiak* 28;
A hittagadó 28—29; *A kardvas és
 villám* 29; *Violanta* 30; *Egy te-
 kintet* 30; *A magyar nemzet tört.*
 30; *Szegény gazdagok* 69, 118, 122,
 136, 139, 144, 199; *Jövő század
 regénye* 78; *Dózsa György* 112; *Mil-
 ton* 112; *Aranyember* 121; *Tábor-
 nok és asztral-szellem* 174; *Politikai
 divatok* 174; *A szamárend* 174,
 291; *Névtelen vár* 199; *Túl a lát-
 határon* 291; *Egy magyar nábob*
 301, 323, 325, 326, 330, 338;

- Asztral-szellemek* 291–292; *Álom és valóság* 339; *Összes művek* 405.
Jóka öröge 140.
 Jolsvai 142, 253; *A magyarság a filmen* 114, 142; *Szezonvég* 338.
 Jósika Miklós b. 153, 195–196, 230, 246, 263; négy levele 305–306; *Abafi* 54–55, 72.
 Jósika Miklósné 246.
 József, II. 66.
 József kir. herceg 254.
 J. P.–r., *Die goldene Trompete* 245.
 J. S., *Ungarische Kriegsliteratur* 414; *Ungarische Literatur* 414.
 Judæus, *Fekete joltok a Fehér Könyvben* 72.
 Juhász Árpád, *A kilencvenéves költő* 249; *Köszöntés messziről* 319, 337.
 Juhász Gyula, *Új versek* 141.
 Juhász Kálmán 251, 412.
 Justh Zsigmond 155, 328.
Juventus 131, 237, 322.
- K., *A háború és a kultúra kérdése az irodalomban* 67; *Baksay Sándor* 67; *Egy verssor körül* 135; *Az új magyar regény* 135; *Petőfi és Kisfaludy* 135.
 Kabos Ede, *Szívárvány* 131.
 Kaczér Illés, *Khafrit* 390.
 Kacsóh Pongrác 336.
 Kacziány Géza 66, 135; *Görgei Artur* 66; *A névtelen jéltstenek a szinpadon* 140; *A magy. memoire-irod. tört.* 238–239; *Hatvan év előtt* 242; *Vörösmarty «ismeretlen» verse* 242; *Egy német Rákóczi-dráma* 413.
 Kádár Béla, *Rezgő hullámokon* 229, 315.
 Kádár Imre, *Két levél* 75; *A budai és pesti német színészet* 409.
Kádár István éneke 127.
 Kádár Jolán 194, 259, 431; *Bécsi dráma a Murányi Vénuszról* 231; *A budai és pesti német színészet* 324.
Kádár Kata 205.
 Kádár Lehel 142.
 Kaffka Margit, *Két nyár* 333, 404.
 Kaïndl, Raimund Fr., *Die Deutschen in Ungarn* 56.
 Kaiser, Fr., *Der Viehhändler* 236.
 Kajlós (Keller) Imre 70; *Böhm Károly, a drámatró* 138; *Böhm Károly és a háború* 415.
 Kájoni János 296, 297; énekeskönyve 234–235, 335.
Kalazantinum 61.
 Káldi György, bibliája 156; *Bibliat lajstrom* 250.
Kalendárium, Komáromi 74–75, 265; *Györi* (1809) 128.
 Kálmán György, *René Bazin* 404.
 Kálmán Gyula 48.
 Kálmán Imre, *Tatárjárás* 121; – Stein L. és Jenbach B., *Csárdásjüristin* 313, 319, 329–330, 331.
 Kálmán Jenő 249.
 Kálmán Ödön 111.
 Kálmány Lajos 188; *Hagyományok* 188.
 Kalmár Antal, *A tudomány szabadsága* 329.
 Kanyaró Ferenc 54.
 Kapossy Lucian 56.
 Karadsics Vuk 116, 289, 290.
 Karácson Imre 49; műfordításaiból 49.
 Karácsonyi János 62, 252; *Magyarorsz. egyháztörténete* 251.
 Karczag Vilmos 133; *Im Elternhaus* 329.
 Kardeván Károly, *Eötvös és Madách* 127.
 Kardos Albert 63, 237; *Eötvös Károly és Csokonai* 314.
 Kardos Andor, *Az álarcos* 390.
 Kardos Lajos 196, 408; *Petőfi kapitánya* 71; *A «Falu bolondja» Aranyánál* 310.
 Kárfi Ödön, *Petrarca és a magyarok* 144.
 Karinthy Frigyes 416; *Két hajó* 131; *Tanár úr kérem!* 232, 332.
 Karl Lajos 257, 259, 325; *Magyarorsz. a spanyol nemzeti és a francia klassz. drámában* 431–432.
 Kármán József, *Fanni hagyományai* 399.
 Kármán Mór 44, 48, 68, 126, 240, 322, 325, 424.
 Karnarutič Barnabás 59–60.
 Károli Gáspár 181.
 Károlyi Péter, *A halálról* 234.
 Károlyi Sándor 49.
 Kárpáti Aurél 139, 195, 198; *Háborús könyvek* 124; *Budai Képeskönyv* 240, 349–350.
Katholikus Nevelés 131, 237, 322.
Katholikus Szemle 61–63, 131, 237–238, 322–323, 412.
 Katona István 143.
 Katona József 394, 401; kéziratai 217; *Bánk bán* 116, 117, 118, 121, 130, 139, 156, 213–214, 217, 221, 232, 238, 245, 249, 255, 262, 319, 401, 423; *Aubigny* 395; *Luca*

- széke 397; *Ziska* 397; *A borzasztó torony* 397.
- Katona Lajos 188, 234; *Irodalmi Tanulmányok* 53.
- katonanóták 63, 66, 71, 78—79, 139, 152, 221, 223, 247, 248, 249, 253—254, 308, 324, 334, 335, 337, 338, 413, 416, 417, 418; — németül 256.
- Kazinczy Ferenc 194, 226, 241, 321, 376, 393, 419, levele Szirmay Lászlóhoz 48; halála napja 49; két levele Sipos Pálhoz 60—61; tübingiai pályaműve 306; levelei 322, 408; *Magy. régiségek és ritkaságok* 41; *Az amerikai Podoc* 229; *Levezetése* 306.
- Kazinczy Gábor 377, 378; *A dal leánya* 127.
- Kazinczy-kör, kassai 331.
- Keith, R. M. 420.
- Kéký Lajos 47, 102, 119, 135, 147, 153, 197, 198, 257, 258, 259, 422; *Baksay Sándor* 51—53, 67; *A háború magy. éneke* 162; *Tilkári jelentés* 180—184; *A szabadságharc verses krónikája* 196; *A jellemzés* 225; *A jellemrajz a magy. szépirodalomban* 225; *Élmények és emlékek Baksay S. elbeszéléseiben* 311—312; *Sebők Zs.* 399.
- Kelemen Lajos 130.
- Kelemen Viktor, *Súlyed a hajó* 338; *József hazamegy* 338.
- Kelet* 63.
- Keleti, *Pedagógia a szépirodalomban* 67.
- Keleti Artur 324, 416; *Angyali üdvözlét* 337, 390, 412.
- Kelet népe* 238.
- Keller, Gottfried, *Sieben Legenden* 189.
- Keller Imre 70.
- Kemechey L., *Jókat a világháborúról* 78.
- Kemenes József, *Homeros-ford.* 280.
- Kemény Anna báróné 121.
- Kemény József 1.
- Kemény Lajos 325; *Mikor lett Tinódi kassai polgár?* 418.
- Kemény Zsigmond b. 32, 121, 195, 196, 263; levelei Pusztakamaráson 60; — mint politikai író 226—227; — Bécsben 230—231; — és a pa pság 237—238; na plója 334—335; ideálizmusa és realizmusa 338; Jókai *Manlius Sínisteréről* 379—381; *Forradalom után* 226—227, 388; *Alhikmet* 230, 319; *Élet és ábránd* 231; *Gyulai Pál* 306; *Az Újabb Nemzeti Könyvtár*
- tránt* 377; *Eszmék a regény és a dráma körül* 381.
- Kémeri Sándor, *A könyvek háborúja* 403.
- Kendi Anna 3, 4.
- Kendi Ferenc 2, 3, 4.
- Kenedi Géza, *Natv emlékiratok* 303; *Írások és tanulmányok* 337, 414.
- Kenessey Béla 403.
- Képes Újság* 131.
- Kerekes Emil 316.
- Keresztény Magvető* 63, 131, 238, 408.
- Kereszty István 255.
- Kerékgyártó Árpád, *A műveltség fejlődése Magyarországon* 32, 33.
- Kernstock, O. 280.
- Kertbeny K. M. 143.
- Keszler József 48, 118, 120, 121, 221, 222, 302.
- Keszthelyi-kódex* 75.
- Kézai krónikája* 129—130, 295.
- (k. g.), *Rigómézó a költészetben* 116.
- K. Gy., *Csokonai színháza* 242; *Írók bőjtje* 242; *Egy kényes ügy* 242.
- Kincs István 404.
- Király György 127, 147, 193, 195, 208, 230, 257, 288, 322, 408; *A Margit-legenda és rokonai* 188—189.
- Kis János 294, 424; a testnevelésről 253.
- Kis Lőrinc 194.
- Kiséri, *Egy irakk kevés* 404.
- Kis-Erős Ferenc, *A magyar nyelv* 66, 154, 237, 316, 414.
- Kisfaludy Károly 68, 195, 212, 217, 325, 327, 396; drámaköltészete 58—60; *A kisértet* 59; *A sasztoll* 59; *A pártütők* 118, 323; *Tollagi* 235; *Sulyosdi Simon* 235.
- Kisfaludy Sándor 222, 398; *Csobánc* 156; *Tátika* 156; *Kún László* 395, 398; *Hunyady* 398; *Az emberszívnek örvényét* 400.
- Kisfaludy-Társaság 47, 89, 116, 117, 151, 153, 154, 191, 201, 220, 221, 221—222, 245, 248, 249, 250, 277, 394; új tagjai 150—151; *Évlapjai* 87; *Nemzeti könyvtára* 280.
- Kiss Albin 327.
- Kiss Arnold, *A háború legendái* 229.
- Kiss Ernő 234.
- Kiss Gyula, *Fogy az ezüstgomb* 75.
- Kiss István, R. 252; *Kükkülli munkájának kritikájához* 252.
- Kiss János, *Dudek János* 335.
- Kiss József 72, 79, 113, 249, 254, 350; *Simon Judit* 69, 113, 114, 116, 118,

- 136, 142, 199, 217, 231, 239, 254, 320; *Háborús Versek* 119, 120, 123, 140, 216, 230, 253, 323; *Hosszúnapkor* 216; *Plakátok* 217; *A trombitás* 267.
- Kiss Menyhért 128, 317, 350; *A cencsochói legenda* 50; *Tábortűz mellett* 115, 121, 237, 240, 244, 302, 323.
- Kiss Sándor, *Feladataink* 388.
- Kiss Szerafin 134.
- Klárné Angyal Ilka 214.
- Klétzár János Dévid 242.
- Klima Lajos 134.
- Klopstock 44.
- Knar, *Aus Budapester Theatern* 137, 330.
- Knight, William, *Esztétika-történet* 50, 63, 116, 134, 231, 244, 251, 322, 325.
- Knoblauch, *A faun* 409.
- Kober, A., *Wesen und Methoden der Literaturwissenschaft* 233.
- Koboz 79.
- Kóczán-jutalom 343.
- Koháry István gr. 76, 193—194, 385; rabénekei 163.
- Kohn Sámuel 111.
- Kohut Adolf 143, 324.
- Kollányi Boldizsár, *Vérholtok* 337.
- Koller István, *A Toldi lélektani tárgyalása* 140.
- kollégium, sárospataki 48; könyvtára 41; debreceni — könyvtára 336.
- Kolozsvári Hírlap* 131—132, 252.
- Kolozsvári Szemle* 323—324.
- Kolozsvári Ujság* 238.
- Komáromi Értesítő* 265.
- Komáromi János, *Mit búsulsz Kenyeres?* 115, 119, 122, 130—131, 142, 144, 231, 251, 418; *Csanak András Bécsben* 404, 418.
- Komáromi Lapok* 265.
- Komáromi Ujság* 265.
- Komját Aladár 301, 412; *Szomorj Dezsőről* 217.
- Komjátsegt graduál* 130.
- Komlóssy Ferenc 50, 57.
- Kondor Sándor 48.
- Kont Ignác, magy. irod.-tört.-c 238.
- Koppja 58.
- Kornis Gyula 342.
- Koroda Pál, *Dóczy Lajos* 135; *Inczédi László* 135; *Reviczky Gy. kéziratái* 216; *Ábrányi Kornél, mint regényíró* 242; *A vén sas* 242; *Ábrányi Kornél* 249; *Látogatás Dóczy L.-nél* 249; *Bartók Lajos* 328; *Helé-
nák és Máriaék* 328; *Justh Zsigmond* 328; *Don Kihóték* 329; *Ábrányi Emil* 335.
- Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* 132, 238, 324, 408—409.
- kortesnóták 61.
- Kossuth Lajos 53, 69, 208, 209, 227, 304, 307, 336, 385, 391, 402; ismeretlen kézírata 48.
- Koszorú Ferenc 301.
- Koszó János, *Fessler J. A. élete és széptud. működése* 127, 134, 237, 252, 307, 408.
- Kosztolányi Dezső 72, 145, 243, 246, 255, 256, 333, 416, 421; *Gabányi* 68, 137; *Ócsém* 79, 131; *Nyelvtisztítás* 246; *Bűbájosok* 301, 304, 319, 323, 338; *Tinta* 390, 415
- Kotzebue 59, 106, 394; *Der Landjunker* 235.
- Kovachich Márton 371.
- Kovács Antal *Petőfi, a filozófus* 77.
- Kovács Dezső 123, 132, 252.
- Kovács Jenő 322.
- Kovács Lajos 69.
- Kovács Lajos János, *Brutus magy. tört.-ének forrása* 252.
- Kovács Márton 413.
- Kovács Pál 298, 322, 325, 403, 407; *A kódus leány* 105, 107.
- Kovács Sándor, *Baksay Sándor* 71.
- Kovács Zsigmond, *Hamvai* 309, 333.
- Kova-Feuerstein Avigdor 434.
- Kovácsnai Erzsé 68.
- Kozma Andor 88, 95, 222; *Faust*-ford. 113, 119, 222, 310; *A katona a magy. költészetben* 162; *A kormányzó és a tábornok* 304; *Baksay Sándor* 392.
- Kóshalmi Béla 244, 268.
- Kölcsey Ferenc 56, 186, 226, 277, 281, 284, 285, 325, 298, 424; *Shakespeare*ről 387; *Zrínyi második éneke* 96; *Kárpáti kincstár* 194; *Himnusz* 267; *Nemzeti Hagymányok* 281, 283; *Vanitatum vanitas* 322.
- költészet, háborús 78—79, 162—164, 303, 322—323, 324, 334, 417, 418.
- Költők Tára, Régi Magyar* 189, 306.
- König György 399.
- Königsberg Hartungsche Zeitung* 327.
- Königsbergi Szójegyzék* 327, 412.
- könyvtár, Honterus — 2; sárospataki — 41; Apor István b. — a 63; Mátyás kir. — a 124, 124—125, 134, 189—190; fővárosi — 132;

- értesítője 113; Teleki — 164; Ráday — 236; pápai kollégiumi — 1843-ban 238; köznagsbergi egyet. — 327; debreceni kollégiumi — 336; wolffenbütteli — 370, 371; gyulafehérvári Batthyányi — 419. *Könyvtári Szemle* 132, 238—239, 409. Körmeny Viktor, *Bánk bán jubileuma* 217. Kőrösi Albin 344; *Egy magyar király-leány tört.* 317. Kőröspataki János, *Erdélynek és Magyarországának romlásáról* 164. Köteles Sámuel 129, 374. Kövér Lajos 50, 266. Köves Illés, *Tüzimádók* 302. Köveskúti Jenő, *Arnyak* 412. Kövi Imre 314. K. P., *Az Ehrenfeld-Kódezeről* 327. Krajacsevics (Sartorius) Miklós 156. Krämer Tamás, *A prot. vallás terjedésének okai hazánkban* 412. Krause Ottó 314. Kremmer Dezső, *Könyvtári élet Pest-Budán* 409. Kriston Endre, *Bírálat az Egri Népkönyvtár pályázatáról* 315. Kristóf György 60, 130, 194, 230, 236, 316, 408; *Az első «Erdélyi Múzeum» tört.* 130; *Az utolsó erdélyi nagyrúr* 325. kritika 113, 122, 127, 166, 186, 200, 201, 247; színi 65; irodalomtörténeti 164—166. *Kritika* 409. *Kritikai Lapok* 65, 247, 285, 286. Kritikus 250. Kropf Lajos, *A félkezű leány mondája és Salamon magyar király* 317. krónika, *Anonymus* 35, 36, 233; *B. Székely István* 66, 114, 295; *Bécsi képes* 129—130, 277; *Nemzeti* 295; *Kézai* 295; *Thuróczi* 295, 411; *Bonfini* 295, 370. Krudy Gyula 69, 135, 301, 336; *Egy régi bál* 46; *A 42-esek* 79; *Pest 1915-ben* 113, 135, 140, 145, 242; *Szindbad* 139, 255, 319; *A víg ember bús mesét* 226, *Aranykéz-utcai szép napok* 305, 405; *Zenélő óra* 316; *Pesti Levelek* 328; *Tömörkény* 328; *A podoláni kísérlet* 336; *A vörös póstakocsi* 336; *Zsigmond utolsó szava* 338. Krüzselyi Erzsike, *Ki a menyasszonya?* 386. ktm, *Beszéljünk még a Lyon Leáról* 49. K. T. M., *Irodalmi börze* 232. Kubinszky-Pecsovics 61. Kuhn Ernő és Polcz Rezső, *Az új törvény* 323. kultúra, magyar 317, 318; magyar és német. — 306—307. Kunfi Zsigmond 66. Kunos Ignác 140, 389. Kupa Árpád 304; *Kenyérmező* 304. Kupeczky János 135. kuruc költészet, hitelessége 165—166, 193; *Tatár rabtságban levő erdélyiek dala* 163; *Bezeredy I. búcsú-éneke* 163; *Esztergom megvételéről* 165—166. Kuthy Lajos 406, 407. Kutas Kálmán, *Beszéjetelek tí évek* 337. Kuun Géza gr. 375. *Kuun-kódex* 236. *Külföld-Hadügy* 63, 133. Kürnberger, *Erinnerungen an Széchenyi* 416. *La bibliofília* 132. Lackner Kristóf, tudóstársasága 141. Laczkó Géza 247; *Humor és komikum* 332. Lafontaine, A. H. J. 107, 167. Lajos király, Nagy 144.; II. 125. Lakatos László 64, 133, 240, 325; *A zsidó cigány* 63—64; *A császár Lembergben* 66; *A koszorúért* 69; *Lovik Károly árvái* 69; *Érzelmes könyv* 131; *Takács Terézia* 142; *A bécsi táncosnő* 151—152, 217, 219, 220, 221, 224, 232, 238, 240, 242, 245, 246, 247, 248, 255; *A halhatatlan hercegnő* 226; *Madame Julie* 246; *A Vojnits-jutalom története* 249; *Tavaszi játék* 334, 414, 415. Lakatos Vince, *A hazafias költészet fontossága* 224. Lakos Béla, *Heltai G. reformátor és kora* 408. Lamartine 307. Lampérth Géza 79, 250, 404; *Az én rózsám* 57—58, 115, 142, 240, 350; *Baksay Sándor* 63; *Rendületlenül* 79; *Kurucvilág* 343, 391; *A német dobosok* 350; *A magyar katona* 412, 414, 417. Landauer Béla, *A nagy esztendő* 124, 131. Landor Tivadar, *A nagy háború irásában és képben* 121, 247. Lange, Conrad 225. Láng Erzsébet 119.

- La Revue de Hollande* 132.
 Laskai János énekeskönyve 321.
 László Zsigmond 193.
 Lázár, szerb fejedelem 290, 291.
 Lázár István, *A kékhajú fantom* 139.
 Lázár Miklós 234, 336; *Fronton* 124, 131, 139; *Magyarok dalolnak* 300, 304, 337.
 Leffler Béla, *Svéd háborús regények* 123; *Krudy Gyula* 336; *Magyar szerzők svéd színpadon* 345–348, 424–428; *Magyar írók svéd nyelven* 346.
 Lehár Ferenc, *Luxemburg grófja* 331.
 Lehmann Alfréd, *Babona és varázslat* 291.
 Lehrer Andor, *Az 1-es honvédek nótái* 413.
 Lemouton Emilia, Schakespeare-ford. 386.
 Lengyel Ernő 334; *Eötvös Károly* 329.
 Lengyel István, *Béke* 217, 243, 332
 Lengyel Menyhért 71, 116, 247, 388, 415; drámái svéd nyelven 345–347, 425–426; *A táncosnő* 113, 115, 117, 119, 120, 122, 129, 133, 134, 135, 138, 139, 140, 145, 220, 238, 252, 305; *A cárnő* 223, 315, 329, 345, 425–426, 428; *Taifun* 345, 346, 347, 428; *A próféta* 347.
 Lessing 226, 283, 393; *Faust* 236.
 Lészai Dániel 61.
 Lévai Mihály 344; *A fekete hegyeken* 300, 414.
 Léway József 89, 116, 118, 249; *Csonkonat* 125.
 Leyen, Fr. von der és Paul Zauner, *Die Märchen der Weltliteratur* 128.
 Lienert, M. G., 244–245.
 Ligeti Jenő, *Tanlevél* 122.
 Lillo, *Elmerick* 420.
L'illustration Théâtrale 252.
 Linder Ernő 314.
Lipceseé kódex 408.
 Lipps, Theodor 225.
Literarisches Zentralblatt 132–133, 239, 324.
Literaturen des Ostens in Einzeldarstellungen, Die 238.
 ll., *Husarenlieder* 247.
 Loesche, Georg, *Deutsch-evang. Kultur in Oesterreich-Ungarn* 324.
 Loew, William N. 413.
 Loschdorfer Aladár, *Munkáctól Rodostóig* 231.
 Losonczy Zoltán 241.
 Lovik Károly 46, 69, 72; *Egy elkésett lovag* 126, 131.
 Lóczy Lajos 306.
 Lórisz 123, 224.
 Lőrinczy György, *Az özvegy jalu* 223, 253, 256, 300, 318, 338–339, 390.
 Lukács, Georg, *Mitteleuropäische Kulturgemeinschaft* 331.
 Lukácsy Sándor 214.
 Lukcsics József 237, 238.
 Lukcsics Pál, *Schwartner Márton* 128.
 Lupás János, *Barištu György* 419.
 Lupuj vajda 164; *Ének-ről*, 63.
 Luther Márton 40, 109, 111, 395.
 Lux, A. J., *Im Goethe-Museum zu Budapest* 405.
 ly. 71, 255, 338, 421; *Malonyay D.* 409–410.
 Lyka Károly 255; *Malonyay Dezső* 337.
 Lynkeusz 120.
 Maár Ernő, *Még egyszer mindenki* 328.
 Macaulay 380.
 Madách Aladár 42.
 Madách Imre 18, 90, 276; – és Hegel 307; *Ember Tragédiája* 24–25, 47, 68, 77, 127, 213, 222, 224, 244–245, 245, 247, 263, 307, 319, 379; *Csák végnapjai* 395, 397; *Nápolyi Endre* 397; *Mária királynő* 397; *II. Lajos* 408.
 Madarász Flóris 129, 146, 147, 148–150, 180, 181–182, 230, 257, 257–258; dolgozatai 148–150.
 Madelung, Aage 121; *Hadi naplóm* 58, 124, 244.
 Madzsar Imre 70, 141, 252, 383.
Magdeburgische Zeitung 327.
 Magyar Bálint 386.
 Magyar Elek 242; *A Pálvax és a Látó-szinszky kávéházak* 328.
 Magyar Ferenc 64.
Magyar Figyelő 63, 133, 239, 324–325, 326, 337, 409–411, 412.
Magyar Hírlap 63–64, 133, 325.
Magyar Hirmondó 65.
Magyar Iparművészet 325.
Magyar Izrael 64, 240.
Magyar Izraelita 256.
Magyar Könyvszemle 2, 132, 133–134, 202, 325–326, 354.
Magyar Középpiskola 64, 134, 240, 325, 411.
Magyar Kultúra 57, 64, 134, 145, 148, 240, 241, 326–327, 411.
 Magyar Lajos, *A háború költői* 72.
Magyar Nyelv 64–66, 82, 134–135, 241, 322.
Magyar Nyelvőr 66, 135, 241, 412–413.

- Magyarország 66, 135, 242—243, 324, 339, 413.
 Magyar Paedagogia 66, 67, 241, 329.
 Magyar Szinpad 221.
 Magyar Versek, A' jó szerencsének Irigy-
 löi ellen traktatott (1752) 203.
 Magyary Béla 247.
 Magyar Zsidó Szemle 72, 135, 242, 256,
 413.
 Mahunka Imre, Egyházi népénekünk
 jövője 315, 403.
 Majláth Béla 353.
 Makkai Sándor, Magy. prot. széptroda-
 lom 250—251, 417.
 Malonyai Dezső 121, 253, 300, 303,
 324, 325, 409; Virtus 126, 131,
 396, 410.
 Manskovit Bálint, Index biblicus 250.
 Mányoki Ádám 135.
 Mapes, Waltherus 234.
 Marana, G. P., Espion turc 207.
 Marczali Henrik, Wahrheit u. Dichtung
 in d. Botondsage 138; A Botond-
 monda tört. kapcsolatai 218; Görgei
 Artur 392; Franz v. Pulszky 419.
 Marcell Mihály, Fronton és front mö-
 gött 322.
 Marczibányi-jutalom 342.
 Mareuil, Milton-ford. 194.
 Margit-legenda, antiochiai 188—189.
 Mária Terézia 396.
 Mariay Ödön 51; Tiszántúli levele
 Dunántúlnak 72; Válasz 144—145.
 Marina-legenda 188—189.
 Márki Sándor, Dózsa György 70; Ma-
 gyar középkor 317, 327, 350; Pór
 Antal emlékezete 418.
 Márkus László 338; Magyar irodalom
 113; Ráéró időben 115; Szélcseendes
 idő 219—220.
 Marót Károly 199, 234; A bábúcsel
 Tompa «Árokháti Lőrinc»-ében 57;
 Egy pillantás Madách költői mű-
 helyébe 127; Petőfi és a kinéma 144;
 Arany műhelyéből 321.
 Marsigli, rovásírás-másolata 296.
 Martinovics Ignác 66; — féle össze-
 esküvés 256.
 Martinovics-páholy 49, 72.
 Márton Sára 87.
 Martos Ferenc, I. Bródy Miksa.
 Máthé Miklós, Édes hazánkért 300.
 Matirkó 264.
 Mátrai Ferenc, Rajzok, elbeszélések 337.
 Mátrai Győző 70.
 Mátyás király 395; könyvtára 124,
 124—125, 134, 189—190. •
- Mátyást mostan választotta... 75.
 Mauks Ernő, Irodalmi témákról 385;
 Magy. színészet 1816-ban 392.
 Mauksch Tamás 419.
 Maupassant 410; Bellami 349.
 Mausoleum 165.
 Mayr György 342.
 Mazuch Ede, Dayka G. ungvári tanár-
 sága 384.
 M. E., Mocsáry Lajos meghalt 248.
 Mednyánszky Berta 77.
 Medve Imre 235.
 Mogerle Teréz 235.
 Mehring, Sigmar 223; Kriegslyrik 211.
 Meisl, Karl, Maria Szetsy 231.
 Melanchton 40, 250.
 Melich János 41, 66, 127, 153, 155,
 241, 259, 324, 343, 422; A Gyula-
 jehérvári Glosszák egy helyéről 65;
 Cirillbetűs magyar szöveg 218; A
 Königsbergi Szójegyzék 327.
 Mélius Péter 250.
 Méray-Horváth Károly, Amerika Cé-
 zárja 66.
 Mérei Adolf 69, 136, 221; A fiam
 papája 120.
 Mérey Mihály 85.
 Mérey Sándor, Szabolcs vezér 394.
 Mészáros Gyula 404.
 Mészöly G. 82, 189; Isemucut 241;
 Bécsi-kódex-kiad. 328; Az óta' név-
 utó eredete 343.
 Metastasio, L'Isola disabitata 106.
 Mezei Béla, Haborús népdalok 334
 Mezei Mór 242, 243.
 Mezey Sándor, Mezel Mór 243.
 m. gy. 60, 114, 129; A negyvenéves
 népszínház 50.
 M. Gy., Királyért, lobogóért 132.
 M. I., Magyar haborús irodalom 71.
 Mihály déak kódexe 60, 193.
 Mikes Kelemen 193; Törökorsz. Levelek
 143, keletkezéséhez 206—208; for-
 rásaihoz 317.
 Mikes Lajos, Krúdy Gyula 135.
 Mikhály Szécsi János Rettenetes Dolga
 60.
 Miklós Elemér 257, 259.
 Miklós Jenő, Útravaló Barta Lajosnak
 339.
 Mikszáth Kálmán 316, 325, 396, 399,
 410, 415, 423; — és Jókai 228;
 humora 312; A játszópadjátás 61;
 A fekete város 61; Lapaj 350.
 Miles Mátyás 1, 2.
 Milotay István 336; Harc a lobogóért
 142; Eötvös Károly 391.

- Milow István 314.
 Milton 44, 97.
Mindenes Gyűjtemény 265.
 Miskolczi Zsigmond, *Cyru*s kitétele 193.
 Mitrovics Gyula 196.
 M. J. 328; *Petőfi öröksége* 142.
 m. 1. *Háborús irodalom* 219; *A háború aranykönyve* 219.
 M. M., *Berliner Theater* 244.
 Mocsáry Lajos 221, 224, 242, 245, 248, 251, 255; *Régi magyar nemes* 248.
 Mohácsi, Eugen 416; *Drei Bücher* 248.
 Mohácsi Jenő 350.
 Moldován György, *Havasi rózsák* 323; *Reflexióim a havasi rózsákkal kapcsolatban* 323.
 Molière 59, 68; *École des Femmes* 105—107.
 Molnár Albert, Szenoi 295; *zsolotárai* 321.
 Molnár Antal, *Weiner Leó Csongor és Tündéje* 247.
 Molnár Aranka 48.
 Molnár Béla 323.
 Molnár Ernő, *A magy. zsidóság háborús emlékkönyve* 329.
 Molnár Ferenc 144, 234, 247, 302, 331; *gyermektörténetei* 132; *drámáisvéd színpadokon* 345, 348; *Huszárnóták* 47; *Liliom* 47, 116, 145, 244, 301, 302, 315, 324, 329; *Egy haditudósító emlékei* 113, 115, 117, 120, 121, 123, 145, 228, 230, 240, 253, 338, 418; *Farkas* 132, 345, 426—427; *Órdög* 145, 221, 336, 409, 427—428; *Fehér felhő* 221, 232, 245, 247, 255, 256, 299, 302, 308, 314, 323, 326, 330, 335, 338, 409; *Testőr* 308, 347—348, 409, 426; *A doktor úr* 348, 389.
 Molnár János 64—65; *Püsztor-Ember* 65; *Levelet* (1776) 65.
 Molnár Jenő 350; *Muccsa a fronton* 334, 337, 414; *Ima 1916-ban* 390.
 monda, *Szilágyi és Hajmási-* 163, 190; *kún-* 187, *szepesi-* 420; *Toldi-* 190—191; *Botond-* 218; *János pap-* 262; *Don Juan* 310; *félkezű leány-* 317.
 Montagu, Lady 420.
 Montalembert, és Eötvös 309—310; *szent Erzsébet élete* 309.
 Montanus, Gonsalvius Reginaldus, *Sacrae Inquisitionis Artes* 109—110.
 Montesquieu 143; *Lettres Persanes* 207.
 Moór Elemér, *A Toldi-monda* 56, 61, 64, 188, 190—191, 241.
 Morvay Győző 45, 134, 220, 259, 322, 325, 384; *Zalár J. önéletrajza* 147, 183; *Magyarázó tanulmány Az Ember Trag.-hoz* 197; *Zalár J. leveleiből* 236, 321—322.
 Mozihét 136.
 Mozi-Világ 243.
 Móra Ferenc 79, 121, 253; *Költő a verseiről* 300.
 Móricz Pál 253; *Nótahangok a tengerentúrról* 46; *Magyar tárogatósak* 66; *Magyar bohémek* 69; *A Jókatak osztályegyezsége* 242.
 Móricz Zsigmond 332, 334, 339; *levele* Ady Endréhez 51.
 Munkácsi, Bernhard, *Prof. Hermann Vámbéry* 143.
 Munkácsy Mihály 215, 409—410.
 Muraközi Ferenc, *Arany J. a csehekéről* 249.
 Muraközy Gyula, *Vargha Gyula költeményei* 250; *Ker. szépirod.* 417.
 Murány megvétele 379.
 Musset, A. de 92.
 Múlt és Jövő 66, 136, 243.
 Múzeumi és Könyvtári Értesítő 136, 413.
 Műbarátok Könyve 155.
 Műbarátok Köre 155—156, 222, 244.
 műfordítás 213.
 Müller Frigyes, *A nagyobb Gellért-legenda keletkezése és forrásai* 70; *A Gellért-legenda kérdéséhez* 141.
 Müller-Guttenbrunn Ádám 314.
 Münchener Neueste Nachrichten 327
 művészet (magyar), *vázlatok múltjából* 321, 405.
 ny, *A magyar nyelv* 49.
 N. 391,392; *Dudek János* 308.
 Nadas Sándor, *Kávéház* 302, 318, 323, 330, 332, 337.
 Nadasdy Ferenc 277.
 Nádor-kódex 234.
 Nádor Samu, *Néphimnuszok, katona dalok és indulók* 254.
 Nagl-Zeidler, *Deutsch-Österr. Literaturgesch.* 195.
 Nagy Bella 324.
 Nagy Endre, *Miniszterelnök* 145.
 Nagy Géza, *Felsővályi* 419.
 Nagy Ignác 406, 407.
 Nagy József 413; *Taine jelentősége és hatása* 255.
 Nagy Lajos, *Vészek sirálya* 61; *Egy leány, több férj* 131; *Ady E. és Gyöni Géza* 144.

- Nagy László, S. 324.
 Nagy Miklós (1621) 236.
 Nagy Pál, Fogarasi, *Véres örökség* 397.
 Nagy Samu, *A Kárpátokból* 304.
 Nagy Sándor 61.
 Nagy Tamás 408.
Napkelet 235.
 Náray György, *Lyra coelestis* 322.
 Náray Iván, l. Benedek Aladár.
 Natalibus, Petrus de, *Catalogus Sanctorum* 189.
 n. e., *Hadi énekek* 318.
 Négyesy László 153, 189, 192, 258, 344, 422; *Zrinyi-kiad.* 412; *A Pataki Névtelen és Dobó Jakab* 81–86; *A Pataki Névtelen neve* 8, 148, 183; *Jelentés a Farkas-Raskó-díjról* 306; *Laskay-jéle énekeskönyv* 321.
 Neitzel, Otto, *Der Richter von Kaschau* 308, 330.
 Némedy Gábor 136.
 Némedy József 236.
 Nemény Vilmos 323; *Egy berlini magyar írónál* 324.
 Németh Gyula 404.
 Némethy Gyula 251.
 Nemzeti Kaszinó 235, 245, 248.
Nemzeti Könyvtár, Újabb 377–378; *Kisfaludy-Társ.*—a 280.
 Nemzeti Múzeum 42; könyvtára 6, 132, 187, 353, háborús gyűjt. 48, 318.
Nemzeti Nőnevelés 136, 243.
 Nemzeti Színház 50, 116, 118, 119, 128, 140, 142, 143–144, 199, 218, 223, 254, 280, 319, 330, 394, 411.
 Nendvich Károly 173.
 népdal, magyar 152–153, 223, 254, 383–384, 416; háborús 334; tatár 140; palóc 418.
Népköltési Gyűjt., Magyar 188.
 népköltészet, háborús 318, 335, 337.
Népművelés 67, 137, 243–244, 328, 413.
 Néprajzi Múzeum 136.
Népszava 67, 122, 136, 244.
 Népszínház 69, 140, 214.
 népszínmű 50.
Néptanítók Lapja 67, 136, 244, 329, 413.
 Netoliczka Oszkár 2.
Neue Freie Presse 117, 137, 329–330.
Neues Pester Journal 245–246, 330–331, 414.
Neues Wiener Journal 331.
Neue Zürcher Zeitung 137, 244–245, 330.
Neues Wiener Tagblatt 303, 331.
Neuigkeits-Blatt 173.
Neuphilologus 239.
 Nicolai, Friedrich 393.
 Niczky Kristóf 396.
 Nietzsche 42, 261, 346.
 Nil, *Levél Babits Mihálynak* 255.
 N. L. 265; *Ady költészete és magyarsága* 252
 Noisser Richard 298.
Nord und Süd 340.
 Noszlopy Tivadar 61; *Csokonai bácsúja Somogytól* 237.
 Nottesteiné, Veronika 202.
 Nouseul János 317
Nova Reforma 50.
 Novák János 240.
 Novák Lajos, *Pázmány Péter élete* 50.
 Nóti Károly 323.
 Nyári Albert b., *Lantos Gyóni Géza* 132.
 Nyári Sándor 135.
 Nyáry Andor, *Sírnak a hősök* 124, 131, 136.
 nyelvemlékek, zempléni magyar 305; Németorsz.-ban őrzött magyar 335.
 Nyelvmívelő Társaság 130; Erdélyi Magyar 367–376.
Nyelvtudományi Közlemények 67, 414.
 Nyelvtudományi Társaság, Magyar 115, 134.
 Nyilfi, *Pipárdi nótártus* 235.
Nyolcórai Újság 246.
Nyugat 51, 67–68, 137–138, 246–247, 331–333, 339, 412, 414–415.
 nyugatosok 72, 78, 99, 122, 123, 131–132, 134, 142, 144, 220, 224, 243, 246, 250, 309, 339.
 Obál Béla 354.
 Oberle Károly 147, 260.
 Obernyik Károly, *Messias* 395.
 Objektív Pál, *Reflexiók a Szent István akadémia megalakulásáról* 249.
 Oesser, Christian 415–416.
 Oláh Gábor 118; *A rokokó-Csokonai* 313.
 Oláh Miklós 295, 370.
 Ormos Zsigmond 130.
 Orosz Endre, *Téglás István emlékezete* 129.
 Orosz József 328.
Ország-Világ 68, 138, 247, 333.
 Ortva y Tivadar 389; *Habsburgi Mária* 342, 389.
 Osszián 282–283.
 Oswald, újbányai jegyző 143.
 Osváth Gedeon, *Petőfi és az aszódi gimnázium* 76–77.

- Ouida 181.
 Overmans 44.
 Ovidius 191; *Heroidák* 4.
 ó. 223.
 —ő. *Háborús versek* 123; *Zichy Géza gróf* 309.
 Ö. J., *Dóczi Sopronban* 141.
Österreichische Rundschau 138, 247, 333—334.
Österreich-Ungarns Zukunft 247.
Ósvény 138, 415—416.
- Pais Dezső 321.
 Paizs Ödön, *Görgei Arturnál* 246.
 Pajzs Elemér, *Cirkusz* 113, 116, 129, 136.
 Pakots József 350; *Petőfi harci költeményei* 63; *Éjszaka* 123, 242, 302; *Egy csöndes íróról* 133; *Zoltánka takarékos* 411.
 Pál Antal, *A anynak egy jegyzetéhez* 412.
 Palatich György, *rabéneke* 163.
 Palágyi Menyhért 42.
 Pálffy Móric gróf 49.
 Palocsay György b., *Költeményes holmi* 306.
 Palóczy Edgár, *B. Tóth Ferenc* 411.
 Pannonius, *Janus* 395.
 Pántzél Dániel 372.
 Panzer, Fr. 191.
 Pap Gábor, *Ináncsi* 236.
 Pap Károly 153, 422; *Emlékezés Ferenczi Magdára* 229.
 Pápai István 372.
 Pápay József 404.
 Pápai Páriz Ferenc 166.
 Papp Ferenc 57, 119, 196, 257, 259, 335; *B. Kemény Zs. levelei Pusztakamaráson* 60; *B. Kemény Zs., mint a rémuralom korának politikai írója* 226—227; *B. Kemény Zs. Bécsben* 230—231; *Arany és Gyulai első találkozása* 236.
 Pap-Váry Elemérné, *Háborús visszhangok* 337, 339, 412.
 Pardoe, Miss, *The City of the Magyar* 420.
 Pásztor Árpád 79, 388; *Vengerkák* 121, 129, 216, 230, 242, 247, 248, 254, 299, 324; *Találkozásom Poe Edgárral* 301.
 Pásztor József, *A muzska vendég* 58, 133, 134, 135, 222.
 Pásztori Mihály 48.
 Patai József, *versei* 413; *Megnéztem Grün Lilit* 243; *Háborús héber költ.* 434.
- Patai Pál, *Székács József* 70, 294—295, 322,
 pataki névtelen 1, 5, 81—86, 148, 229, 251, 264—265.
 Pataky József, *Bánk bán-tanulmányok* 249.
Pathelin mester 345.
 Patyi Gyula 237.
 Pauler Gyula 36—37.
 Pauler Tivadar 331.
 Payr Sándor, *Lackner Kristóf tudóstársasága* 140—141.
 Pázmány Péter 70, 156, 200, 396, 400.
 Pázmány-Egyesület, *Orsz.* 219.
 Péchy-Horváth Rezső, *Katona-nóták a világháborúban* 139.
Pécs-Baranyamegyei Múzeum-Egyesület Értesítője 300.
 Péczeli József, *Mindenes Gyűjtemény* 265.
 Péczely-díj 217, 219, 221, 245, 248, 305.
 Peisner, Ignaz, *Ungarischer Brief* 125—126.
 Pejacsevich Katinka 155.
 Pekár Gyula 155; *Az új magyar lélek* 122; *A pesti múzsa* 240; *A halhatatlanság* 309.
 Pelagia-legenda 188—189.
 peleskei nótárius 235.
 Perényi József 197; *Szigeti József újjkora* 183; *Aranka Gy. Erdélyi Nyelvművelő Társasága* 183, 258, 324, 363—376.
 Perényi Zsófia 83.
 Pereszlényi Pál 48.
 Pernerstorfer, Engelbert, *Die deutschen Kulturromane des ... A. Müller-Guttenbrunn* 314.
 Perrott, Joseph de 387.
 Péry Ignác 106.
Pester Lloyd 68, 138—139, 247—248, 334, 416.
 Pesti Balázs, *Tinódi-magyarázat* 127.
Pesti Hírlap 58, 64, 68—69, 139, 248—249, 291, 334, 417—418.
Pesti Napló 69, 112, 139—140, 173—174, 227, 334—335, 377.
Pest-Ojner Zeitung 175.
 Petelei István 410.
 Peterdi Andor 301; *Háborús jegyzetek* 131—132; *Háborús Versek* 318, 334, 335, 337, 389.
 Péterfy Jenő 21, 186, 255, 312, 379.
 Pethő Sándor, *Szekfű könyve és Rákóczi egyénisége* 220; *Sztrakoniczky Károly* 308; *A Szekfű-ügy* 338; *A szabadságharc eszméi* 392.

- Petőfi Sándor 46, 63, 102, 117–118, 131, 145, 162, 176, 177, 181, 217, 220, 238, 243, 256, 263, 264, 266, 301, 303, 307, 325, 387, 394, 406, 420, 424, 434; egy ismeretlen költeménytöredéke 48; — és az aszódi gimn. 76–77; — a filozófus 77; műveinek fordításai 133, 396; — és Sevcsenko 338; *Felhők* 77, 407; *A világ és én* 77; *Miért vagyok én e világon?* 77; *Bolond Istók* 77; *Apostol* 136, 328, 330, 407; *Helység kalapácsa* 144, 407, 418; *János vitéz* 156, 223, 336, 391; *Ha volna oly nagy jergeteg* . . . 236; *Ha e sírban megszáradt szíveket* . . . 236; *Csatadal* 267; *Hóhér kötele* 407.
- Petőfi Zoltán 411.
- Petőfi-Társaság 47, 63, 116, 118, 121, 142, 145, 248.
- Petrarca 144.
- Petretics Péter 156.
- Petri Mór 259.
- Petrik Géza, *Magyar Könyvészet* 202, 203, 237, 239, 244, 255, 267–268, 354.
- Petrovay Miklós, énekeskönyve 127, 321.
- Petrőczy István 138, 416.
- Petrőczy Kata Szidónia, versei 60, 193.
- Petz Gedeon 125, 340.
- Péchi Simon, *Imádságoskönyv* 230.
- pf. *Az elmaradt harci dalok* 234; *A sajtóhadiszállás* 234.
- p. f. 317; *Einiges aus den Theater-verhältnissen* 319.
- Pfeiffer Izsák 57.
- p. g. 223, 318, 389, 390; *A «Sárga csikó» a Nemz. Színházban* 302–303.
- Philibertus látomása* 57, 234.
- Philologiai Dolgozatok, Német* 340.
- Pikler J. Gyula 405.
- Piklerné Freund Edit 120.
- Pilch Jenő 405.
- Pilisi Lajos, *A kárpáti harcokból* 124; *Gyűlölet-irodalom* 145.
- Pintér Imre, ifj., *Csatatűzben* 334, 337, 390.
- Pintér Jenő 220, 241, 298, 342, 344.
- Pitroff Pál 322; *Degré A. és egy ismeretlen drámája* 74, 183; *Garay «Obsitos»-ához* 128; *A győri sajtó tört.* 145, 220, 237, 298, 322; *Vörösmarty egy ismeretlen verse* 242; *Egy régi szerkesztőségben* 403.
- Platz Bonifác, *Egyháztudalmi iskolák* 219.
- Plósz Sándor 305.
- Plutarchos 291.
- Podhraczký György, *Magyar-ukrán tört. kapcsok* 254.
- Podmaniczky Frigyes, *Tessék ibolyát venni* 196.
- Podmaniczky Julia, b. 246.
- Pogány Dániel, *Az élet komédiái* 319, 389.
- Pogány József 47; *A földreszállt pokol* 390.
- Pokoly József 251.
- Polgár, Alfred 117; *Wiener Theater* 229; *Berliner in Wien* 229.
- Polgáriskolai Közöny* 140, 335.
- Pollák Illés 255.
- Pommer, Josef, *Ungarischer Soldaten-gesang* 152–153.
- Pompéry János 57.
- Pope, A. 372.
- Poppel Éva 54, 399–400.
- Pór Antal 418.
- Porters, Miss A. M., *The Hungarian Brothers* 420.
- Porzolt Kálmán 50, 69, 139.
- Posch Jenő 255.
- Posener Tageblatt* 335.
- Potsdamer Zeitung* 416–417.
- Pozsonyi Bernát, *A jó sajtó terjesztése körüli feladataink* 315.
- Pozsonyi-kódex* 134, 135, 148.
- Pray György 115, 143.
- Prém Loránd, *Kövér Lajos* 286, 408. *Pressburger Zeitung* 431.
- Prior-féle gyűjtemény 230.
- Probst Jenő 314.
- Prohászka János 66.
- Prohászka Ottokár 49, 57, 224, 318, 336; *Magyar kultúra* 224; *A háború lelke* 238.
- Protestáns Egyház és Iskolai Lap* 69–70, 250, 335, 417.
- ProtestánsSzemle* 70, 250–251, 335, 339.
- Prónai Antal 66, 194.
- Prudentius 196.
- Pruzsinszky Pál, *Baksay S.* 335, 417. p. s., *Háborús publicisztika* 253.
- Publicista, *A nagy idők sajtója* 232.
- Pulszky Ferenc, *Kisebb dolgozatok* 127.
- Punin, *A vajda* 299.
- Putnokyi Miklós, *Arany J. Toldi-trilógiája és Densusiánus A. Negriudája* 403–404.
- Pyrker László 149, 195.
- Q., *Megkerült a Pozsonyi-kódex* 134
- Quintus, *Az Ember Tragédiájához* 47

- Rabener 65.
 rabénekek 163.
 Rác Lajos 126, 140, 314, 418; *Philosophie in Ungarn* 140; *Montesquieu in Ungarn* 140, 143; *Gárdonyi Géza tanulása Sárospatakon* 251.
 Ráday Gedeon gr. (költő) 409.
 Ráday Gedeon gr., Széchenyi-emlékbeszéde 222, 245, 248, 249.
 Ráday Pál 193.
 Ráday-könyvtár 236.
 Rados Ignác 57.
 Radó Antal 434; *Háborús strófák* 222, 232, 242, 249, 250, 255, 312, 323; *Középeurópa és kultúránk* 256.
 Radó Antal, ifj., *Farkasverem* 334, 389.
 Radó István 69.
 Radó Sámuel 247.
Radvánszky-kódex 81.
 Radványi József, *A Todoreszku-törédék első darabja* 408.
 Raffay Sándor, *Ijúsági irodalmunkról* 417.
 Ragályi Tamás 41.
 Rákóczi Ferenc, II. 143, 220, 308, 370; *Aspirationes principis christiani* 237.
 Rákóczi-könyvtár 134, 325.
 Rákóczy György, II. 164.
 Rákóczy László, rabénekei 163; *Napló* 378, 379.
 Rakodczay Pál 196; *Szigeti J. jorrásaihoz* 235; *Shakespeare-ciklus Óbudán* 304.
 Rákosi Jenő 50, 72, 136, 137, 142, 144, 224, 229, 243, 309, 325, 336; — és Ady Endre 249; *A magyarságért* 210—215; 231, 350; *Régi dal régi dicsőségről* 398; *Aesopus* 401; *A szerelem iskolája* 401.
 Rákosi Viktor 148, 182, 312, 325; *Egy jalusai Hamlet* 398; *Korhadtt fakeszeszek* 418.
 Ráskai Ferenc, *Hivatalnokleány* 390.
 Raupach, *Királyleány mtnt koldusná* 235.
 R. B., *Szily Kálmán* 247.
Receptom, Igen hasznos... 317.
Regélő 235.
 regény 409.
Régi Magyar Könyvtár 109; L. még Szabó Károly.
 Regiomontanus 125.
 regös énekek 187.
Reguly-Album 289.
 Reichardt Piroska 66.
 Reinhardt, Max 220.
 Reinmann 162.
Religio 70, 335.
 Rell Lajos, *Gyóni Géza* 79.
 Remellay Gusztáv 71.
Remény, zsebkönyv 130.
 Reményi József 339.
 reneszánsz 395.
 Réthei Prikkel Marián, *Rege, reg, reges* 241.
 Révai Miklós 65—66, 115, 298, 365, 371.
 Révay Erzsébet 138, 416.
 Révész Imre 190; *Déval Bíró Mátyás tanításai* 39—41, 56, 61, 71, 131, 251, 324; *Bod Péter mint történetíró* 382—383, 403.
 Révész Kálmán, *A magy. Prot. Irod. Társ. megalakulásának előzményei* 417.
 Reviczky Gyula 325; kéziratai 216.
Review of Reviews 217.
 Rexa Dezső 387; *Faust a magyar színpadon* 48—49, 405, 421; *Vörösmarty stipendiuma* 49; *Horvát Ist. irod. munkásságáról* 114; *Egy második Nemz. Színház eszméje* 1843-ban 218; *Lessing Faust drámatörédékének ford.* 236; *A pápai főisk. ktára 1843-ban* 238.
 R. Fr., *A berlini új tanszék* 422—423. r-i., *Szent István-Akadémia* 251.
 Richly Rezső 141.
 Riedl Frigyes 42, 153, 156, 255, 383, 397, 411, 422, 423; *Vörösmarty M.* 32, 33, 38; *Bessenyei Gy. első drámái* 322; *Shakespeare és a magy. irodalom* 342.
 Riedl Szende, *Kalauz* 71.
 rigómezei csata, a költészetben 116.
 ritmus, ősi magyar 189.
 R. M., *Malonyay Dezső* 300.
 Roboz Imre, *Az irodalom boudoirjában* 391, 404, 413.
 Romanecz Mihály 385, 386.
 romanticizmus 398, 401, 402.
 Roó Richárd 141.
 Rotarides Mihály 162, 185, 353.
 Rothmann, Mich., 237.
 Roth Viktor 343.
 Rouillet, Claude, *Philantre* 204—205.
 Rousseau 107, 398, 399.
 rovásírás 295—297.
 Rozványi Vilmos 333
 ró, *Antiszemítizmus?* 335.
 R. R., *Kiss József háborús versei* 216; *Szomorj Dezső, a nagy író* 299.

- r. —s., *Magyar irodalomtört. és kö-zépiszkola* 262—264.
- R—s., *A magyar íródiákok* 251.
- Rubinyi Mózes 66; *Jókai és Mikszáth* 228; *Az Erdélyi magy. nyelvművelő társ. tört.* 364—365, 375, 376; *Sebők Zs. és Mikszáth* 410.
- Rudnyánszky Gyula 134.
- Rudnyánszky Karolin bárónő, *A pusztai sziget* 106.
- Rudolf császár 297.
- Rudolf trónörökös 53.
- Rutz—Sievers-féle elmélet 193.
- Sáfár István, *Eszter* 58.
- Sajó Sándor 259.
- Salamon, magyar király 317.
- Salamon Ferenc 31—32, 212.
- Salamon Gyula, *Az irodalom népszerűsítéséről* 313.
- Salamon László, *Eros oltárára* 389, 412.
- Salgó Ernő, *Irók és szindarabok* 305, 319, 411, 414, 415.
- Saly László, *Egyházirodalmi iskolák* 219.
- Samassa—Désy Annie, *A háború lelke-m tükrében* 128, 129, 322, 325, 389.
- Sámuel-díj 342.
- Sándor István 64—65, 65—66; *Svédí grófné* 65; *Rabener Szatirái* 65.
- Sándor-kódex* 162.
- Sántay Mária, *Zrinyi és Marino* 322.
- Sántha György, *A bánat harangzúgás-ban* 216.
- Sárai Sz. Károly, *Katonadolog* 417.
- Sarcey 214.
- Sardou 426; *Tosca* 205.
- Sárközy Máté, *hadiéneke* 163.
- Sárospataki Hírlap* 418.
- Sárospataki Református Lapok* 70, 140, 335—336, 418.
- Sárosy Gyula 216; *Arany trombita* 196, 245, 249.
- Sartorius, *Leiki óra* 234.
- Sas Andor 236, 301; *Új könyv Madách-ról* 234; *Az orosz veszedelem irodalmunk tükrében* 255; *Madách és Hegel* 307.
- Saussure Cézár, *levelei* 126.
- Schack Béláné, *Azokkal, akik sírnak* 414, 421.
- Schedius Lajos 370, 371, 373; *esztétikája* 218; *Principia philocoliae* 218.
- Scheffel, W., *Ekkehard* 127.
- Schelling 218.
- Schesäus Keresztély, *verse Dávid Ferencchez* 132; *Kendi Anna históriája* 1—15; *Ruinae Pannonicae* 1—3.
- Schiller, Friedrich v. 16, 42, 59, 230, 416—417; *Wallenstein tábora* 16; *Tell Vilmos* 58; *Armány és szerelem* 58; *Az orleansi szűz* 372.
- Schiller István, *Bogáthi Fazekas M. élete és vall. tárgyú költészete* 110—111, 322.
- Schiller Zsigmond, *Nagyidai Cigányokford.* 303.
- Schlemmer Antal, *Horvát színházi élet* 141.
- Schlözer, *Gesch. d. Deutschen in Siebenbürgen* 371, 372.
- Schmidt Henrik 125, 340.
- Schmidt Lajos 314.
- Schmidt Mária 138.
- Schmidt Miklós 314.
- Schmidt-Pauh, Edgar v., *Ung. Volkslied* 223.
- Schneller István, *Apácat Cseri Jánosról* 419.
- Schnitzer, Ignaz 126.
- Schnitzler, Arthur 426.
- Schöner Ferenc, *II. Rákóczi F. élete* 231.
- Schöpflin Aladár 246, 257, 259, 332, 415; *Szivők tolmácsa* 68; *Beöthy Zsolt* 72; *Bárd Miklós* 137—138; *Eötvös K.* 319—320; *Aforizmák a Szekfü-ügy körül* 332; *Babits M. új verses könyve* 332; *Sebők Zs.* 333; *Magyar regények* 414—415.
- Schröer Gottfried Tóbiás, *Thökölydrámája* 415—416.
- Schullerus Adolf 324, 408; *Mathias Dévay Bíró's Lehrsystem* 324.
- Schütz Antal 317.
- Schwarz Frigyes 128.
- Scientific Americain* 72.
- Scott, Walter 181; *Waverley* 54—55.
- Scribe 266, 426.
- S. E. 50; *Ung. Kriegsgedichte in Deutschland* 248.
- Sebestyén Antal 383.
- Sebestyén Gyula 188, 201; *A magyar rovásírás hiteles emlékei* 295—297, 336, 411, 418.
- Sebestyén Károly 122; *Madách és az Ember tragédiája* 50; *Bánk bán* 224; *A háborús irodalom lélektanához* 244, 310.
- Sebők Zsigmond 305, 319, 329, 333, 337, 399, 416; — és Mikszáth 410; *Színfoltok* 51, 134, 350.
- Seitz Lipót, *Néhány szó a magyar könyvről* stb. 313.
- Seneca 195.
- Seprődi János, *A magy. katona-dal*

- 253—254, 254, 338; *Néphimnuszok, katona-dalok és indulók* 254.
- Sereghy Elemér, *Névtelen hősök* 219.
- Servetus utolsó tisztességéttele* 164.
- Sevcsenkó 338.
- Sévigné, Mme de 206.
- S. F., *Levelek* 309.
- S. H., *Az ukrán név* 254.
- Shakespeare 54, 59, 303, 316, 328—329, 330, 333, 386—387 — és Arany 222, 227—228; — és a magyar nemzetlélek 228; Bolyai Farkas és — 304; vígjátékai 334; — és a magyar irod. 342, 393—395, 396—398, 400—401; — a világirodalomban 392—393; — jubileum Magyarországon 333—334, 421; *Vihar* 105; *Othello* 127, 387; *Velencei kalmár* 214, 389; *Macbeth* 214, 222; *Szentivánéji álom* 334; *Coriolanus* 389; *Ahogy tetszik* 389.
- Shakespeare-Gesellschaft, Jahrbuch der Deutschen* 237.
- Shakespeare-Tár, Magyar* 51, 237, 339, 386—387, 389, 408, 421.
- Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* 336.
- Sík Sándor 259; *Ebredés* 220, 232.
- Simai Kristóf 65.
- Simai Ödön 194, 412; *Földi hatása Sándor Istvánra* 64—65, 65—66, 343.
- Simon Miklós 322, 325.
- Simon Vilmos, *Hadak útja* 414.
- Simonyi Zsigmond 155, 412; *Kármán Mór s a magyar nyelvtan* 135; *Arany J. és a helyesírás* 241; *Hibás olvasatok* 241; *Magy. szavak a német nyelvben* 330, 411; *A Königsbergi szójegyzék* 412.
- Sinkai György 143.
- Sinzenndorf F. L. gr. 298.
- Sipos István 335.
- Sipos Kamillo, *Gondolatok Kossuth L. műveiből* 243.
- Sipos Pál 60, 408.
- Sipulusz, I. Rákosi Viktor.
- Sisic Nándor, *A Nándorjehérvár név jelentéséről* 141.
- Sitzungsberichte d. Königl. Preuss. Akademie d. Wissenschaften* 251—252.
- Slovenské Pohľady* 140.
- Smollet, *Ferdinand Cont of Fathom* 420.
- Sodalitas Litteraria Danubiana 141.
- Somló Sándor 222; *Hazafelé* 385.
- Sömlyay Károly, *Könnyű lelkek* 232, 299.
- Somlyó Ernő 350.
- Somlyó Zoltán, *A halál árnyékában* 421.
- Sommer. Joh., *Ethnographia Mundi* 1609 317.
- Soproni Napló* 140—141.
- s —6., *Szabad gondolat* 307.
- Sóvágó Tibor, *Bakaköltészet* 418.
- Sörös Pongrác, *Vaszary Kolos* 64; *Guzmics J. az 1832—66.-i országgyűlésen* 76.
- Stäckel Pál, *Bolyai F. és Bolyai P. geometriai vizsgálatai* 57.
- Steele, R., *Spectator* 317.
- Stefáni (Stephani) Elza 138, 139, 248.
- Stein, I., *Zur Geschichte d. deutschen Schrifttums in Banate* 314.
- Stein Lajos 340.
- Steinherz Jakab, *A háború a bibliában* 64.
- Steinhofer Károly, *A könyv tört.* 402, 433.
- Stephanie József, *Kisfaludy K. és Bolyai F.* 59.
- Sternberg gr. versei a magyar honvédekről 47.
- Stiller Mór 315.
- Stockinger Gyula, *Éljen* 119, 121, 122, 128, 220, 238, 350—351.
- Streibig József Antal 298.
- Strindberg 301.
- Strommer Viktor, *Guzmics Izidor, mint teológus* 76.
- Stumme, Hans 303.
- Sturdzanus, Codex* 218.
- Sue, Eugéne 406, 407; *Juif errant* 408.
- Sughó József 204.
- Sully-Prudhomme, M. 325.
- Sulyok Sára 82, 85.
- Swift 420.
- Sz. 409; *Két német nyelvű munka magyar íróitól* 140.
- szabadkőművesek 49, 56.
- Szabad Lyceum 199.
- Szabadtanulmányi Egyesület 224.
- Szabó Dezső 137; *Keresztelőre* 114.
- Szabó Gyula, *Ujvárossy* 126, 162; *Trencsényi Csák Mité.*
- Szabó István, *Kárpáti hó* 116, 119, 129, 254, 300, 326; *Író a művéről* 300.
- Szabó István, Szombati, *A halál parkja* 46, 68, 137; *Májusi Miatyánk* 403.
- Szabó József, S., *Vargha Gyula költeményei* 126; *Imádság* (U. Szabó Gyula fölött) 126; *Enyingi Török János családi drámája* 229.
- Szabó Károly, *Régi Magyar Könyvtár* 63, 321, 325, 353.
- Szabó László, *Modern ujságírás* 303—304, 318, 337, 421.
- Szabó László, Szentjóbí 325.

- Szabolcsi Lajos 315.
 Szabolcska Mihály 79, 88, 301; *Háborús versek, könyvek* 120, 133, 139, 142, 163, 231, 312, 322–323; *Könny-csepp az égben* 222; *Üzenet* 222; *Szívem szerint* 337, 404, 416.
 Szabolcsvármegye 336.
 Szádeczky Lajos 153, 422; *Bethlen G legújabbán felfedezett levelei* 241.
 Szalay László 186.
 Szalay Sámuel 236.
 Szalkay Antal 369, 370.
 Szamosközy István 82, 297; *Analecta lapidum velustorum* 296.
 Szana Tamás 156.
 Szántó Róbert, *A déli végeken* 389.
 Szápáry Ferenc gróf 292, 293; *Table-Moving* 292; *Das Tischrücken* 292–293; *Agapen* 293.
 Szarvas Gábor 66.
 Szász Béla 412; *Négy br. Jósika Miklós-levél* 305–306; *Kemény Zs. elvesztett naplója* 334–335.
 Szász Béla, ifj., *Háborús versek* 144, 323.
 Szász Endre 323.
 Szász Ferenc, *Az első «Erdélyi Múzeum» történetéhez* 130.
 Szász Károly 42, 45, 174; *Búcsúzás* 70.
 Szász Károly, legifj. 73, 150, 162, 215, 222, 250, 253, 255, 303, 341, 342; *Színházi levél* 119, 122, 143–144, 144, 199, 254–255, 255, 421; *A magyar dráma hagyományai* 118–119, 122, 224–225.
 Szász Menyhért, *Ének a néma mankókról* 129.
 Szász Zoltán 58, 64; *Göndörhajú zsidó-lányok* 68; *A költők és a háború* 69, 139; *Lion Lea és a pesti közönség* 246; *Turánizmus* 415.
 Szász Zsomborné 346.
 Szathmáry György 236.
 Szathmáry Károly P. 325; *Julia* 386, 395.
 Szathmáry Nagy Ferenc 72.
 Szatmári Mór, *Eötvös Károly* 328.
 Szatmáry Károly Antal, *Oltovány* 395.
 Szatsvay Sándor 65.
 Szávay Gyula és Géczy István, *Vértanúk* 306.
 Századok 70–71, 141, 418.
 sz. d., *A «Montmartre»-ből «A táncosnő»* 252.
 Széchenyi Ferenc gr. 238.
 Széchenyi István 44–45, 50, 114, 115, 129, 133, 186, 195, 208–210, 249, 262, 391, 402, 420; – és az 1816-iki bécsi lóversenye 218; – első négy művének nyelvéről 241, 327, 327–328, 328; *Hitel* 327; *Világ* 327; *Stádium* 327–328; *Hidi Egyesülethez irányzott jelentés* 328, *Magyar játékszínről* 328; *Pol. programtörvények*, 336–337; *Kelet Népe* 336.
 Széchy Károly 123; *Zrinyi-életrajza* 54, 192.
 Széchy Mária 278, 379.
 Szederkényi Anna, *Egy tízkoronás arany* 302; *Amíg egy asszony eljut odáig* 304, 337, 411–412, 415, 421.
 Szegedi Gergely, *Énekeskönyv* 75.
 Szegedi Kiss István 250.
 Szegedy Rezső 190, 192, 259; *Zrinyi Miklós és a Szigeti Veszedelem a horvát költészetben* 59–60; *Adalékok a kaj-nyelvjárás hungarizmusainak tört.-éhez* 156–157; *Petőfi horvát ford.* 396.
 Szegő Ferenc 147, 180.
 Széher Árpád-díj 151, 222.
 Székács József 294–295; *Szerb népdalok és hősrégék* 289, 291, 294.
 Székely Aladár 325.
 Székely Ferenc 315.
 Székely István, *A tudomány hajdan és most* 344.
 Székely István, *Benedei* 75; *Krónika* 66, 114, 295.
 Székely Jenő, *Csönd* 324, 334, 338, 412.
 Székely Károly ifj., *Szarvas G. nyelv-helyességi elvei* 66.
 Székely Lázár, *búcsúztató versei* 371
 Székely Mihály 374.
 Székely Miksa 315.
 Székelyudvarhelyi kódex 50 134, 162.
 Szekfü Gyula 220, 230, 242, 243, 324, 329, 332; *Schesaeus-kézirat a N. Múzeumban 2*; *A száműzött Rákóczi* 249, 318, 411, 416; *Mit vétettem én?* 308, 326, 328, 329, 331, 338, 412; l. még Takáts Sándor.
 Szekula Jenő 46.
 Szelényi Ödön, *Generisch János* 66; *Egy adat Kazinczy F. ifjúságához* 419.
 Szemere Bertalan 135, 203.
 Szemere György, *Iró a művéről* 217; *Apró regények* 217, 318, 338–339, 345.
 Szemere Miklós 241.
 Szemere Pál 226, 408.
 Szemerédi Géza, *Legújabb háborús bakánóták* 417.
 Szemkő Aladár 295.

- Szén 58, 232; *Színházaink* 128–129; *Szekfü-ügy* 318.
- Szendrei János és Szentiványi Gyula, *Magyar képzőművészet lexikona* 70.
- Szendrey József, *Legendás idők* 50, 128, 134, 238.
- Szendrey Júlia 46, 136.
- Szendrey Zsigmond 324, 325, 337; *Egy adat Arany J. életéből* 203–204; *Gyulai «Éji látogatás»-ához* 317; *Szalontai háborús nóták* 417.
- Szent Család* 252.
- Szentgyörgyi István 132.
- Szentirmay Gizella 269.
- Szent István-Akadémia 115, 126, 128, 220, 222–223, 237, 249, 251, 302, 307, 343–345; III. osztályának tagjai 344.
- Szent István-Társulat 115, 237, 302; irod. és tud. szakosztály 343.
- Szentivám Mihály 130.
- Szentiványi Gyula 136; 1. még Szendrei János.
- Szentmiklóssy Alajos, levelei 408; *Bölkversek* 281–286.
- Szép Ernő 46, 388, 409; *Élet-halál* 301, 304, 333, 419; *A tavaszi felhő* 309.
- Szepesy László, *Virágos vonattól a vöröskeresztesig* 79; *Katonaversek* 79.
- széphistóriák: *Telamon* 66; *Euryalus és Lucretia* 1, 5, 6, 81–86, 264–265; *Árgirus* 140, 325; *Apollonius* 202–203; *Fortunatus* 164, 321; *Gisquardus* 325.
- Szépirodalmi Könyvtár* 156.
- Szépirodalmi Lapok* 174.
- szépirodalom (magyar), idegen nyelven a N. Múzeum könyvtárában 133, 325–326; protestáns 250–251; katolikus 318; keresztyén 417.
- Szép Magelona* 5.
- Szerelemhegyi Tivadar 151, 222.
- Sz. F., *Egy «történelmi» vígjáték* 151–152.
- Sz. F., Dr. *A debreczeni honvédek nótái* 418.
- Szibinyáni Jank 288–291.
- Szidor 144; *Herosztatosz-irodalom* 122.
- Szigethy Ferenc, *Tábori postaversek* 335.
- Szigeti József 50, 197, 214, 261; -- forrásaihoz 235–236; *Szép juhász* 235; *Viola* 235; *A vén bakancsos* 235, 331–332, 334; *Rang és mód* 236; *Csokon szerzett völegény* 236; *Nőemancipáció* 236; *Rokolyás bíró* 236.
- szigeti veszedelem, a horvát költészetben 59–60.
- Szigetvári Iván 196; *Gyulat Éjti látogatása* 128, 317.
- Szigligeti Ede 50, 151, 196, 216, 220, 276, 277, 325; *Diocletian* 20, 21; *Andronik* 20, 23; *Világ ura* 20, 21–23, 277, 379, 401; *Valeria* 20, 23–24, 220, 223; *Cigány* 132, 398; *Szökött katoná* 199; *Liliomfi* 397; *Grítti* 397; *Gerő* 398; *Egri nő* 398; *Török János* 398; *Béldi Pál* 398; *Trónkereső* 398.
- Szigma, *A kripta küszöbén* 303.
- Szikra, *Ez az* 131.
- Szilády Áron 41, 75, 81, 82, 84, 234, 264, 362, 408.
- Szilágyi Géza 223, *Jegyzetek egy könyvről* 120.
- Szilágyi és Hajmási* 163, 166, 190, 325.*
- Szilágyi Sándor 297.
- Szilágyság* 252.
- Szilárd Leó, *Szent László a régi magy. irod.-ban* 127.
- Szili Károly, *Leány és nem jó* 236.
- Szilvási János 408.
- Szilvási Márton, *Lili nem Lea és nem Judit* 256.
- Szily Kálmán 114, 116, 120, 133, 243, 247, 257, 259; *Egy régi magy. prédikáció* 241.
- színházat, budai és pesti német 194–195; kolozsvári 324; kassai magy. 329, 331; magyar – 1816-ban 392.
- színház 128–129; – és a háború 198–199; – jövője 248.
- Színházi Élet* 141, 336.
- Szini Gyula 69, 249, 415; *Pára* 300, 339; *A tűzfészek* 339.
- Szinnyei Ferenc 257, 259, 422; *Jósika Miklós* 61, 130, 131, 195–196, 316; *Jelentés az 1915. évi Vojnits-jutalomról* 305; *Legújabb magy. drámat nyelvb* 327.
- Szinnyei József 134, 155, 344; *A Hallotti Beszéd olvasásához* 67; *Magy. nyelvhasználat* 404.
- Szinnyei József, id., *Magyar Írók* 47–48, 74, 140, 199, 239, 293, 377.
- Szira Béla 327, 411.
- Szirmay Antal 83.
- Szitznai Zoltán, *Írók és irodalom* 58; *Az én arcom* 319, 390.
- Szív* 145.
- Sz. M., *Debreczent bakák nótái* 417.
- Szomaházy István, *Hellerné* 124; *A karmester úr* 124; *Az elvált asszony* 124; *Mariska* 124; *Egy kém története* 124, 126; *Meseváros* 216, 253.

- Szombathi János 202.
szombatosok 371.
- Szomory Dezső 336, 388; *A pékné* 217, 232, 246, 248, 249, 256, 299, 327; *Hermelin* 223, 232, 246, 299, 323, 326; *Bella* 229.
- Szomory Emil, *Havasi gyopár* 47, 124; *Sárosy municiót!* 124.
- Szontágh Gusztáv 226.
- Szontágh Pál 43.
- Szőke Gábor 312.
- Szölgvény Ferenc, *Vaszary Kolos emlékének* 64.
- Szöts Gyula 68, 333.
- Sztankó Béla, *Lyra coelestis* 322.
- Sztárai Mihály 51, 156, 181.
- Sztracniczky Károly 219, 308.
- Sztripszky Hiador 188, 193; *Ének Igor hadairól* 254; *Petőfi és Sevcsenkó* 338.
- Szücsi József 322, 408; *A színpad nyelve és a «Kritikai Lapok»* 65; *Megtalált Petőfi-kézirat* 236; *Bajza József* 281, 286.
- Szvorényi József 331.
- Sz. Z. 68, 249; *Színházi razzia* 139; *Állam és nemzet* 248.
- T. 245, 324; *Schesäus Lobgedicht auf Davidis* 132.
- Tábori Kornél, *Mi barbárok* 115; *Pesti specialitások* 121, 140, 253, 318; *Magyar kuriózumok a háborúból* 419.
- Tábori Ujság* 244, 419.
- Tägliche Rundschau* 327.
- Taine 255, 291, 413.
- Takács (Takács) György 134, 240.
- Takács József, Péteri 373.
- Takács Judit, Dukai 142.
- Takács Menyhért, *Háború és sajtó* 116.
- Takács Terézia, *A mütka keserve* 142.
- Takács Zoltán, Felvinczi, *A turáni kérdéshez* 411.
- Takáts Sándor 82, 84; *Zrinyi M. ismeretlen levelei* 54, 123–124, 192; *A komáromi péntekösök* 74; *Rajzok a török világból* 123, 230, 248, 251, 428–429; *A hazai török hegedősök* 224; *Zrinyi M. nevelőnője* 399–400; —, Eckhardt F. és Szeffü Gy., *A budai basák magyar nyelvű levelezése* 227, 230.
- Tamássy József, 50, 214.
- Tanáregyesületi Közlöny, Országos Középiszlói* 68, 138, 333.
- Tarejai György művei 61–62; *Magyar legendák* 231, 350.
- Társaság* 142.
- Tasner Antal 327, 328.
- Tasso, Torquato 16, 17; *La Gerusalemme Liberata* 288, 395.
- Tatár Péter 235.
- Tatár rabságban levő erdélyiek dala* 163.
- Tauber Sándor 335.
(t. b.) 50, 391, 392; *Háborús irodalom* 115, 219.
- tb. 219, 220; *Kossuth Lajos és a világ-háború* 307; *Magyar tudományos vita* 308; *Görgei jellemének fejlődése* 308.
- Téglás István 129.
- Telamon históriája* 66.
- Telegdi János, *Rudimenta* 296, 297.
- Teleki Domonkos gr. 143, 369, 373.
- Teleki József gr. 143; *A Hunyadiak kora* 288, 289, 291.
- Teleki László gr., *Kegyenc* 18–20, 21, 379, 401.
- Teleki László gr. id., 368.
- Teleki Mihály gr. 366, 368, 373, 374, 375, 376.
- Teleki Samu gróf 325.
- Teleki Sámuel gr. 366, 368.
- Teleki Sándorné grófné 136.
- Teleki-könyvtár 164.
- Teleki-pályázat 306, 330.
- Temesvári Pelbárt 62, 395.
- temetési énekek 234–235.
- Terentius 295.
- Természettudományi Közlöny* 71.
- Tertullianus 172.
- Tesla Miklós 72.
- Teutsch, Fr., *Die Reformation* 238.
- Textorius (Takács) János, Pápai 311.
- Textorius (Takács) József, Pápai 311.
- Thallóczy Lajos, *Jajcza története* 123, 342; *Joh. Chr. v. Engel u. seine Korresp.* 143, 239, 314, 324, 402.
- Thaly Kálmán 60, 165, 193, 234, 313; *Saussure-kiad.* 126.
- Theater Courier* 252.
- The Continental Times* 418–419.
- Thegze Gyula, *Jászi Viktor emlékezete* 319.
- The Hungarian Review* 304.
- Theo, *A világháború papírosan* 318.
- Theologiai Szaklap* 41, 71, 336, 419.
- Thewrewk Emil, Ponori 321.
- Thewrewk József, *Tíz csapás* 285; *Anticyrai Tobák* 285; *Önéletrajz* 321.
- Thienemann Tivadar 127, *A szt. gullenit Margit-legendá* 127; *Német és magyar nyelvújító törekvések* 133; *Goethes ungarischer Schüler* 420.

- Thomsen, W. 296.
 Thordai János, zsoldár-ford. 130.
 Thököly-dráma 415—416.
 Thuróczy krónikája 62, 295, 411.
 Thury Etele 56, 190; *Balizi Andrásról és a szántói iskoláról* 250.
 Thury József 190.
 Tinódi Sebestyén 95, 332, 418; *Enyingi Török János vilétsége* 3.
 Tinódy Lajos, *Az új Peleskeiek* 235.
 Tisza István gr. 418—419; *Utazás Arany János körül* 156.
Tiszántúl 230, 252—253.
 Tiszántúli, *Petőfi és az akkori Dunántúliak* 145; *A marsolyázók* 252; *A magyar Fekete Tenger* 252; *Jöjjön az igazi költő* 252—253; *Ujjászülető magyarság* 253.
 Toldi-monda 190—191.
 Toldy Ferenc 49, 60, 95, 114, 186, 193, 234, 286, 289, 317, 363, 364, 375, 378, 391, 408.
 Toldy István 235, 325.
 Tolnai Lajos 128; *Az édes anya* 230.
Tolnai Világlapja 71, 142, 254, 336.
 Tolnai Vilmos 61, 135, 143, 146, 147, 193, 196, 257, 259, 260, 414; *Arany: Szondi két apródjához* 107—108; *Arany Képmutogatójának személyes vonatkozásai* 167—179, 257, 258, 291; *Gyulai Éji látogatása* 230; *Ályos: aljas* 241; *Nyelvőr* 241; *Arany: Szabinyáni Jank forrásaihoz* 288—291; *Bolyai Farkas és Shakespeare* 316; *Zrinyi 1852-i és 1853-i kiadásáról* 377—378.
 Tolsztoj 219.
 Tomanóczy József, *Háborús széljegyzetek* 75.
 Tomori Anasztáz 394.
 Tompa Béla 259.
 Tompa Mihály 102, 175, 177, 263, 325, 390, 399; levelei 153—154, 218, 231, 322; *Árokháti Lőrinc* 57; *Temetés* 128; *Az öreg szolga* 128; *A gólyához* 180; *Szuhay Mátyás* 235—236.
 Tordai Anyos 146, 326; *A háború költséze* 322—323.
 Tordai Grail Erzs 350.
 Tormay Cécile 69, 217, 253, 315; *A régi ház* 217, 221, 305, 313, 237, 388; *Emberek és kövek között* 313.
Tornaügy 253.
 Tóth Árpád 68, 137, 246, 332, 333.
 Tóth Ede 50, 323; *Névtelen hősök* 219, 248, 248—249, 249, 255, 330.
 Tóth Kálmán 196—197, 266, 325; akadémiái tagsága 49; *A drámai nyelvről* 49; *Egri nők* 236; *Az utolsó Zách* 397.
 Tóth László, *Pálma Károly Ferenc élete és munkái* 57.
 Tóth Lőrinc 216; *Vata* 394, 395.
 Tóth Sándor 151, 222.
 Töltési István 265.
 Tömörkény István 281, 301, 328; *Burlanglakók* 243.
 Török János, Enyingi 3, 4, 229.
 Török Konstant 32.
 Törökné Kovács Hermin, *A tüzes hajnal* 308, 318, 323, 389—390, 419.
 történclem 141.
Történeti Szemle 71, 336—337, 419.
Transsilvánta 419.
 Trencsény Károly, *Csokonai Dorottyajának kiadásaihoz* 31; *A nyugatosok elődei* 224; *Arany J. leveleiből* 241.
 Triebnig Ella 314; *Deutsches Schrifttum in der Zips* 314.
 Trikal József 335; *Egység felé* 350.
 Trócsányi Dezső 418.
 Trócsányi Zoltán 57, 127, 259, 297, 316, 322; *Heltai Hálójának* kiad. 109—110, 134, 135, 136, 230, 236, 241, 251, 412; *Heltai Gáspár szokínca* 328; *A XVI. sz.-i nyomtatványbeli «ij» betű hangértéke* 328.
 Trostler József 192—193; *Magyar elemek a XVII. sz. német irodalmában* 127; *A Fülemlé tárgylörténetéhez* 230; *Trésfás német receptumok és az «Igen hasznos... receptom»* 317; *A budai basa a német irodalomban* 404.
 Tuba Károly, *Levéltöredék* 75.
Tudományos Gyűjtemény 151, 253.
 tudóstársaság, Lackner Kristóf -- a 140—141; dunai -- 141.
 Türlontúli Leszidor, *Válasz Szidoréknak* 144; *Viharmadárírdalom* 145.
 Turhányi Egon Albert, *Háborús írdalom* 220.
 Túri Béla 62; *A háború belülről nézve* 115, 121, 129, 139, 221, 237, 242, 252, 253, 322, 326, 335; *Széchenyi-Kossuth probléma* 391.
Türklischer Vagant 192—193.
 T. V. 433.
 T. V. R., *Concha Győző* 240—241.
 Cdvary Géza 61.
 Ugoletti, Taddeo 125.
 Uhland, *Das Glück vom Edenhall* 128.
 Ujfaluši Imre, *In exequiis defunctorum* 234, 235.

- Ujhelyi Nándor, 1914 79.
Új Idők 71, 253, 337–338.
Új Magyar Múzeum 378.
Új Nemzedék 71, 114, 142, 253–254, 338.
Ukránia 254, 338.
 Ulászló, II. 125.
Ungarische Rundschau 50–51, 143, 324, 419–420.
Ungarischer Simplicissimus 192–193.
 Ungér Heléna 261.
Uránia 71, 119–121, 143–144, 255, 338–339, 421.
- Váczy János 57, 127, 257, 259; *Kazinczy F. és kora* 135, 194, 196, 306, 307, 322; *Jelentés a gr. Teleki-pályázatról* 306; *Kazinczy Levelezése* 306.
 Váczy József, *Eszterházi vigasságok* 239.
 Vadász István 128.
 Vadnay Károly 325.
 Váhot Imre 235.
 Vajda György, *Morus Tamás a magy. tud. irodalomban* 419.
 Vajda Gyula, *A háború költészete* 47, 66, 68, 131, 163, 243, 252, 266–267, 322.
 Vajda János 89; *Végrendelet* 293.
 Vajda Péter 406, 407.
 Vajticzky Emánuel, *Hadi képek Vörösmarty Zalán Futásában* 31–38.
Választói comoedia 164.
 Valkai András, *János pap országa* 143.
 Valter Vilmos, *A magyar népdal kezdőképe* 383–384.
 Vályi András 409.
 Vámbéry Ármin 29.
 Vanczák János, *Vér és Vas* 333.
 Váradi Antal 79, 325; *A két Balázs* 121; *Emlék* 223; *A másik* 302.
 Váradi Ödön 421.
 Várady Ferenc, *Baranya az utolsó nemesi fölkelésben* 300.
 Várady István 332.
 Várdai Béla 62, 63, 257, 259, 327, 412; *Tarczai György* 61–62; *Vargha Gy. költészete* 87–104; *Az őszi színházi évad* 131; *Téli színházi esték* 238; *Színházi újdonságok* 323; *Visszatekintés a színházi évadra* 411; *Szépirod. folyóiratok szemléje* 412.
 Vargha Bálint, *Egy XII. sz.-beli hősköltemény* 254.
 Vargha Damján 50, 75, 115, 134, 189, 258, 344; *Bethlehem leírása 1514-ből* 115; *A megkerült Pozsonyi kódex* 148, 183, 219; *A szentsír temploma és a Kalvária* 308; *H. A. Seuse in d. ung. Codex-Lit.* 420.
 Vargha Gyula 69, 222, 305; életrajzi adatok 87; művei 87; irodalom 87; költészete 87–104; *Költeményei* 55–56, 62, 64, 125, 126, 250, 416; *A magyar katonákhoz* 222.
 Vargha Gyuláné, *Versek a nagy háború idejéből* 327.
 Vargha János; görzsönyi 87.
 Vargha Tamás, *Versek a nagy háború idejéből* 327.
 Vári Albert 238.
 Varnhagen v. Ense 143.
 Vas Béla 421.
 Vas Gereben, *A feltámadt peleskei notárius levelei* 235; *Peleskei notárius. Népkönyvtár* 235; *Nagy idők, nagy emberek* 420.
Vasady-kódex 163.
Vásárhelyi Daloskönyv 287–288.
 Vásárhelyi József, *Vázlatok Baksay S. írói arcképehez* 70, 197.
Vasárnapi Újság 72, 87, 89, 144, 255, 293.
 Vasáry Dániel, *Péczeli Király Imre élete és énekei* 66.
 Vass József 363, 364, 365, 375.
 Vass József, *Magyarok vigasztalása* 129
 Vaszary Kolos 57, 61, 64, 67, 70.
Vaterland 298.
 Váth 318.
 V. c., *Lovik Károly árvái* 64.
 Vega, Lope de, magy. vonatkozású művei 437; *Los tres diamantes* 396.
 Vékony István, *Koháry István gr. élete* 76, 194.
 Velezdi Mihály 386.
 Velledits Lajos 155, 429; *Szentmiklóssy A. Bökversek c. munkája* 281–286.
 Venetianer Lajos 413; *Szabolcsi Miksa* 57, 135.
 Venczel Gusztáv, *Eszmetörédekek a magyar nemzeti hősmonda történet-tud. méltatására* 289, 290, 291.
 Vér Mátyás, *A kastély gazdát cserél* 120.
 Verancsics Antal 296.
 Veres Balázs 157.
 Veress Endre, *A páduai egyetem magyarors.-i tanulói* 237, 324–325, 329; *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium* 252.
 Vergilius 181.
 Verő Leó 57.
 Verseggy Ferenc 149, 182; *Szerlem gyermeke* 106; *Természetes ember* 107; *Külneki Gilméta* 261.

- verseskönyvek, l. énekeskönyvek.
 Versényi György 73, 196, 259; *Sziveket újító bokréta* kiad. 229.
 Vértesi Arnold 273, 325.
 Vértesy Gyula 350; *A vér* 56.
 Vértesy Jenő 73, 119, 128, 141, 151, 222, 259, 273—280, 301, 341; *Gibbon mint szépiróink forrása* 16—30, 147, 183, 379; *Baksay Sándor* 57; *Kisfaludy Károly drámaköltészet* 58—59, 195; *II. Rákóczy György* 280; *Macbeth Rómában* 280; *A Tetemrehívás film* 317; *Madách egy drámai töredéke* 408.
 Viztota Gyula 57, 114, 344, 391; *Tóth Kálmán akadémiai tagsága*, 49; *Széchenyi és az 1816-iki bécsi löversenyek* 218; *Széchenyi első négy művének nyelvéről* 241, 327, 327—328, 328; *Széchenyi »Politikai Programtöredékei«-nek keletkezése és hatása* 336—337.
 Verzár-család 238.
 Vészi Margit 334; *Égő Európa* 113, 133; *Was sollen unsere Soldaten lesen?* 248.
 Veterán, *A katolikus író sorsa* 129.
 Vezér Lajos 131.
 Vezér Mór 198; *Háborús költészetünkről* 79.
 Vézner Károly, *Háború és irodalom* 78. vg., *Eötvös Károly* 312.
 Viczmándy Jenő, *Vörös ördög szabadságon* 389.
 Viczmándy Mátyás, *A Viczmándy-család tört.* 305.
 Vidor Marci, *Halotti ének* 386. vigjáték 334.
 Vigyázó-jutalom 222, 343.
 Vikár Béla 383; *A versközi hangkepletekről* 114; *Tábortüzek* 126.
 Világ 51, 72, 122, 129, 142, 144—145, 255—256, 327, 339, 421.
 Virág Benedek 281, 409.
 Vischer, Th. 42; *Musenklänge* 169.
 Visio Philiberti 57, 234.
 Viski János 297.
 Vitkovics Mihály 116, 289, 322, 424.
 Vízkeleti Tamás, naplója 306.
 V. M. 51, 350, 433, 434; *Riedl Fr.* 411.
 Vnuto Berta, *Jókai M. drámai munkássága* 111—112, 380, 408.
 Voinovich Géza 305; *Madách I. és az Ember Tragédiája* 41—45, 50, 71, 128, 197, 234, 246, 307, 322, 325.
 Vojnits-jutalom 217, 219, 221, 239, 245, 248, 249, 254, 305.
 Volf György 75.
 Voltaire 393, 398; *L'Henriade* 320; *A liszaboni földrengés* 373.
 Vossische Zeitung 330, 340.
 Vörös Mátyás, Nyéki, *Dialogus* 234.
 Vörösmarty Mihály 68, 94, 102, 117—118, 119, 129, 137, 162, 181, 243, 254, 261, 262, 263, 264, 286, 325, 394, 402, 434; novellái 195; 326, egy ismeretlen verse 242; két levele Kovács Pálhoz 322; *Zalán Futása* 31—38, 165—166, 424; *Kis leány baja* 105—107; *A áldozat* 118, 119, 129, 140, 238, 255; *A vén cigány* 131; *Széplak* 181; *Volt tanítványaimhoz* 195; *A katona* 236; *Csongor és Tünde* 247, 319, 401; *Csák* 289; *Földi menny* 289; *Szózat* 267; *Váry* 286; *Czillei és a Hunyadiak* 277, 397; *Magyarország címere* 322; *Kincskeresők* 397; *Salamon király* 397; *A játyol titkai* 397, 401.
 Vulpes Molnár F. 120; *Ágai* A. 302.
 W., Ludwig Dóczy 137.
 Wacht am Rhein 266.
 Wagner József, *A Wagner-operák magyar fordításáról* 57, 126.
 Wagner, Richard, operáinak magyar ford. 57, 126.
 Wallace, *Ben Hur* 72.
 Wallaszky 297.
 Wallentinyi Dezső, *Kérelem Tompa M. levelei ügyében* 153, 322, 428; *Ismeretlen jezsuita dráma* 378—379.
 Walter Gyula 136.
 Walter János 64.
 Wathay Ferenc, rabénekei 163.
 Weber Arthur 61, 70, 128, 132, 133, 194, 229, 257, 259, 324, 397; *Kuruczgyűlölet német költ. 1705-ből* 71, 420; *Schlegel Fr. és Széchenyi Ferenc* 226; *Über die Zipser Hunnensage* 420.
 Weber Simon Péter 265.
 Weilen, Alexander v. 125, 229, 313; *Die Shakespeare-Feier in Budapest* 333—334.
 Weiner Ló, *Csongor és Tünde* 247.
 Weisser Róbert, *Egy kevés ismert Thököly-dráma* 415—416.
 Weisz Miksa 230, 240.
 Wenckheim Béla b. 293.
 Werbőczy István, *Hármaskönyv* 155, 157.
 Wertheimer Béla 244.
 Wesely, E. 289.
 Wesselényi Ferenc 378, 379.

- Wettel Ferenc 314.
 Wiegler, Paul, *Gesch. des Weltliteratur* 317.
 Wieland 393.
Wiener Bilder 340.
 Wigand Ede, T., *Óreg csillagok* 264.
 Wilde, Oscar 318.
 Winckelmann 225.
 Windisch, Carl Gottlieb 143.
 Wirkmann Imre 301.
 Wlassics Gyula, ifj. 198; *A színház és háború* 162.
 Wlassics Tibor, *Világok tusáin* 116, 123, 129, 133, 139, 216, 240, 244, 254, 312, 317.
 wolfenbütteli hg-i könyvtár 370, 371.
 Wolters, J. B. 239.
 Wraxall, N., 420.
 Wundt, W., *Die Nationen u. ihre Philosophie* 67.
 —x—, *Aktuális dolgok* 388.
 Ybl Ervin 115, 219.
 —ys., *Háborús versgyűjtemények* 312—313.
 Zádor Béla 147, 162, 180.
 Zagorka Mária, *Republikánusok* 256
 Zajdó László, *Új és régi prédikációs könyvekről* 251.
 Zalai Béla 116.
 Zalár József, önéletrírása 147, 183; leveleiből 236, 321—322.
 Zambra, L., *Corriere d'Ungheria* 132.
 Zápolya János 125.
 Zauner, Paul, l. Leyen, Fr. v. der.
 Závodszy Levente 70.
 Zay Ferenc 296.
 Zb. 231.
 zb. 316.
 Z. B. 432.
Zeitschrift des Vereines für Volkskunde 340.
 Zempléni Árpád 325.
Zemplén vármegye történetéhez, Adalékok 48, 114, 305, 391.
 zene, magyar 216.
 Zerffi 131.
 Zeyk Dániel 369.
 Zeyk Károly 60.
 Zibolen Endre, *Vázlat Kármán Mór életéről* stb. 322, 325.
 Zichy Géza gr. 121, 319, 330, 352.
 Zietemer, Walther 327.
 Zilahy Imre 254.
 Zilahy Lajos 71; versei 419; *Gyűjtsük a katonanótákat* 63; *Dalolnak a katonák* 63, 133, 142, 239, 253, 325; *Meghalt a hadnagy úr* 75; *Katonatemetés* 75; *Katonanóták gyűjtése* 325; *A háborús népköltészet* 335; *Requiem* 403.
 Z. L., *Szalontai katonanóták* 324.
 Zlinszky Aladár 146; *Arany balladajorrásai* 288.
 Zolnai Béla 125, 127, 199, 317; *Déry Julianna* 68; *«A kis leány baja»* 105—107; *Mikes Törökországi Leveleink keletkezéséhez* 128, 183, 206—208, 230, 317; *A világháború költője* 243—244, 317.
 Zoltai Lajos 403.
 Zoltán Vilmos 231, 237, 317.
 Zoltvány Irén 134, 344; *Szülföldi és környezeti elemek Kisfaludy K. költészetében* 57, 195; *Harc nemzeti nyelvünk tisztaságáért* 79, 199.
 Zoványi Jenő 61, 71; *Adatok a magy. protestantizmus múltjából* 250; *Könyvészeti kutatások a debreczeni ref. koll.-i kárban* 336; *Kisebboldozatok* 337; *Puritánus mozgalmak a m. ref. egyházban* 357.
 Zrinyi György (a költő fia) 59.
 Zrinyi Miklós 59—60, 263, 288, 325, 395, 400; ismeretlen levelei 54, 123—124, 192; szerelmes versei 54; hadtudományi munkái 72; munkainak 1852-i és 1853-i kiad. 377—378; nevelőanyja 399—400; *Syrena* 191—192, *Zrinyiász* 192, 241, 262.
 Zrinyi Miklósné grófné 119.
 Zrinyi Péter 60.
 Zuber Marianne, *A hazai német nyelvű jolyóiratok tört.* 408, 409, 430—431.
 Zuboly, l. Bányai Elemér.
 Zulusky Aladár, *A komáromi 12. gyalogezred tört.* 75.
 Zweig, Arnold, *Ritualmord in Ungarn* 229, 303, 331.
 Zsák Wilfried 239.
Zsebkönyve, A Székesfehérvári Nemz. Színháztárs. — 236.
 Zsidó Múzeum, Magyar 230, 240.
 Zsigmond király 290, 291.
 Zsigmond Ferenc 257, 259; *Baksay S.* 63, 197; *A magy. irod. tört.-írás munkája 1915-ben* 185—201; *Kemény Zs. Jókai Manlius Sinisteréről* 379—381; *Jókai írói munkássága a szabadságharcig* 405—408.
 Zsinka Ferenc 251.
 zsoltsófordítások 111.

E név- és tárgymutatót Császár Ernő dr. készítette.